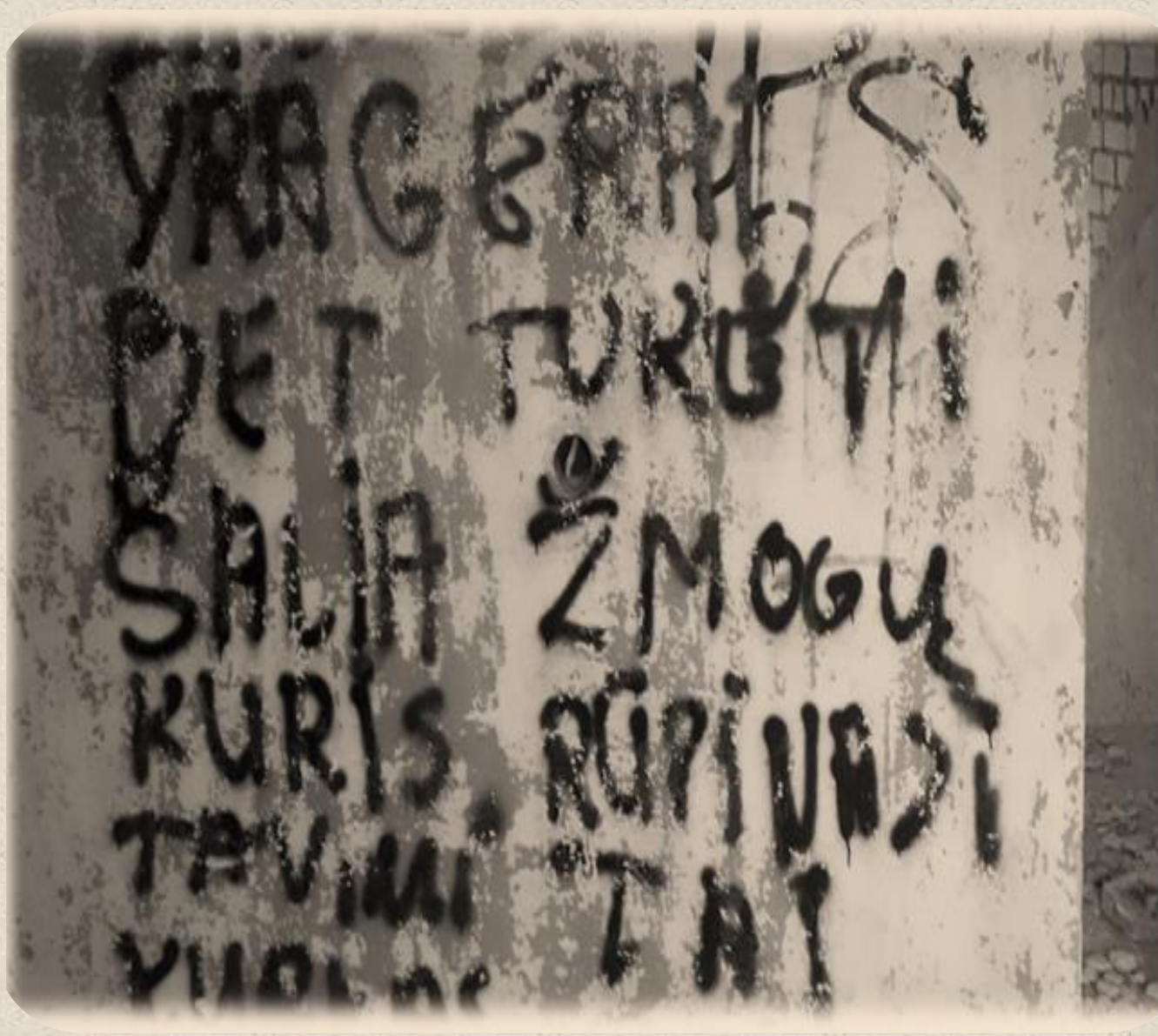

Rokas Uscila

Dinaminio saugumo koncepcija laisvės atėmimo vietose

Dinaminio saugumo koncepcija laisvės atėmimo vietose. Mokslo studija

Autorius **dr. Rokas Uscila**, Lietuvos teisės instituto vyresnysis mokslo darbuotojas

Recenzentai:

doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, Vilniaus universitetas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
prof. dr. Raimundas Kalesnykas, Kazimiero Simonavičiaus universitetas

Kalbos redaktorė Dalia Gedzevičienė
Leidybos koordinatore ir maketo autorė Laima Valungevičiūtė

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
info@teise.org, www.teise.org

eISBN 978-9986-704-68-3

© Rokas Uscila, 2020
© Lietuvos teisės institutas, 2020

Turinys

Įvadas	4
1. Dinaminio saugumo samprata	8
1.1. Dinaminio saugumo bruožai ir principai	9
1.2. Dinaminio saugumo teisinis reguliavimas	14
1.3. Dinaminės priežiūros modelio neapibrėžtumo problema	19
1.4. Dinaminės priežiūros pareigūnų subjektyvus dinaminio saugumo suvokimas	20
2. Dinaminio saugumo vykdymas laisvės atėmimo įstaigose	25
2.1. Dinaminės priežiūros penitencinėse įstaigose įgyvendinimo būdai ir formos	27
2.2. Subjektyvus dinaminės priežiūros pareigūno esamo dinaminio saugumo modelio vertinimas	33
2.3. Dinaminės priežiūros prioritetinės funkcijos	36
3. Dinaminės priežiūros pareigūnų pasirengimas vykdyti pavestas funkcijas	39
4. Dinaminės priežiūros pareigūnų karjeros galimybės	44
5. Metodologinis dinaminės priežiūros pagrindimas ir palaikymas	48
6. Dinaminės priežiūros pareigūnų mokymai ir supervizijos	51
6.1. Dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas	54
6.2. Supervizijos dėl dinaminės priežiūros vykdymo	56
7. Dinaminės priežiūros įgyvendinimą ribojantys veiksniai	60
8. Nuteistųjų dinaminės priežiūros poveikio vertinimas	64
9. Bendradarbiavimas įgyvendinant dinaminę priežiūrą	68
Išvados ir rekomendacijos	72
Literatūra ir šaltiniai	75
<i>Summary</i>	77
Priedas	78

Ivadas

Viešajame diskurse dėl Lietuvos bausmių vykdymo sistemos akcentuojama nuteistųjų resocializacijos plėtra, dinaminės priežiūros „modelio“ diegimas ir plėtojimas, tačiau praktikoje pasigendama konstruktyvių ir sisteminių priemonių įgyvendinimo – to, kas leistų užtikrinti realią nuteistųjų elgesio korekciją. Naujausi Lietuvos bausmių vykdymo sistemos tyrimai¹ rodo, kad nuteistųjų resocializacija pasižymi deklaratyviu, eklektišku jos įgyvendinimu, dėl to neduoda apčiuopiamo rezultato. Paminėtina, kad per pastaruosius aštuonerius metus į bausmių vykdymo sistemą įdiegta nemažai veiksmingų socialinės rehabilitacijos priemonių, tokių kaip elgesį keičiančios programos, nuteistųjų rizikos pakartotinai nusikalsti vertinimo metodikos, tačiau praktikoje pasigendama nuoseklaus jų įgyvendinimo, taip pat jų poveikio įvertinimo.

Oficialiai nurodoma, kad nuo 2015 m. Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje bandoma įdiegti dinaminio saugumo (priežiūros) modelį², tačiau moksliniai tyrimai, išsami situacijos analizė nėra atlikta nei prieš diegiant minėtą modelį, nei jį realizuojant praktikoje. Taigi esama dinaminio saugumo (priežiūros) praktika formuojama *ad hoc* principu, t. y. padrikai ir segmentiškai, nėra aiškių rekomendacijų, metodinių nurodymų dėl jos realizavimo formų. Kiekviena laisvės atėmimo (penitencinė) įstaiga ieško savų dinaminės priežiūros realizavimo būdų ir galimybių, taip sudaromos prielaidos jos deformavimui, pavieniais atvejais – visiškai neveikimui ir imitacijų kūrimui, o tai dar labiau iškreipia visą bausmių vykdymo sistemos resocializacijos procesą.

Taigi šio tyrimo tikslas – pateikti dinaminio saugumo bausmių vykdymo sistemoje apibrėžtį ir tikslus, taip pat išnagrinėti dinaminio saugumo taikymo koncepciją ir praktiką, išskirti veiksnius, ribojančius šios praktikos plėtojimą, kartu suformuluoti ir pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl dinaminio saugumo modelio tobulinimo.

¹ Vaičiūnienė R., Viršilas V. Socialinės rehabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018; Sakalauskas G., Jarutienė L., Kalpokas V., Vaičiūnienė R. Kalnimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Žara, 2019.

² Naujovė Lietuvoje – dinaminė apsauga. Kas tai? (Kalėjimų departamento pranešimas). Prieiga per internetą:

<<http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/naujove-lietuvoje-dinamine-gcnk.html>>.

Naujausi bausmių vykdymo sistemos tyrimai³ rodo, kad penitencinės įstaigos turi ribotas galimybes įtraukti nuteistuosius į darbinę veiklą, taip pat yra menkos galimybės užtikrinti jiems užimtumą, įkalinimo įstaigose vyrauja stipri kriminalinė subkultūra, be to, yra didelis psichiką veikiančių medžiagų vartojimas tarp įkalinčiųjų, nemaža dalis nuteistųjų susiduria su psichologinėmis sveikatos problemomis, fiksuojami pasipriešinimai pareigūnams (bado akcijos, riaušės), įvyksta nuteistųjų savižudybės, nužudymai, sveikatos sutrikdymai, trūksta nuteistųjų ir pataisos pareigūnų interakcijos.

Reikia pabrėžti, kad Lietuva ir toliau išlieka viena iš lyderių Europoje pagal įkalinčių asmenų skaičių 100 000 gyventojų. 2018 m. Europos Tarybos pateikiamais duomenimis, įkalinčių asmenų populiacija visoje Europoje akivaizdžiai mažėjo: per 2016–2018 metus kalinių populiacija sumažėjo 6,6 proc., o vidurkis 100 000 gyventojų sumažėjo nuo 109,7 iki 102,5 nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose⁴. Deja, Lietuvoje šis rodiklis per 2016–2018 metus beveik nekito: 2016 m. 100 000 gyventojų buvo 239 įkalinti asmenys, o 2018 m. – 232 asmenys. Nagrinėjamas rodiklis Lietuvoje du kartus didesnis nei Europos vidurkis, net nelyginant su Europos Sąjungos šalimis, turinčiomis progresyvias bausmių vykdymo sistemas, pavyzdžiui, Danija, Švedija, Suomija, kur įkalinčių asmenų skaičius 100 000 gyventojų siekia 40–60 asmenų. Šis aspektas itin aktualus nagrinėjamu klausimu, mat dinaminė priežiūra reikalauja kokybiškai kitokio santykio tarp nuteistojo ir pataisos pareigūno. Tad itin didelis nuteistųjų skaičius savaime kelia didesnę iššūkį realizuojant Lietuvos dinaminio saugumo koncepciją.

Kitas svarbus aspektas, kuris tiesiogiai veikia Dinaminio saugumo koncepcijos įgyvendinimą laisvės atėmimo vietų įstaigose – tai profesionalus bausmių vykdymo įstaigų personalas. Svarbu paminėti, kad 2019 m. Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau – Kalėjimų departamentas) ir jam pavaldžiose įstaigose dirbo 3451 darbuotojas. Didžioji jų dalis (net 73 proc.) – pareigūnai (absol. skaič. 2515). Iš jų laisvės atėmimo įstaigose dirbo 3029 (88 proc.) darbuotojai, iš jų 2231 (74 proc.) – pareigūnai⁵. Tuo tarpu 2019 m. laisvės atėmimo

³ Plačiau žr.: Socialinės reabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos, 2018; Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai, 2017; Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis, 2012; Dirbančiųjų nuteistųjų valstybinio socialinio draudimo reguliavimo ypatumai ir perspektyvos Lietuvoje, 2012, ir kt. Prieiga per internetą: <<http://teise.org/lt/lti-veikla/tyrimai/socialiniu-grupiu-tyrimai/>>.

⁴ Council of Europe Annual Penal Statistics for 2018 (SPACE). Prieiga per internetą: <http://wp.unil.ch/space/files/2019/06/FinalReportSPACEI2018_190611-1.pdf>.

⁵ Remtasi Kalėjimų departamento statistiniais duomenimis ir ataskaitomis. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html>.

įstaigose vidutiniškai bausmės atlikinėjo ir buvo suimta apie 6300 asmenų. Atlikus išsamesnę statistinių duomenų analizę, t. y. palyginus nuteistųjų ir suimtųjų bei darbuotojų laisvės atėmimo įstaigose skaičių, matome, kad 2 nuteistiesiems/suimtiesiems tenka 1 pareigūnas, dirbantis laisvės atėmimo įstaigose. Šį aspektą būtina akcentuoti, kadangi diegiant dinaminio saugumo priemones pabrėžiama, jog yra itin riboti žmogiškieji resursai, trūksta būtent dinaminės priežiūros pareigūnų – vieno dinaminės priežiūros pareigūno santykis su nuteistųjų skaičiumi siekia net 1 su 200, tad reikalingas žmogiškųjų išteklių perskirstymas.

*Empirinio tyrimo metodologija*⁶. Empiriniam tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, kuriam parengtas atskiras klausimynas (interviu planas, *priedas*) su numatytais konkrečiais klausimais ir iš anksto apgalvota jų pateikimo seka. Dalis atvirų klausimų buvo gretinami su uždaraus klausimais, taip siekiant gausesnių empirinių duomenų prisotinamumo.

Pusiau struktūruotas interviu buvo atliekamas atskirose laisvės atėmimo (penitencinėse) įstaigose. Dėl leidimo atlikti empirinį tyrimą penitencinėse įstaigose buvo gautas Kalėjų departamento pritarimas, vizitų laikas derintas su kiekviena įstaiga atskirai.

Interviu vyko nuo 2019 m. rugpjūčio iki 2019 m. spalio mėn. Interviu apklausose dalyvavo 37 dinaminės priežiūros pareigūnai iš Vilniaus pataisos namų, Panevėžio pataisos namų, Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos (3 sektorius), Alytaus pataisos namų, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų ir Šiaulių tardymo izoliatoriaus. Studijos autorius tiesiogiai atliko apklausas su atskirais dinaminės priežiūros pareigūnais, kurie tuo metu atlikinėjo tarnybą ir vykdė dinaminės priežiūros funkcijas. Paminėtina, kad vizitų į penitencines įstaigas metu buvo apklausiami visi tarnyboje esantys dinaminės priežiūros pareigūnai.

⁶ Pastaba: tyrimo atlikimo pagrindas – tyrimas nukreiptas į Lietuvos teisės instituto 2019–2021 metų strateginio veiklos plano tikslą orientuotis į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, kurie apima teisinės ir kriminologinės raidos fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, konkretizuojamus 4-iose Instituto mokslo darbų kryptyse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės (viena iš jų – baudžiamosios politikos, nusikaltimų kontrolės ir prevencijos tyrimai) (Lietuvos teisės instituto direktoriaus 2019-01-03 įsakymas Nr. 1T-7). Paminėtina ir tai, kad yra vykdoma Lietuvos teisės instituto ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos 2019–2023 metų programa „Veiksmingų baudimo ir kitų valstybės reagavimo į nusikalstamas veikas formų ir priemonių tyrimai“, kur pabrėžiama, kad ypatingas dėmesys bus teikiamas pasiūlymams ir rekomendacijoms dėl bausmės vykdymo ir nuteistų asmenų resocializacijos proceso tobulinimo: resocializacijos priemonių (pvz., elgesio korekcijos programų), rizikos vertinimo sistemos valdymo, bausmių vykdymo sistemos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo, socialiai pozityvios bausmės atlikimo aplinkos kūrimo (pvz., dinaminės priežiūros įgyvendinimo proceso, socialinės, kultūrinės ir fizinės bausmės atlikimo aplinkos) ir pan.

Tyrimui atlikti pasirinktos tos laisvės atėmimo (penitencinės) įstaigos, kurios praktikoje jau taiko dinaminę priežiūrą. Be to, buvo atsižvelgta į tam tikrus objektyvius kriterijus, leidžiančius kaip galima plačiau ištyrinėti esamą dinaminės priežiūros praktiką. Penitencinės įstaigos pasirinktos atsižvelgiant į: įstaigos rūšį (pataisos namai, tardymo izoliatoriai); nuteistųjų ar suimtųjų kategoriją (vyrai, moterys, nepilnamečiai ir kt.); laikotarpį, kada ir kaip buvo diegiama dinaminė priežiūra. Taigi metodologija konstruota taip, kad aprėptų kuo daugiau skirtingų dinaminės priežiūros taikymo aspektų.

Dinaminio saugumo terminologija. Reikia pažymėti, kad dinaminio saugumo terminologija Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tik formuojama, tad atskiruose dokumentuose pateikiami skirtingi terminai, apibūdinantys ar/ir apibrėžiantys dinaminio saugumo koncepciją.

Šio tyrimo diskurse dinaminio saugumo koncepcija suvokiama kaip visuma formalizuotų ir įtvirtintų sisteminių dinaminio saugumo įgyvendinimo elementų (priežiūros, apsaugos, stebėjimo, informacijos rinkimo ir kt.), nukreiptų tiek į santykį su nuteistaisiais, tiek tarp pareigūnų, tiek tarp nuteistųjų. Dinaminio saugumo koncepcija apima tiek patį dinaminio saugumo modelį, tiek dinaminę priežiūrą, apsaugą bei kitus dinامينius funkcinius įstaigos elementus. Pabrėžtina, kad dinaminio saugumo praktika, kuri apima tiek priežiūrą, tiek apsaugą, kitus penitencinės įstaigos funkcinius barus, šiuo metu yra susiaurinta iki dinaminės priežiūros elemento, tai ir parodo tyrimas bei tolimesnė tyrimo duomenų analizė. Šiame darbe vartojamas bendresnis dinaminio saugumo terminas, kuris apima dinaminę priežiūrą kaip dalį šios sistemos.

1. Dinaminio saugumo samprata

Tyrime išsikeltas uždavinys – išnagrinėti dinaminio saugumo sampratą, taip pat teisinius pagrindus, kartu išskirti suformuluotas ir patvirtintas dinaminio saugumo definicijas, kitą teisinę bausmių vykdymo terminologiją, leidžiančią aiškiai identifikuoti dinaminio saugumo (priežiūros, apsaugos) praktiką.

Lietuvos teisės instituto mokslininkų tyrime nurodoma, kad oficialus dinaminės priežiūros reglamentavimas ir aiškinimas nėra nuoseklus, vienuose dokumentuose aiškiai deklaruojama dinaminės priežiūros socialinio darbo ir nuteistųjų resocializacijos kryptis, o kituose dinaminė priežiūra traktuojama kaip papildomas elgesio ir judėjimo kontrolės mechanizmas⁷. Taigi nagrinėjame diskurse itin svarbu nustatyti, kaip apibrėžiamas dinaminis saugumas, koks jo turinys, kadangi nuo pastarojo priklauso, kokia dinaminio saugumo praktika bus plėtojama laisvės atėmimo įstaigose.

Paminėtina, kad dinaminio saugumo institutas Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje inicijuotas 2015 metais, kai pradėtas vykdyti Norvegijos finansinio mechanizmo projektas (toliau ir – Norvegų projektas)⁸, tad konceptualiai dinaminio saugumo modelis turėjo būti grįstas remiantis Norvegijos progresyvaus bausmių vykdymo sistemos koncepcija. Metodologinį lyderiavimą projekte užtikrino Norvegijos pataisos tarnybų pareigūnų rengimo akademija KRUS⁹.

Konstatuojama, kad įgyvendinus projektą Lietuvos bausmių vykdymo sistema papildyta dinaminio saugumo elementu, kuris progresyviose laisvės atėmimo įstaigose tampa baziniu principu, pagal šį principą turės funkcionuoti visa penitencinė įstaiga, t. y. dinaminis saugumas nėra tapatinamas tik su priežiūra, didesnio lygio kontrole, informacijos surinkimu – kaip esminis dinaminio saugumo bruožas akcentuojamas santykio su nuteistuoju pokytis. Tačiau reikia pažymėti, kad atskirose oficialiai išreikštose pozicijose prioritetas teikiamas būtent dinaminės priežiūros kontrolės aspektui.

⁷ Vaičiūnienė R., Viršilas V. Socialinės reabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018.

⁸ Norvegijos finansinio mechanizmo ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo projektas Nr. NOR-LT14-TM-01-005 „Įkalinimo įstaigų personalo kompetencijų stiprinimas, skiriant daugiau dėmesio įkaltų asmenų mokymui“.

⁹ Angl. k. *The University College of Norwegian Correctional Service*. Prieiga per internetą: <<https://www.krus.no/about-us.5194157-287935.html>>.

Oficialiai deklaruojama, kad jau 2017 m. įdiegtas dinaminės priežiūros modelis, kurio tikslas – padidinti nuteistųjų elgesio kontrolės veiksmingumą, sumažinti nuteistųjų nekontroliuojamą judėjimą už savo būriui priskirtos teritorijos ribų, geriau užkardyti nuteistųjų tarpusavio smurto atvejus, padėti nuteistiesiems vietoje išspręsti jiems rūpimus klausimus. Esminiai dinaminės priežiūros privalumai: padidinamas įstaigoje dirbančių pareigūnų skaičius dienos metu ir poilsio bei švenčių dienomis; veiksmingesnė nuteistųjų, gyvenančių būrių teritorijose, judėjimo kontrolė ir patekimo į teritorijas, kuriose jiems neleidžiama lankytis, užkardymo galimybės; pareigūnams kylančių problemų išsprendimas vietoje (registracija pas gydytojus, pasimatymų laiko suderinimas bei pasimatymų suteikimas ir pan.)¹⁰.

1.1. Dinaminio saugumo bruožai ir principai

Labai svarbu dinaminį saugumą įvertinti iš bausmių vykdymo teisės doktrinos pozicijų, kur išskirtini keturi dinaminio saugumo bruožai, leidžiantys spręsti, ar konkrečią veiklą galima priskirti prie dinaminio saugumo, ar ji turi tik atskirus jos bruožus.

1 pav. Dinaminio saugumo bruožai

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – Komitetas) 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas CPT/Inf (2018) 3. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/pdf/16807846d7>>.

Visų pirma pabrėžtina, kad dinaminė priežiūra orientuota į konstruktyvų ir pozityvų pareigūno dialogą su nuteistuoju. Šios interakcijos palaikymu siekiama konkrečių uždavinių – pozityvaus poveikio nuteistajam, savalaikio informacijos pateikimo ir grįžtamojo ryšio gavimo, profesionalių santykių palaikymo ir sustiprinimo, abipusio supratimo ieškojimo. Be to, dinaminė priežiūra leidžia užtikrinti nuteistojo asmens elgesio korekciją, jam taikyti turimas intervencines priemones ir įvertinti šių priemonių poveikį. Dinaminė priežiūra turi būti suvokiama kaip reguliarus, nuolatinis bendravimas su įkalintu asmeniu, surinktos ir turimos informacijos apie asmenį analizavimas ir perdavimas kitiems įstaigos padaliniam, kurie gali imtis papildomų priemonių.

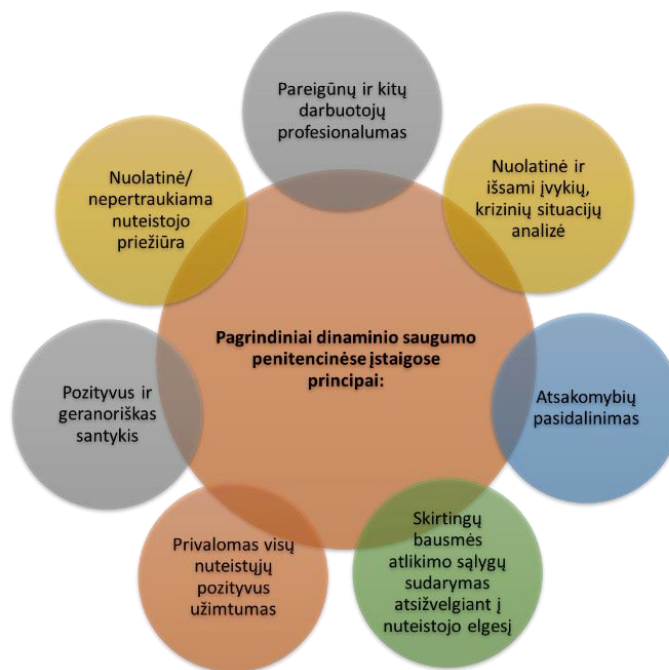
Dinaminės priežiūros įgyvendinimas turi aiškų prevencinį poveikį, neatidėliotiną reagavimą į kylančias problemas tiek pavieniais, individualiais atvejais, tiek į problemas visoje penitencinėje įstaigoje. Itin svarbus savalaikis jų identifikavimas ir veiksmingų priemonių parinkimas, pavyzdžiui, nuteistųjų savęs žalojimo, savižudybių, pasipriešinimo pareigūnams, užpuolimų atvejais. Proaktyvus prevencinis darbas leidžia gauti gana vertingos informacijos, geriau pažinti nuteistojo elgesį, atlikti veiklos stebėseną, o ne vykdyti mažai veiksmingas kratas, kurioms nuteistieji būna jau pasirengę, jų laukia, pavyzdžiui, pareigūnams atiduoda jau užblokuotus neveikiančius mobiliuosius telefonus, skiestą alkoholį ir pan.

Dinaminė priežiūra sudaro sąlygas užtikrinti aukšto lygio saugumą – tiek darbuotojams kuriant saugias darbo vietas, tiek nuteistiesiems, kurie nėra paveikiami kriminalinės subkultūros ar/ir apsaugomi nuo autoagresijos atvejų ar kito neigiamo poveikio. Taigi dinaminė priežiūra tampa efektyvia priemone, kuri leidžia ne tik identifikuoti rizikas, bet ir jas suvaldyti, kryptingai įgyvendinti nuteistojo resocializaciją, vienas iš populiariausių ir progresyviausių nuteistųjų resocializacijos modelių – tai Rizikos–poreikio–reakcijos modelis (angl. *Risk-Need-Responsivity Model* (toliau – RNR)). RNR modelis paremtas: a) nuteistojo rizikos nusikalsti įvertinimu, t. y. kriminogeninių veiksnių (statinių, dinaminių) identifikavimu; b) nuteistojo kriminogeninių veiksnių/poreikių šalinimu, neutralizavimu ar/ir minimalizavimu; c) reakcija, nuteistajam parenkant ir pritaikant individualias korekcines programas, kitas resocializacijos ar užimtumo priemones.

Dinaminė priežiūra neįmanoma be visų penitencinės įstaigos padalinių įsitraukimo į veiklą pagal aiškų dinaminio saugumo planą. Dinaminė priežiūra – tai tik priešakinė linija, kuri atlieka didžiausią kontaktinį darbą, tačiau tiek nuteistojo resocializacija, tiek jo kontrolė ir apsauga turi turėti pamatuotą poreikį ir poveikį. Dinaminis saugumas nėra tik dinaminės priežiūros pareigūnų rūpestis. Visų pirma tai Kalėjimų departamento ir penitencinių įstaigų atsakomybė, tai ir įvirtina

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso¹¹ 136 str. 1 d. Čia vienareikšmiškai nurodoma, kad laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų socialinę reabilitaciją organizuoja Kalėjimų departamentas, įgyvendina pataisos įstaigų administracijos. Be to, į dinaminę priežiūrą turi būti įtraukti tiek prižiūrėtojai, tiek resocializacijos specialistai, psichologai, tiek kiti įstaigų darbuotojai, kurie turi kontaktą su nuteistuoju. Gera praktika būtų, jei dinaminę priežiūrą įgyvendintų visi penitencinės įstaigos darbuotojai su atskiromis išlygomis, o ne atvirkščiai, kaip veikia dabartinis Lietuvos bausmių vykdymo sistemos „modelis“.

Kiti dinaminės priežiūros bruožai – humaniškumas, pagarba ir pasitikėjimas, tai programuoja aiškius nuteistųjų žmogaus teisių standartus penitencinėse įstaigose. Tik per humanišką ir pagarbų požiūrį į nuteistuosius galima realizuoti dinaminės priežiūros uždavinius.

2 pav. **Pagrindiniai dinaminio saugumo penitencinėse įstaigose principai**¹²

¹¹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹² Dynamic security in penal institutions (Croàcia). Danko Bakić Governor Training centre for Prison Staff Prison Administration, Ministry of Justice Republic of Croatia. 7th conference of European Penitentiary Training Academies 7th conference of European Penitentiary Training Academies Dynamic security in the penal institutions 25 – 27 June 2014 Barcelona, Catalonia, Spain.

Atskleidžiant dinaminio saugumo sampratą itin svarbūs pamatiniai principai, kurių nuoseklus įgyvendinimas ir laikymasis leidžia formuoti progresyvią praktiką, nenukrypti nuo dinaminio saugumo tikslo.

– **Pareigūnų ir kitų darbuotojų profesionalumas.** Dinaminė priežiūra neįmanoma be profesionalių darbuotojų. Pats modelio aprašymas, pateikimas, funkcijų išgryninimas ir aprašymas nėra pakankamas konstatuojant, kad dinaminė priežiūra įdiegta ir veikia. Tik atrinkti ir dinaminės priežiūros išmokyti pareigūnai gali įgyvendinti dinaminiam saugumui keliamus uždavinius.

Dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijoje pakankamai aiškiai išskiriami šie tikslai¹³:

- užtikrinti įstaigose esančių darbuotojų ir kitų asmenų saugumą;
- stiprinti (plėsti) įkalinimo įstaigų personalo kompetenciją;
- mažinti subkultūros apraiškas;
- įgyvendinti socialinės integracijos ir individualaus darbo su nuteistaisiais programas;
- mažinti žalingą laisvės atėmimo vietos poveikį nuteistojo asmenybei ir nuostatoms;
- užkirsti kelią neformaliai elgesio taisyklių sklaidai.

Tarptautinėse rekomendacijose nurodoma, kad dinaminio saugumo įgyvendinimas turi būti grindžiamas metodika ir lydimas procedūrų, ypač – tinkamos darbuotojų atrankos ir jų mokymo¹⁴.

– **Nuolatinė ir išsami įvykių, krizinių situacijų analizė.** Dinaminė priežiūra neatsiejama nuo nuolatinės situacijos stebėsenos, informacijos rinkimo ir analizės. Šiuo atveju akcentuojamas ne informacijos rinkimas dėl galimos nuteistųjų nusikalstamos veiklos, bet daugiau informacija dėl pagalbos ir paslaugų nuteistiesiems, savalaikis jų problemų identifikavimas ir reagavimas. Suprantama, kad visais atvejais nepavyks prevenciškai sureaguoti į visas krizines situacijas penitencinėse įstaigose, bet jų analizė, atitinkamų išvadų padarymas ir aiškaus veiksmų algoritmo išgryninimas yra itin tikslingas. Taip pat reikalingas informacijos

¹³ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. V-564 „Dėl dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijos patvirtinimo“.

¹⁴ Balancing security and dignity in prisons: a framework for preventive monitoring. Penal Reform International, United Kingdom, Association for the Prevention of Torture, Geneva, Switzerland, 2013. Prieiga per internetą:

<file:///C:/Users/admin/Desktop/D_1/Kalejimai/rusu%20kalba/security-dignity-russian-v4_FINAL.pdf>.

ir praktikos apsiskeitimas tarp visų penitencinių įstaigų, bendras aptarimas, supervizijų ir intervizijų įgyvendinimas.

– **Atsakomybių pasidalinimas dinaminėje priežiūroje.** Labai svarbu, kad būtų išgrynintos dinaminės priežiūros funkcijos bei jų paskirstymas tarp skirtingų įstaigos padalinių. Dinaminė priežiūra neturėtų būti primetama atskiriems penitencinės įstaigos darbuotojams kaip papildomas darbas ar rekomendacinio pobūdžio veikla, kuri įgyvendinama esant galimybei, atitinkamoms sąlygoms ar pan. Visų pirma dinaminė priežiūra turi tapti tiesiogine įstaigos vadovo pareiga ir atsakomybe, o tik toliau eitų atitinkamų darbų delegavimas atskiriems darbuotojams. Čia galime pasiremti Kanados bausmių vykdymo sistemos progresyvia praktika, kur pabrėžiama, jog būtent penitencinės įstaigos vadovas prisiima atsakomybę dėl dinaminės priežiūros diegimo ir plėtojimo įstaigoje. Vadovo paskirtis – darbuotojų mokymo ir specialių žinių teikimo proceso organizavimas, jo užduotis – skatinti ir motyvuoti darbuotojus, dirbančius dinaminėje priežiūroje, jie savo pavyzdžiu formuoja kitą požiūrį į bendravimą su nuteistaisiais¹⁵.

– **Skirtingų bausmės atlikimo sąlygų sudarymas atsižvelgiant į nuteistojo elgesį.** Dinaminė priežiūra neatsiejama nuo bausmės vykdymo progresyvumo. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 9 str. apibrėžia teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo principą. Nuteistųjų teisinė padėtis, atsižvelgiant į jų elgesį bausmės atlikimo metu, nustatytų pareigų ir draudimų laikymąsi, požiūrį į darbą ir mokymąsi, reagavimą į psichologinį poveikį ir socialinės reabilitacijos priemones, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso nustatyta tvarka gali būti švelninama arba griežtinama. Taigi dinaminė priežiūra pasižymi lankstumu ir individualumu kiekvienam nuteistajam, t. y. parenkant veiksmingą priėjimą, užimtumo ir resocializacijos priemones, motyvuojant ir sudarant atitinkamas kalnimo sąlygas, kur suvaržymas ir kontrolė mažinama pozityviais pokyčiais, o tai nuteistąjį dar labiau skatina keistis ir pasirinkti teisėtus veikimo būdus.

– **Privalomas visų nuteistųjų pozityvus užimtumas.** Taikant dinaminę priežiūrą sukuriamas balansas tarp reikiamų kontrolės ir užimtumo, resocializacijos priemonių. Dinaminė priežiūra nepriešpriešinama nuteistųjų ar suimtųjų asmenų

¹⁵ Commissioner's Directive - Dynamic Security and Supervision, Correctional Service Canada, 2013. Prieiga per internetą: <<https://www.csc-scc.gc.ca/acts-and-regulations/560-cd-eng.shtml>>.

kontrolei ir priežiūrai, o nustatomas kitas santykis ir taikomos priemonės. Taigi kontrolės, kaip tokios, nėra atsisakoma, bet ji yra kitos kokybės ir kitu tikslu – kontrolė ne kaip asmens suvaržymo, izoliavimo, baudimo ar kankinimo priemonė, o kaip būdas užtikrinti aiškų užimtumo ir resocializacijos priemonių planą. Jeigu nustatoma dienotvarkė, tai jos reikia laikytis ir ją vykdyti, bet į dienotvarkę privalomai turi būti įtrauktas kokybiškas užimtumas ir resocializacijos priemonės. Paminėtina ir tai, kad kontrolės reikalavimai keltini ne tik nuteistajam, bet ir darbuotojams, kurie prisiima vykdyti atitinkamas užimtumo ir resocializacijos priemones. Jos turi būti pagrįstos, įgyvendinamos pagal nustatytus metodologinius reikalavimus, įvertintos ir aptartos.

– **Nuolatinė, nepertraukiama nuteistojo priežiūra.** Šis principas nurodo, kad dinaminė priežiūra pradama tik asmeniui patekus į penitencinę įstaigą ir baigiama jau atlikus bausmę. Atskirais atvejais dinaminės priežiūros vykdymas tęsiamas ir už įstaigos ribų, pavyzdžiui, pusiaukelės namuose ar probacijos tarnyboje. Tokia praktika formuojama Norvegijos, Kanados bausmių vykdymo sistemose. Nuteistasis visada yra dinaminės priežiūros akiratyje, t. y. 24/7, nenutrūkstamai. Nuteistasis bet kuriuo momentu gali kreiptis į dinaminės priežiūros pareigūną.

1.2. Dinaminio saugumo teisinis reguliavimas

Siekiant apibrėžti dinaminio saugumo sampratą, pirmiausia tikslinga pateikti, kaip ji apibrėžiama tarptautiniame kontekste. Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras 2015 m. apibendrina **dinaminės apsaugos ir žvalgybos laisvės atėmimo įstaigose praktiką ir pateikė vadovą**, kuriame akcentuojama, kad įkalinimo įstaigose būtina rasti tinkamą skirtingų diegiamų apsaugos priemonių balansą. **Laisvės atėmimo įstaigose saugumas**¹⁶ yra užtikrinamas:

- **fizinės saugos priemonėmis** (kameromis, užraktais, signalizacijos priemonėmis ir t. t.);

¹⁶ Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. United Nations Office on Drugs and Crime (Vienna), Criminal Justice Handbook Series, United Nations. New York, 2015, p. 13–14.

- **procedūrinės saugos priemonėmis** (procedūromis, kurių privaloma laikytis, pavyzdžiui, tai gali būti taisyklės, reglamentuojančios kalinių judėjimą laisvės atėmimo įstaigoje, daiktų, kuriuos jie gali turėti, sąrašas, kalinių ir kamerų krata);
- **dinaminės apsaugos priemonėmis**, kurioms taikyti reikia prižiūrėtojų, kurie pozityviu būdu sąveikautų su kaliniais, įtrauktų juos į konstruktyvius veiksmus ir taip sudarytų sąlygas personalui numatyti problemas bei užkirsti joms kelią anksčiau, nei jos įvyksta.

Be to, dinaminė apsauga numatoma ir **Europos kalėjimų taisyklių** 51.2. punkte, kur nurodoma, kad apsauga, kuri yra užtikrinta fizinėmis kliūtimis ir kitomis techninėmis priemonėmis, turi būti papildyta dinamiška apsauga (angl. *dynamic security*), kuri numato budintį personalą, pažįstantį prižiūrimus kalinius¹⁷. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms Rec (2003) 23 **dėl kalėjimų administracijų darbo su nuteistais iki gyvos galvos ir kitais ilgam terminui nuteistais kaliniais**¹⁸ 18. a. punkte nurodoma, kad nuteistojo priežiūra turi būti grindžiama dinamine apsauga, kai plėtojami personalo pozityvūs, tvirti ir teisingumu grįsti santykiai su nuteistuoju, kartu suprantant jų asmeninės padėties aplinkybes bei įvertinant atskirų nuteistųjų riziką.

Atlikus Lietuvos teisės aktų, kitų dokumentų analizę galima išskirti kelias dinaminio saugumo sampratų kategorijas, t. y. **siaurąją ir plačiąją prasmėmis**. Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymo 2 str. teigiama, kad dinaminė priežiūra – tai nuteistųjų resocializacijos, socialinės pagalbos suimtiesiems ir jų elgesio kontrolės priemonių visuma¹⁹. Kartu įstatymo formuluojami pataisos pareigūnų veiklos uždaviniai, kur nurodoma, jog pareigūnas privalo užtikrinti pataisos įstaigose ir tardymo izoliatoriuose laikomų nuteistųjų ir suimtųjų dinaminę priežiūrą ir šių įstaigų apsaugą (8 str.). Taigi akcentuojami būtent priežiūros ir apsaugos aspektai, kurie nesiejami su nuteistųjų resocializacija, t. y. jie nejungiami, o dažniau traktuojami atskirai, o tai neatitinka bendros dinaminio saugumo koncepcijos.

Paminėtina ir tai, kad principines dinaminio saugumo nuostatas buvo bandoma apibrėžti **Dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose**

¹⁷ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. R (2006) 2 dėl Europos kalėjimų taisyklių. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16804d22f9>>.

¹⁸ Committee of Ministers. Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies). Prieiga per internetą:

<https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dec7a>.

¹⁹ Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymas. 2018 m. birželio 29 d. Nr. XIII-1387 // TAR, 2018-07-16, Nr. 12055.

konceptijoje, kur dinaminis saugumas apibrėžiamas kaip pareigūnų ir kitų darbuotojų veiksmų bei priemonių visuma, kuriais siekiama tinkamai reaguoti į laisvės atėmimo vietų įstaigose funkcionuojančių apsaugos sistemų pažeidimus, identifikuoti kriminogeniniu požiūriu rizikingas ar kritines situacijas, atpažinti individualias kritines nuteistųjų būkles (agresija, frustracija, savižudybės rizika, depresija, apsvaigimas, patirta prievarta ir kt.), tinkamai į jas reaguoti ir konsultuoti nuteistuosius socialiniais klausimais²⁰.

Pateiktas dinaminio saugumo apibrėžimas programuoja jau platesnius tikslus, kurie turėtų iš esmės keisti bausmių vykdymo sistemos paradigimą, tačiau atliktas empirinis tyrimas rodo, kad situacija nuteistųjų resocializacijos srityje mažai keičiasi, sistema funkcionuoja inertiškai, yra didelis pasipriešinimas naujovėms, kurios labai greitai deformuojasi ir viskas grįžta į senąjį represyvaus pobūdžio bausmių vykdymo sistemos modelį.

Analizuojant dinaminio saugumo institutą bausmių vykdymo doktrinoje išryškėjo dinaminio saugumo kategorijos neapibrėžtumas, kartais net vengimas pateikti aiškų apibrėžimą. Tikėtina, kad nuolatos besikeičiantis dinaminio saugumo institutas įtraukia vis naujus bausmės vykdymo aspektus, tai reikalauja peržiūrėti esamą terminologiją, pavyzdžiui, dinaminis saugumas pradžioje buvo suvokiamas ir apibrėžiamas kaip konceptualiai naujas institutas įkalinimo įstaigose, o štai dabar jo samprata apima ir probacijos tarnybas, pusiaukelės namus, kitas specializuotas penitencines įstaigas (nuteistųjų diagnostikos, specializuotus nuteistųjų socialinės reabilitacijos ar/ir gydymo centrus).

Lietuvos teisės aktų analizė parodė, kad tiek teisiniame reglamentavime, tiek praktikoje nėra vienodos terminologijos, apibūdinančios dinaminį saugumą, pavyzdžiui, šiuo metu vartojama „dinaminė priežiūra“, „dinaminė apsauga“, „dinaminė sauga“ ir kt.²¹.

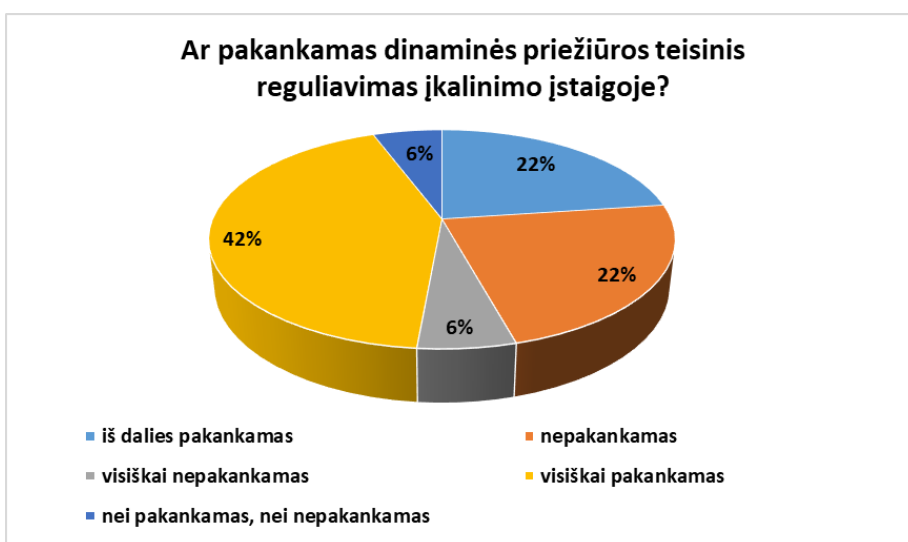
Apibendrinant pabrėžtina, kad dinaminis saugumas – neatsiejamas šiuolaikinių penitencinių įstaigų elementas, leidžiantis subalansuoti nuteistųjų resocializacijos ir jų kontrolės priemones, tinkamai paskirstyti resursus ir įvertinti kiekvieno iš jų duodamą rezultatą. Dinaminė priežiūra apibrėžiama kaip reguliarus, nenutrūkstamas konstruktyvus bendravimas su nuteistuoju, grindžiamas užimtumo ir resocializacijos priemonių realizavimu, taip pat surinktos informacijos analizavimu ir dalijimusi su kitais įstaigos darbuotojais ar/ir kitomis penitencinėmis

²⁰ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. V-564 „Dėl dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijos patvirtinimo“.

²¹ Pastaba: paminėtina ir tai, kad praktikoje vartojami ir tokie neformalizuoti terminai kaip „dinamistai (-ės)“, „dinaminiai pareigūnai“, „dinamistai-auklėtojai“, „auklytės“.

įstaigomis, kartu siekiant užtikrinti saugias darbo vietas darbuotojams ir palankią resocializacinę aplinką nuteistiesiems.

Be to, tyrimu siekta išsiaiškinti, kiek esamas dinaminės priežiūros teisinis reguliavimas yra pakankamas įgyvendinant dinaminės priežiūros pareigūnams keliamus uždavinius. Visų pirma nuo teisinio reguliavimo aiškumo priklauso, kaip dinaminis saugumas ir dinaminė priežiūra apibrėžiama Lietuvos baudsmių vykdymo sistemoje, kartu formuojamas atitinkamas jos suvokimas ir tarp pareigūnų. Tuo pat metu programuojami atskiri dinaminės priežiūros elementai, jos realizavimo būdai, tai ir tampa šios praktikos ašimi. Priešingu atveju, kai viskas paliekama savireguliacijai ir profesinei kūrybai, tada dinaminė priežiūra suprantama ir vykdoma eklektiškai, kartais priskiriamos veiklos, kurios neturi nieko bendro su dinamine priežiūra arba net jai prieštarauja.

3 pav. Dinaminės priežiūros teisinio reguliavimo vertinimas (proc., N-37)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad 28 proc. respondentų mano, kad dinaminės priežiūros teisinis reguliavimas nepakankamas ir visiškai nepakankamas. Pareigūnai nurodo, kad: A1 – „<...> labai trūksta konkretumo, tikslumo, kai nesupranti, kas tu esi, ar tu paprastas prižiūrėtojas, ar visgi keliami dinaminės priežiūros uždaviniai, kažkoks funkcijų miškas“; A2 – „<...> mūsų funkcijos nėra kaip tikrų dinamistų, patys nuteistieji mus vadina raktininkai, sukamės lokalinuose“; A3 – „<...> būtų gerai, kad kažkas konkrečiai ir visiems parašytų, ką mes turime daryti, kokios mūsų pareigos, juk neturi stovėti prie parduotuvės, laukti prie mediko kabineto ir pan.“; P3 – „<...> gal ir reikėtų aiškumo, kita vertus, tai, žinote, tas teisinis reguliavimas reikalingas departamentui ir ministerijai, o mes dirbame, kaip

mums gyvenimas diktuoja, gyvename savo problemomis. Ką jie ten visokių taisyklių prisigalvoja, tai net juokas ima, pagal jas juk niekas neveikia, jie tik mano, kad viskas daroma pagal juos“; Š2 – „<...> teisinis reguliavimas – kaip šakėmis ant vandens rašyta. Norvegai vienaip traktuoja, KD kitaip, mokslininkai dar kitaip, patys viduje sprendžiamės, kaip mums patogiau, niekas nėra aiškiai nurodyta. Iš vienos pusės gerai, kadangi gali varijuoti, bet turi būti ir rėmai“; Š4 – „<...> yra specialus aprašas, bet ten daugiau viršininkams, kad galėtų pasakyti departamentui, kad viskas vyksta, dirbame, kad turime instrukcijas, nors realiai nei kas jas skaito, nei kas vertina, svarbiausia, kad yra popiergalis ataskaitai“.

Apibendrinant pabrėžtina, kad dinaminės priežiūros teisinis reguliavimas turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, dinaminio saugumo ir priežiūros sąvokos teisės aktuose turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę, todėl rekomenduojame Kalėjų departamentui parengti dinaminio saugumo vykdymo aprašą, taip pat jį suderinti su kitais vidaus dokumentais, reguliuojančiais atitinkamus teisinius santykius, ir vartoti tapačias sąvokas.

Be to, nepakankamai aiškus teisinis reguliavimas sudaro prielaidas dinaminę priežiūrą transformuoti į bet kokį pageidaujamą „darinį“, kuris tenkina vidinius įkalinimo įstaigos poreikius, t. y. leidžia nevaržomai „uždenginėti“ kitų pareigūnų nekokybišką darbą ar neveiklumą, o įstaigų vadovams turėti „pagalbinį-rezervinį“ personalą, kuris gali būti naudojamas jų užgaidoms realizuoti, pavyzdžiui, tyrimas parodė, kad vadovų negebėjimas spręsti personalo valdymo klausimus kompensuojamas per dinaminės priežiūros pareigūnus kaip universalius pareigūnus, kurie gali „uždengti“ praktiškai visas funkcijas, susijusias su nuteistųjų priežiūra ir apsauga.

Taigi dabartinės dinaminės priežiūros teisinio reguliavimo spragos sudaro sąlygas naudotis dinaminės priežiūros institutu ne pagal jo paskirtį ir juo piktnaudžiauti. Suprantama ir tai, kad tokia situacija būdinga pirminiam dinaminio saugumo instituto diegimo etapui, tačiau praktika formuojama jau daugiau kaip treji metai, tad būtų pravartu imtis teisinio reguliavimo spragų šalinimo.

1.3. Dinaminės priežiūros modelio neapibrėžtumo problema

Tiek Lietuvos Respublikos Vyriausybės, tiek Teisingumo ministerijos ar Kalėjų departamento pateikiamuose pranešimuose, dokumentuose nurodoma, kad jau nuo 2017 m. įdiegtas „dinaminės priežiūros modelis“, kurio tikslas – padidinti nuteistųjų elgesio kontrolės veiksmingumą, sumažinti nuteistųjų nekontroliuojamą judėjimą už savo būriui priskirtos teritorijos ribų, geriau užkardyti nuteistųjų tarpusavio smurto atvejus, padėti nuteistiesiems vietoje išspręsti jiems rūpimus klausimus²².

Deja, atlikus mokslinį tyrimą nepavyko rasti įvardyto Lietuvos dinaminės priežiūros modelio. Be to, tyrimas parodė, kad toks modelis realiai nėra sukurtas, o tik deklaratyviai vartojamos kategorijos, kurios praktikoje neegzistuoja. Dinaminės priežiūros modelis nėra niekur aptartas, apibrėžtas ar pristatyta jo struktūra.

Kaip paradoksalų pavyzdį galime nurodyti, kai įkalinimo įstaigų vadovybei formuojamos konkrečios metinės užduotys, pavyzdžiui, „organizuoti ir koordinuoti dinaminės priežiūros modelio plėtrą įstaigoje“²³, tačiau pats užduočių turinys, susijęs su dinaminės priežiūros plėtojimu, kelia pagrįstų abejonių. Tyrimas atskleidė, kad dinaminės priežiūros modelio kaip tokio suvokimas – tai kiekvienos įstaigos vadovų diskrecinis dalykas, o jo įgyvendinimas neturi jokių apibrėžtumo elementų, nekaltant apie jo funkcionalumo pagal atskirus kriterijus įvertinimą.

Taigi tyrimas parodė, kad tikslinga aiškiai apibrėžti dinaminės priežiūros, gal net tikslingiau būtų – dinaminio saugumo, modelį, kai dinaminė priežiūra yra tik jo dalis, ir kryptingai plėtoti šią praktiką. Pats modelis turėtų būti suvokiamas ir apibrėžiamas kaip **mokslu ir praktika grįstas sisteminis-funkcinis mechanizmas**,

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – Komitetas) 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijos. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/pdf/16807846d7>>. Pasitarimo metu pristatytas Dinaminės priežiūros modelis, tikslai ir įgyvendinimo galimybės. Plačiau žr.: <<http://www.kaldep.lt/lt/praviennpn-ak/naujienos-praviennpn-ak/pasitarimo-metu-pristatytas-4j7a.html>>.

²³ Kalėjų departamentas. Valstybės tarnautojų užduotys, Direktorius pavaduotojai. Prieiga per internetą: <<http://www.kaldejumdepartamentas.lt/lt/paneveziopn/httpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnhttpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnhttpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnhttpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnhttpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnhttpwww.kaldep.lt/ltpaneveziopnpradzia-apn-334.htmlstruktura-cc25/valstybes-tarnautoju-uzduotys.html>>.

turintis aiškią struktūrinę sąrangą, jos elementai susieti funkciniais ryšiais ir turi tikslų veiklos apibrėžtumą.

1.4. Dinaminės priežiūros pareigūnų subjektyvus dinaminio saugumo suvokimas

Vienas iš tyrimo uždavinių – ištirti, kaip dinaminės priežiūros pareigūnai supranta dinaminį saugumą, kaip jie jį apibūdina, kokį turinį išskiria, kokius aspektus akcentuoja. Tai svarbu, kadangi nuo dinaminės priežiūros pareigūnų požiūrio, taip pat atitinkamų žinių turėjimo priklauso ir pačios dinaminės priežiūros realizavimas, t. y. tiesioginis kasdienis darbas su nuteistaisiais. Kitas aspektas, kad šiuo atveju akcentuojamas subjektyvus dinaminio saugumo supratimas, t. y. pabrėžiant, jog šiuo metu dinaminė priežiūra galimai jų įstaigoje ir nerealizuojama. Kitaip tariant, tyrime siekta išvengti, kad dinaminės priežiūros darbuotojai įvardintų savo pareigybinius aprašus.

Tyrimų rezultatų apibendrinimas leido išskirti atskiras kategorijas, kurios indikuoja, kaipgi dinaminės priežiūros pareigūnai supranta dinaminį saugumą.

A. Dinaminės priežiūros pareigūno bendravimas su nuteistaisiais. Pareigūnai pabrėžia, kad dinaminis saugumas keičia ar turėtų keisti patį bendravimo su nuteistaisiais pobūdį, t. y. anksčiau buvęs draudimas pareigūnui ir nuteistajam bendrauti keičiamas į bendravimo principą „lygus su lygiu“, bendravimas ne kaip su kriminaline asmenybe, bet kaip su asmeniu, turinčiu atitinkamų rizikų, susijusių su kriminogeniniais veiksniais²⁴, kurių pašalinimas leidžia užtikrinti nuteistajam resocializacinį poveikį: A1 – „<...> svarbus bendravimas su jais kaip su žmonėmis, bandymas pakeisti jų mąstymą, elgseną, keisti jų gyvenimą į pozityvą“; A3 – „<...> nuteistojo integravimas į visuomenę per bendravimą“; A4 – „Reikia daugiau bendrauti su nuteistaisiais, bet jie užrakinti, todėl tam nėra laiko, o mes esam keli visam būriui, tai ir taip vos spėji lakstyti, nes juos reikia išleidinėti“; PA4 – „Kokybiškas, atviras bendravimas su nuteistosiomis, siekiant, kad nuteistosios

²⁴ Kriminogeniniai veiksniai – veiksniai, lėmę asmens nusikalstamą elgesį. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.

ateityje nedarytų daugiau nusikaltimų ir būtų mažesnė tikimybė, kad jos sugrįžtų“; Š1 – „<...> dinaminio saugumo esmė – tai bendravimas. Bendraujant, aiškinantis problemas, siekiam jas spręsti ir patenkinti jų buitinius, socialinius poreikius“; Š4 – „<...> realiai mes turime su jais bendrauti, kiek aš suprantu, kaip lygus su lygiu, bet tai nelabai realu, dar turime atvirauti, kalbėtis atviromis temomis, t. y. apie viską, kas jiems į galvą šauna, galėtų atsiskleisti kaip draugui, bet tai nelabai suvokiama, manau, kad turi būti kažkokios ribos, bet kur jos yra, niekas nežino“; PR1 – „<...> kaip suprantu, tai turėtų būti kaip resocializacija kažkokia, bendravimas su jais, bet, kaip minėjau, mums su jais bendrauti uždrausta. Taip pat reikia suprasti, kad tai sudėtingi žmonės, turi labai daug psichologinių problemų, mums su jais bendrauti nelabai gautųsi“; PR6 – „<...> pagrindinis dalykas – tai bendravimas, nusistatome leksikoną, t. y. kaip bendrausime, kaip kalbėsime, be matų, renkant žodžius“.

Paminėtina ir tai, kad dalis dinaminės priežiūros pareigūnų **įvardijo kelis tarpusavyje susijusius dinaminio saugumo elementus**, kartu parodydami, jog pavieniais atvejais yra ir sisteminis dinaminės priežiūros suvokimas: PA1 – „Mes ne tik atliekam apsaugą, bet ir rūpinamės socialiniais reikalais. Esmė ta, kad pareigūnas ne tik prižiūri ir kontroliuoja, bet kartu ir gali padėti nuteistajam. Dinaminė apsauga turi padėti augti pasitikėjimui tarp pareigūno ir nuteistojo, kad nuteistasis galėtų ateiti ir paklausti, nebijotų. Dinaminis darbas reiškia, kad pareigūnas yra arčiau nuteistųjų. Priežiūra ir kontrolė yra būtina, bet kartu su tuo yra socialinė sritis, įvairių projektų darymas. Kad būtų palaikomas ryšys, kad vyktų nuteistųjų socializacija, gal tai padės užsikabinti gyvenime ir bus lengviau išėjus į laisvę“; Š1 – „<...> bendravimas su nuteistaisiais bendraujant, aiškinantis problemas, siekiam jas spręsti ir patenkinti jų buitinius, socialinius poreikius. Tuo pačiu išsiaiškinti grėsmes saugumui, režimo pažeidimus, kuriuos siekiame užkardyti iki jų įvykdymo. Tai vis tiek yra apsauga, kad ir dinaminė. Pagrindas, kad jie mumis pasitikėtų, nebijotų mums pasakoti. Išsiaiškinę jų problemas, galime išspręsti iki konfliktų ar didesnių problemų kilimo. Jei kažko negalim išspręsti, informuojam kitas tarnybas, čia taip pat mūsų funkcija“.

B. Dinaminės priežiūros pareigūno ir nuteistojo santykis. Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų aiškiai įvardija, kad dinaminio saugumo pamatas – tai nuteistojo ir pareigūno santykio pokytis. Nuteistojo ir pareigūno interakcija grindžiama pareigūno profesionalumu, aiškaus ir tvirto santykio nusistatymu, leidžiančiu šalinti nuteistųjų pasipriešinimą, atsiribojimą ir kurti tarpusavio pasitikėjimą: A7 – „Mes esame arčiausiai nuteistųjų, mes juos suprantame. Jie labiau pasitiki mumis negu paprastais prižiūrėtojais, mūsų santykis kitoks, mes jį turime, todėl su jais galima lengviau susikalbėti, jie mūsų klauso, mes juos taip pat

išgirstame“; K7 – „Esmė – santykis tarp pareigūno ir nuteistojo. Mes nesame baudėjai, mes jam pagalbininkai, o dinaminė priežiūra padeda nuteistajam tiek pasitaisyti, tiek efektyviai išnaudoti savo laisvalaikį“; K8 – „Santykio kūrimas su nuteistuoju, kaip mes kartu sudėliosime dar vieną dieną, kaip mes šiandien gyvensime, ką darysime, kaip mes ją praleisime kartu, tai jie supranta“; K9 – „Tai yra nuolatinė nuteistojo priežiūra, išlaikant lygiavertį santykį tarp pareigūno ir nuteistojo, kaip žmogaus su žmogumi, bet tuo pačiu ir parodant, kad jis yra mūsų įstaigoje ir čia yra mūsų taisyklės, kuriomis mes bandysim jį integruoti į visuomenę“.

C. Nuteistųjų stebėjimas ir kontrolė. Duomenų analizė parodė, kad dažnai akcentuojamas nuteistųjų stebėjimas ir kontrolė neretai virsta įprastine nuteistųjų priežiūros ir apsaugos praktika, kai dinaminio saugumo terminas lieka tik pavadinimu, o dinaminė priežiūra praktiškai neįgyvendinama. Pareigūnų darbas vyksta inertiškai, ypač tų pareigūnų, kurie prieš jų perkėlimą į dinaminės priežiūros pozicijas dirbo prižiūrėtojais. Nuteistųjų kontrolė dinaminėje priežiūroje nėra nuvertinama ar neigiama, tačiau būtinas jos poreikio ir vykdymo formos įvertinimas, tinkamai parenkant jos būdus ir intensyvumą. Dinaminėje priežiūroje turi būti balansas tarp kontrolės ir užimtumo, kitų socialinių veiklų: K1 – „<...> kaip ten bebūtų, bet esminė dinaminės priežiūros sąlyga – nuolatinis įkalintų asmenų stebėjimas ir kontaktas su jais, nuolatinė kontrolė, mes negalime jų paleisti nei minutei...“; K8 – „Suprantu, kad dinaminė priežiūra turi užimtumo dalykų, tačiau prioritetas – kontrolė, viskas dėl jos, nors ir yra pasirinkimas, bet man svarbiausia jį suvaldyti ir sukontroliuoti situaciją, turi būti tvarka, jeigu jie pajaus, kad nėra kontrolės, tada mes nesuvaldysime situacijos“; K3 – „Vykdamas dinaminę priežiūrą, kontroliuojant nuteistuosius, užtikrinamas saugumas tiek darbuotojų, tiek nuteistųjų atžvilgiu, turi būti griežta priežiūra, griežta dienotvarkė“; K5 – „Nuteistojo visos dienos veiklos kontrolė, mes žinome viską apie jį, kur jis, su kuo jis, ką veikia“; K4 – „Dinaminį saugumą priskyrė Saugumo valdymo skyriui, tai viskas ir pasakyta, ką čia daug diskutuoti“; K6 – „Dinamistai nuolat stebi nuteistuosius, todėl gali teikti jiems efektyvią pagalbą, priežiūrą ir visas reabilitacijos priemones, žinodami, kur kiekvieną minutę nuteistasis yra, ką jis veikia. Dinaminė priežiūra neleidžia atsirasti galimybei užsiimti netinkama veikla, susitikti su netinkamais žmonėmis, nukrypti į šoną, nes nuteistieji nuolat prižiūrimi“; PA3 – „Nuolatinė nuteistųjų priežiūra, nuolatinis bendravimas, nuolatinė elgesio kontrolė. Visas 12 valandų stebim, kontroliuojam. Kadangi aukštai užrakinti, reguliuojam ne tik dienotvarkę, bet ir judėjimą – pas medikus, ūkio dalies specialistus ir visur kitur. Tuo užtikrinam ir priežiūrą visos dienos metu. Jos kreipiasi į mus ir mes visada žinom, ką jos tuo metu turi veikti, ar joms yra kursai, vaistai ir t. t.“

D. Dinaminė priežiūra susieta su nuteistųjų resocializacija. Tolimesnė duomenų analizė parodė, kad dalis pareigūnų dinaminį saugumą tiesiogiai sieja su resocializacijos įgyvendinimu, kartu akcentuoja nuteistųjų socialinių, kitų problemų sprendimą, užimtumo organizavimą, pavieniais atvejais – ir elgesį keičiančių programų įgyvendinimą. Pareigūnai pabrėžia, kad į dinaminę priežiūrą turi būti įtraukti ir kiti įstaigų padaliniai, ypač akcentuojamas resocializacijos specialistų, taip pat psichologų indėlis: PA6 – „<...> taip pat dinaminė priežiūra, kai bandoma mažinti nuteistųjų atotrūkį nuo realaus gyvenimo, na, kad įstaiga neturi pašalinti noro domėtis, kas vyksta visuomenėje, kas naujo, kas keičiasi, t. y. mažinam atotrūkį ar nenorą gyventi visuomenėje net joje kaip ir nebūnant tiesiogiai <...> Labai svarbu, kad yra psichologė, resocializacijos pareigūnai, jie mūsų bendraminčiai“; PR2, 4 – „<...> mes kaip auklėtojų padėjėjai, jeigu auklėtojai būrio viršininkai, tai mes lyg jų padėjėjai. Mes dirbame kartu ir sprendžiame visas nuteistųjų problemas, būrio viršininkas²⁵ daugiau tvarko resocializacijos dokumentus, dirba su popieriumi, mes daugiau su žmogumi, realiai mes jų kojos“; PR3 – „<...> dinaminė priežiūra – tai yra nuteistųjų laisvalaikio užimtumas, kur mes kaip ir kartu dalyvaujam, jeigu eina sportuoti, tai mes kartu nežaidžiame, bet tą laiką būname kartu, kartais pasikalbame neutraliomis temomis, apie sportą, sveikatą, kažkokias buvusias situacijas, <...> svarbiausia yra įvairūs renginiai, ypatingai jiems patinka sporto renginiai. Nuteistieji nori, kad jiems būtų skirta daugiau dėmesio, jiems atsakyti klausimai, dažniausiai tai darome čia ir dabar“; A4 – „Nuteistąjį reikia integruoti į visuomenę, kad išleidus į laisvę jis turėtų darbą, normaliai galėtų elgtis su žmonėmis, taigi įkalinimo įstaigoj turime dirbti su šiais klausimais, kažkaip ji socializuoti“.

E. Tiesioginis ir neatidėliotinas problemų sprendimas. Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų akcentavo neatidėliotiną reagavimą į kylančias problemas, sudėtingų situacijų suvaldymą. Pareigūnai nurodo, kad jie – bene labiausiai informuota pareigūnų grandis penitencinėse įstaigose, t. y. turintys daugiausia informacijos apie visus įstaigos padalinius ir jų galimybes, daugiausia kontaktuojantys, daugiausia iš visų „judantys“ įstaigos viduje, o kartais ir už jos: V4 – „Dinaminės priežiūros pareigūnas turi pagelbėti nuteistajam, suteikti jam kuo daugiau informacijos ir pagalbos neatidėliotinai, kadangi jis arčiausiai, visada pirmas sureaguoja, turi informaciją, turi supratimą, kas ir kada gali pagelbėti, kur ir ko ieškoti“; K7 – „<...> nuteistieji nuolatiniame pareigūno akiratyje, jeigu yra tarp jų pasitikėjimas, nuteistasis žinos, kad gali sulaukti pagalbos ir supratimo, tai svarbu, ypač kai yra savižalojimai ir bandymai nusižudyti“; PA2 – „<...> jeigu nuteistųjų

²⁵ Pastaba – būrio viršininko pareigybės šiuo metu pakeistos į resocializacijos specialisto.

nemėto²⁶, tai mes tikrai žinome apie juos daug dalykų, galime jau pastebėti, kada jo nuotaika pasikeitusi, žinome, kas įvyksta jo šeimoje ir kita“; PA2 – „<...> dinaminė priežiūra itin reikalinga, kaip vyksta naujai atvykusių nuteistųjų supažindinimas su vidaus tvarka, visa aplinka, padedame jam adaptuotis <...> Atskirais atvejais žmonės išgyvena labai didelį stresą, būna atsiriboję, tada mes vieninteliai, kurie visą situaciją mato“.

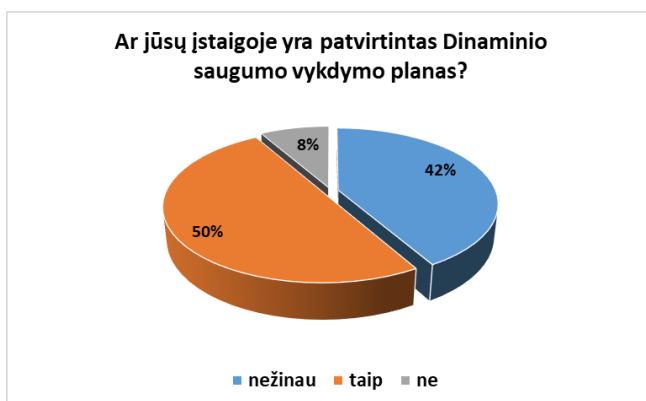
Apibendrinant dinaminės priežiūros pareigūnų dinaminio saugumo supratimą matyti suvokimo segmentiškumas, akcentavimas pavienių dalykų, kurie nors ir priskirtini dinaminės priežiūros institutui, tačiau neturėtų būti vertinami atskirai. Trūksta vientisumo, sisteminio požiūrio į dinaminį saugumą ir dinaminės priežiūros vykdymą. Kai kuriais atvejais ryškus specialių žinių nepakankamumas ar net jų klaidingas interpretavimas, o tai iš esmės iškreipia dinaminės priežiūros sampratą.

²⁶ Pastaba – nuteistojo perkėlimas iš vienos laisvės atėmimo įstaigos į kitą trumpam laikotarpiui.

2. Dinaminio saugumo vykdymas laisvės atėmimo įstaigose

Dinaminio saugumo laisvės atėmimo įstaigose koncepcijoje įtvirtinta nuostata, kuri vienareikšmiškai nurodo, kad įstaigose, kuriose vykdoma dinaminė apsauga, turi būti parengtas ir patvirtintas Dinaminio saugumo vykdymo planas.

Dinaminio saugumo vykdymo plane turi būti nustatomos visų pareigūnų, vykdančių dinaminę apsaugą, funkcijos, informacijos rinkimo, fiksavimo ir perdavimo tvarka. Tad tyrimo metu siekta išsiaiškinti šį aspektą, kokius dinaminio saugumo planus įstaigos yra pasirengusios, kokia forma įtvirtinti aukščiau minėti reikalavimai. Deja, tenka konstatuoti, nors 50 proc. respondentų nurodė, kad toks planas jų įstaigoje yra, tačiau jo pateikti ar nurodyti konkrečią informaciją negalėjo.

4 pav. Dinaminio saugumo vykdymo planas (proc., N-37)

4 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad pareigūnai, kurie teigė, kad jų įstaigoje yra Dinaminio saugumo vykdymo planas (toliau – DSVP), kartu pateikia informaciją, kuri leidžia suabejoti jų atsakymų pagrįstumu ir tikrumu. Tyrimas parodė, kad atskirose penitencinėse įstaigose yra susiformavęs požiūris, kad dinaminė priežiūra – tai renginių, užimtumo akcijų organizavimas, neformalaus pobūdžio veiklos, o minėtų renginių planas turi būti prilygintas dinaminio saugumo vykdymo planui. Kiti DSVP tapatina su metinėmis užduotimis ar jų pareigybių aprašymais: PA5 – „Taip, turime, bet gal tokio plano kaip atskiro nėra <...> bet nusimatome, kas kokių ir kada renginių padarys nuteistosios, koks bus užimtumas, kokios akcijos, šventės“; A3 – „Taip, turime metines užduotis, ten ir

nurodyta, ką turime daryti, taip pat turime savo pareigybes“; V2 – „Taip, turime dinaminės priežiūros pareigūno pareigybės aprašymą“; Š2 – „Kiekvienas darbuotojas turi metines užduotis, pavyzdžiui, suorganizuoti ne mažiau nei vieną renginį, skirtą nuteistiesiems. Tų užduočių apie 4–5. Dalis jų susijusios su priežiūra, dalis su resocializacija“.

Atliekant tyrimą iš penitencinių įstaigų administracijų buvo prašoma susipažinti su įstaigose patvirtintais dinaminio saugumo planais, tačiau tik dvi įstaigos galėjo pateikti atskirus dokumentus, kuriuos sąlygiškai galima priskirti prie planinių dokumentų, reglamentuojančių dinaminio saugumo vykdymą įstaigoje.

Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų direktoriaus 2017 m. rugsėjo 25 d. įsakymu Nr. 1-380 patvirtintas „Dinaminės priežiūros vykdymo pataisos namuose tvarkos aprašas“, kuriame pateikiamas dinaminės priežiūros tikslas – pasitelkti naujas priemones nuteistųjų integracinės motyvacijos didinimui, saugumui ir veiksnių, lėmusių nusikalstamą elgesį, šalinimui. Kartu akcentuojami uždaviniai: darbuotojams ir nuteistiesiems dirbti lygiaverčio santykio principu, taip pat bendrauti su nuteistuoju siekiant jį pažinti, kad būtų galima koreguoti nuteistojo elgesį pozityvia linkme. Tačiau įvertinus viso aprašo turinį tenka pažymėti, kad minėtiems uždaviniams įgyvendinti pasitelkiamos tokios priemonės kaip Nuteistojo dinaminės priežiūros dienos užimtumo planas, jo įgyvendinimo kontrolė, pasikeitimas informacija su kriminalinės žvalgybos pareigūnais, Saugumo valdymo skyriumi. Detaliai pateikiama nuteistųjų išvedimo organizavimo tvarka, nuteistųjų užrakinimas patalpose bei kitos kontrolės priemonės, tačiau iš esmės pasigendama tikslu įvardytų naujų motyvinių, elgesį keičiančių priemonių, jų įgyvendinimo ir atsakomybių pasiskirstymo šioje srityje.

NUTEISTOJO _____ DINAMINĖS PRIEŽIŪROS DIENOS UŽIMTUMO PLANAS
(vardas, pavardė)

Užsiėmimai	Kauno „Alibano“ mokykla, Kauno technikos profesinio mokymo centras	Laisvalaikis 13.45–16.35 val.							Laisvalaikis 17.00–19.30 val.							
		Pasivaikščiavimas lauke *	Skambinimas telefonu	Pasimatymai	Sportas	Biblioteka	Dalyvavimas socialinės reabilitacijos programose	Dalyvavimas atvykstančių į įstaigą organizacijų veikloje	Kiti veiksni (nurodyti veiklos pobūdį)	Darbas 14.20–18.20 val.	Pasivaikščiavimas lauke *	Skambinimas telefonu	Sportas	Dalyvavimas socialinės reabilitacijos programose	Kiti veiksni (nurodyti veiklos pobūdį)	Laisvalaikis (užrakimuose gyvenamuosiuose kambariuose) 20.00–22.40 val.
Pirmadienis																
Antradienis																
Trečiadienis																
Ketvirtadienis																
Penktadienis																

Pastabos.

1. Organizuojant kultūrinę bei švietėjišką veiklą, užimtumo planas gali būti koreguojamas.
2. * Pasivaikščiavimas lauke vyksta: paprastosios grupės nuteistiesiems 13.45–15.15 val. ir 17.00–18.30 val., lengvosios grupės nuteistiesiems 13.45–15.45 val. ir 17.00–19.00 val.

5 pav. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų Nuteistojo dinaminės priežiūros dienos užimtumo planas

Kaip geras pavyzdys pateiktinas Nuteistojo dinaminės priežiūros dienos užimtumo planas, kuriame, iš vienos pusės, galima matyti sąlygiškai „standartinius“ sprendinius, užtikrinančius nuolatinę nuteistųjų kontrolę, jų režimą ir disciplinavimą. Suprantama, kad toks dienotvarkės kontroliavimo įrankis tinkamas ir praktikoje pasiteisinęs. Tačiau, iš kitos pusės, vertinant šį įrankį per dinaminę priežiūrą, reikėtų daugiau akcentuoti socialinės rehabilitacijos, ypač elgesį keičiančias bei motyvacines priemones. Išsamiau panagrinėjus Nuteistojo dinaminės priežiūros dienos užimtumo plano taikymą kasdienėje veikloje pastebėta, kad tokios skiltys kaip „Dalyvavimas socialinės rehabilitacijos programose“, „Dalyvavimas atvykstančių į įstaigą organizacijų veikloje“ yra pašalintos.

Taigi, nepaisant aukščiau išsakytų diskusinių pastabų, reikia pabrėžti, kad Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų praktika – viena iš pažangiausių ir arčiausiai atitinkančių dinaminio saugumo koncepcijos reikalavimus, ypač vertinant teisinio reguliavimo aspektu, kuo kitos Lietuvos penitencinės įstaigos nepasižymi.

Paminėtinas ir Šiaulių tardymo izoliatoriaus suimtųjų ir nuteistųjų dinaminės priežiūros aprašas, patvirtintas 2019 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. 1/01-160. Reikėtų pažymėti, kad 15 punktų tvarkos aprašas yra bendro pobūdžio, pateiktos nuostatos, kurios reglamentuoja suimtųjų, nuteistųjų perkėlimą, priežiūrą, režimo palaikymo dalykus, tačiau dinaminės priežiūros, ypač susietos su socialine rehabilitacija ar užimtumu, organizavimo ir vykdymo praktiškai nėra.

Apibendrinant esamą dinaminės priežiūros organizavimo ir vykdymo teisinio reguliavimo praktiką įstaigose tikslinga sistemiškai peržiūrėti parengtus dinaminės priežiūros aprašus, o Kalėjimų departamentui parengti aiškias metodines rekomendacijas dėl šių aprašų parengimo ir turinio. Tikslinga sistemiškai ir nuosekliai išgryninti dinaminės priežiūros vykdymo formas, jų realizavimo būdus, atitinkamai peržiūrėti ir dinaminės priežiūros pareigūnų pareigybių aprašymus.

2.1. Dinaminės priežiūros penitencinėse įstaigose įgyvendinimo būdai ir formos

Tyrimas parodė itin didelį dinaminės priežiūros segmentiškumą, t. y. pavienių jos elementų taikymą atskirai, kai vieni pareigūnai koncentruojasi į apsaugą ir priežiūrą, akcentuoja kontrolės ir stebėjimo prioritetą, kiti darbuotojai pateikia santykinai priešingą praktiką, kai darbe siekia formuoti bendravimą pagal „lygus su lygiu“ principą, pabrėžia pasitikėjimo įtvirtinimą, asmens savikontrolės ir tiesioginės

komunikacijos naudą. Taigi toliau pateikiami atskiri dinaminės priežiūros praktikos pavyzdžiai, kaipgi ji realizuojama penitencinėse įstaigose:

A. Akcentuojama nuteistųjų kontrolė, stebėjimas, nuoseklus režimo ir dienotvarkės reikalavimų vykdymas, o dinaminė priežiūra nevykdoma: A3 – „<...> rakiname, maitiname, būnam, kol valgo, kartais bandome spręsti jų problemas, kiek pavyksta, taip pat pas medikus vedame, skambučiai, viskas, kas ir priklauso“; A6 – „Nuolat stebim nuteistuosius, nes kiekviena smulkmena gali išduoti nuteistojo elgesį, taip galima užbėgti įvykiams už akių, nuspėti jų poelgius. Pagrindinė dinaminės priežiūros funkcija – tai prižiūrėti nuteistuosius, ar nėra pavartojusių, ar stabiliai elgiasi, kokia situacija, kas jų miegamajame – tai nuolatinis darbas“; PR1 – „<...> nors mūsų įstaiga didžiausia, bet dinaminė priežiūra nėra plačiai taikoma, ją realiai vykdo apie 10 darbuotojų. Žinau, kad dinaminėje priežiūroje reikia daug bendrauti su nuteistaisiais, tačiau praktikoje mes to nedarome, mums uždrausta su jais bendrauti, tai nepriimtina. Mes dirbame Saugumo valdymo skyriuje, taip kad mūsų darbas priimti jų raštiškus prašymus, nesileidžiame į didelius aiškinimus, atsakymai pateikiami raštu. <...> Daug vedžiojame, praktiškai dirbame kartu su prižiūrėtojais, vedame į kiemelius, surenkame sąrašus į parduotuves, pas medikus vedame, pasimatymai, skambučiai, dar interneto reikalai, kai jie nori pasiskaitinėti teisės aktus, dar biblioteka, ir taip ratas sukasi, na, tikrai yra ką veikti per visą dieną, įskaitant, kad vienas dinaminės priežiūros pareigūnas turi du būrius, tai viso virš 50 žmonių. Realiai dvi dinamistės per visą aukštą, kur virš 100 nuteistųjų, tai jeigu viena vaikšto nuolatos, tai kita lieka viena su 100 nuteistųjų“.

B. Dinaminė priežiūra vykdoma tik epizodiškai, matyti tik labai menki dinaminės priežiūros elementai. Pareigūnai nurodo, kad dinaminė priežiūra – tai įprasta priežiūra, o ją vykdančys pareigūnai – tai „pagalbinis personalas“ ar „tarpininkai“: A4 – „Kol kas nelabai mes ją ir vykdom, na, pagal visus normatyvus, nes mes daugiau dirbam kaip raktininkai ar kaip „kamščiai“ zonoje, kur trūksta žmonių, ten siunčia, postus padengt ir panašiai“; A5 – „<...> dinaminė priežiūra – tai yra tarpinis variantas tarp būrio viršininko ir priežiūros <...> darom, ką jie nespėja ar tuo metu negali, nėra kokio darbuotojo, tai mes perimam, tarpininkaujam tarp resocializacijos ir saugumo valdymo skyrių <...> Na, deriname įvairius klausimus, telefoninius pokalbius, įleidžiame ir išleidžiame nuteistuosius“; PA1 – „Mes vykdom tiek priežiūrą, tiek apsaugą. Apsauga susideda iš to, kad durys korpusuose yra blokuojamos, mes stebim nuteistųjų judėjimą. Durys visada privalo būti užblokuotos, bet jei kažkas vyksta, pavyzdžiui, laisvas laikas, parduotuvė, kursai, darbas, tai mes visada žinom, kur kiekviena nuteistoji turi išeiti, ir išleidžiam. Taip

pat stebime nuteistasias kieme. Į apsaugą įeina ir tikrinimai, kad nebūtų uždraustų daiktų gyvenamajam korpuse, kad nuteistosios neitų į kitus aukštus, nes kontaktuoti, pavyzdžiui, lengvai grupei su kita negalima. Priežiūra pirmiausiai susideda iš einamųjų darbų, jei nuteistoji kreipiasi kažkokiu klausimu, pavyzdžiui, dėl siuntinių ar skambučių. <...> Mes esam kaip tarpininkai, susiskambinam su kitais skyriais, išsiaiškinam, ko nuteistoji norėtų, arba nukreipiam, patariam, kaip elgtis. Prižiūrim, kad būtų tvarka sekcijose, koridoriuose, rakinėjame virtuvę“; V2 – „<...> dinamistas – tai kaip ir korpusinio darbas, renkame laiškus, vedžiojame po medikus, pasimatymai, iš ryto rikiuotė, vėliau skambučiai ir pan., viskas pagal instrukciją“.

C. Dinaminė priežiūra – tai kasdienė rutina, einamųjų, buitinių reikalų sprendimas: A7 – „Kai ateinam į darbą, pasiimam raktus, tuomet išleidžiam į mokyklas, medicinos įstaigas, pasimatymus. Po to prasideda sporto užsiėmimai, išleidžiam į laisvalaikio kambarį, atsukam šiltą vandenį, leidžiam išsimaudyti. <...> Priklausomai nuo savaitės dienos būna parduotuvė, kirpyklos ir pan. – išleidžiam ir kontroliuojam, kur kas eina. Viskas orientuota į nuteistųjų buitį (maitinimo organizavimas ir pan.)“; Š1 – „<...> dabar mes ne dinaminės priežiūros, o buitinio aptarnavimo specialistai, pagrinde rūpinamės, kad jie būtų nuvesti pas medikus, paskambinti, išsimaudyti, taip pat kitų vietinių, nedidelių, daugiau buitinių problemų sprendimas, kartais ir ūkvedžiais pabūname, santechnikos, remonto darbų organizavimas“; Š4 – „<...> ateinu į darbą, pagal paskyrimą esu aukšto vyresnysis, pradedu nuo vedžiojimo, kadangi pas mus kamerinis įkalinimas, tai reikia visus palydėti iki gydytojų, jeigu būna, aišku, retai, tai kokį užimtumą nuvedu, kartais vedu į salę, pasportuoja, tuo metu žiūriu per duris, kad nieko nepridarytų, dėl saugumo reikalavimų negaliu eiti į vidų, tokios taisyklės. Taip pat daug laiko užima skundų atrašinėjimas, nors manau, kad tai ne dinaminės priežiūros darbas“.

D. Dinaminė priežiūra – tai nuolatinio kontakto palaikymas su nuteistuoju, kartu atitinkamo patikimo santykio nusistatymas, bendravimas, praktikoje tai įgyvendinama sunkiai, pareigūnai tai priima kaip iššūkį, dalis įveikia ir pasiekia apčiuopiamų rezultatų: K5 – „Esminis dalykas – tai kontaktas su nuteistuoju nuo ryto iki vakaro. Ryte apėjimas visų kambarių, apžiūra. 12 valandų su jais, mano kabinetą ten, kur jie, visada su jais. Visada turi būti jiems prieinamas, visada jie gali tave trukdyti, visada kreiptis“; K8 – „<...> nuolatos kalbuosi su nuteistuoju, jis man pats pasako, ką jis nori daryti, mes kalbamės, aiškinamės, kam to reikia, koks to tikslas, iš esmės jis nori daugiau laisvo laiko, o mes daugiau užimtumo, bet sutarimas per vidurį“; K9 – „Pagrindinis dalykas dinaminiame saugume yra kontaktas su nuteistaisiais ir santykio kūrimas <...> mes parodom, kad esam ne vien budeliai, bet

su jais bendraujam, esam lygiaverčiai“; PA4 – „Daugiausiai dėmesio skiriam bendravimui su nuteistosiomis, su jomis darome įvairius projektus, tie projektai labai įvairūs. Darome įvairiausias darbus: dailė, testai, sportas ir t. t.“; PA6 – „<...> pagrindinis dalykas – tai bendravimas, nusistatome leksikoną, t. y. kaip bendrausime, kaip kalbėsime, be matų, renkant žodžius. Labai svarbu daugiau darbo kartu, geriausias variantas – tai mini projektėliai (pvz., atvirukų gamyba; savęs priežiūra – plaukų dažymas, arbatų gamyba), kurie daug ko išmoko praktiškai, na, ir mums labai būna įdomu ir naudinga, mat net ir per savo rutiną sau tokių dalykų leisti negali, o čia kartu viskas gaunasi, na, gal ne iš pirmo karto...“; V6 – „Kalbėjimas ir bendravimas, išklausymas ir pažinimas, būtent tai man padeda būti saugiam <...> Aš matau žmogaus adekvatumą, neadekvatumą, aš jau galiu apsaugoti ir laikyti save paruošęs, kaip elgtis, kodėl elgtis, pažįstant tą nuteistąjį. Pažįsti jo psichologines reakcijas, kodėl jis taip karštai sureaguoja. Reikia vengti temų, kurios jį užveda, jų daug yra su psichiniais sutrikimais, jų diagnozės tikrai yra baisios, bet ramus kalbėjimas, emocijų sugėrimas padeda. Visų pirma išklausai, leidi išsiliesti tam žmogui, nekeldamas visiškai jokios agresijos, tu ramiai lauki, kol jo temperatūra krenta, tada bandai ramiu tonu, būdamas savyje visiškai ramus, nejudamas jokio pykčio, agresijos, kalbėdamas su nuteistuoju tu jam aiškini mintį, ką jis turi padaryti, paaiškindamas kodėl, nes jei yra tik aklas nurodymas, iš karto kyla klausimų kas ir kodėl. Duodamas nurodymą pasakai, kodėl jis turi vykdyti, motyvuoji, jei jis to nesupranta, tu vėl tai kartoji. Vėliau mane perkėlė į bokštelį, sakė, tu per daug kalbi, viršininkas net nepakalbėjo su manim, nepaaiškino priežasties, nors buvo akivaizdu, kad dėl kitokio požiūrio...“

E. Dinaminė priežiūra – tai galimų užimtumo ir resocializacijos veiklų įvairovė, jų įgyvendinimas tiek individualiai, tiek grupėse: K7 – „<...> šiuo metu dinaminę priežiūrą pataisos namuose vykdo resocializacijos specialistai. Į dinaminę priežiūrą įeina įvairiausios veiklos, užimtumas, ateina „Carito“ savanoriai, kiti visuomenininkai, dažnai aplanko įžymūs sportininkai, jie parodo gerą pavyzdį <...> O šiaip pagal galimybes bandome kiekvieną mėnesį kažką naujo sugalvoti“; PR6 – „Labai svarbu daugiau darbo kartu, geriausias variantas – tai mini projektėliai (pvz., atvirukų gamyba; savęs priežiūra; plaukų dažymas; arbatų gamyba), kurie daug ko išmoko praktiškai, na, ir mums labai būna įdomu ir naudinga, mat net ir per savo rutiną sau tokių dalykų leisti negali, o čia kartu viskas gaunasi, na, gal ne iš pirmo karto...“

F. Dinaminė priežiūra kaip priemonė atsisakyti kriminalinės subkultūros: K7 – „<...> gali būti bendri susitikimai ir pokalbiai su nuteistaisiais būryje, bendrų dalykų

aptarimas, pavyzdžiui, vieną kartą per savaitę juos informuoja, jeigu yra kažkokių naujienų, supažindini, paaiškini, gauni klausimų, pats dar pasiaiškini, mat irgi ne viską gi žinai iki galo. Labai gerai, kai pradedi iš jų gauti informaciją, ko jie nori, ką jie mato, kas blogai, kas elgiasi neteisingai, pradeda kalbėti atvirai, nesivelia į visokias razborkes, atsisako paniatkių <...> Net ir tie, kurie mano, kad jie labai kieti, kai reikia pakalbėti prieš visus, tai pasirodo, kad nėra jau tokie šustri...“; K9 – „Mes turim bendrauti su nuteistaisiais, kad atsirastų kitas ryšys, o to pasėkoje nuteistieji gali drąsiai kalbėti. Bandom išgyvendinti subkultūrą, nes pareigūnas visada yra šalia, todėl tą lengviau užtikrinti“; PA5 – „<...> dinaminės priežiūros vykdymas ypač jaučiasi, kai seni nuteistieji grįžta ir pradeda savo tvarką įvedinėti, ir mato, kad nesigauna, pasikeitė situacija, neveikia jų paniatkės, didesnė dalis nuteistųjų paprasčiausiai jų nesilaiko, nebėra jų kritinės masės, nėra tikslo“.

G. Dinaminė priežiūra – tai priemonė spręsti konfliktams, taip pat tvarkos pažeidimų prevencijos priemonė: PA5 – „<...> apskritai per trejus metus labai sumažėjo tarnybinių pranešimų, mažiau režimo pažeidimų, mažiau skiriame nuobaudų, mažiau draudžiamų daiktų išimam, ypač telefonų, ir tai matosi, kad daugiau skambina iš bendro telefono aparato, mažiau savęs žalojimo atvejų <...> Taip pat mažiau konfliktų tarp pareigūnų ir nuteistųjų, kas anksčiau būdavo nuolatos, kaip rutina, dabar atsiranda pagarba ir supratimas“.

H. Taip pat išskirtini kiti reikšmingi aspektai vykdant dinaminę priežiūrą, kurie nepriskirtini prie aukščiau pateiktų kategorijų, bet yra itin svarbūs, mat nuo jų tiesiogiai priklauso dinaminės priežiūros apimtys ir turinys:

H1. Dinaminės priežiūros pareigūno savarankiškumas priimant sprendimus: K9 – „<...> svarbu, kad dinaminės pareigūnas būtų lankstus ir galėtų laviruoti sprendimų rėmuose pagal situaciją, gal reikėtų pakeitimų, kad pareigūnai daugiau priimtų sprendimų patys, negali kiekvieną kartą bėgti pas viršininką ir klausti, reikia čia ir dabar, mes kartais geriau už viršininkus žinome, ką reikia padaryti, kaip situaciją suvaldyti, jeigu jį reikia išleisti iš kameros, tai ir tai turime padaryti, ar keisti, kas buvo suplanuota, bet pasikeitė situacija ir mes vietoje reaguojame <...> Noriu pasakyti, kad reikia daugiau pasitikėti dinaminės priežiūros pareigūnais ir nebūti visada formalistais“.

H2. Dinaminės priežiūros pokytis, kai nuo 2019 m. spalio 1 d. jos vykdymas pavestas ne Resocializacijos, o Saugumo valdymo skyriams. Šis pokytis sąlygojo dar didesnę dinaminės priežiūros orientavimą ne į nuteistųjų socialinės reabilitacijos kryptį, o į nuteistųjų apsaugą ir priežiūrą: Š1 – „<...> nuo spalio pirmos vykdymas kardinaliai pasikeitė dinaminė priežiūra mūsų įstaigoje, nes prieš

tai dinaminė priežiūra buvo Resocializacijos skyriuje. Funkcijos tuomet buvo labiau bendravimas, užimtumo užtikrinimas, buitinių, socialinių problemų sprendimas, buvome kaip pagalba resocializacijos specialistams, kad jiems neberekėtų spręsti problemų, net dalį jų dokumentų padarydavom“; Š2 – „Šioje pozicijoje dirbu metus laiko. Beveik metus dinaminė priežiūra priklausė Resocializacijos skyriui, o dabar pirmas mėnuo, kai ją perkėlė į Saugumo valdymo skyrių. <...> Mano giliu įsitikinimu, dinaminė priežiūra turi priklausyti Resocializacijos skyriui, atsižvelgiant į tas funkcijas, kurios buvo pradiniam etape numatytos, į tai, koks yra tikslas“.

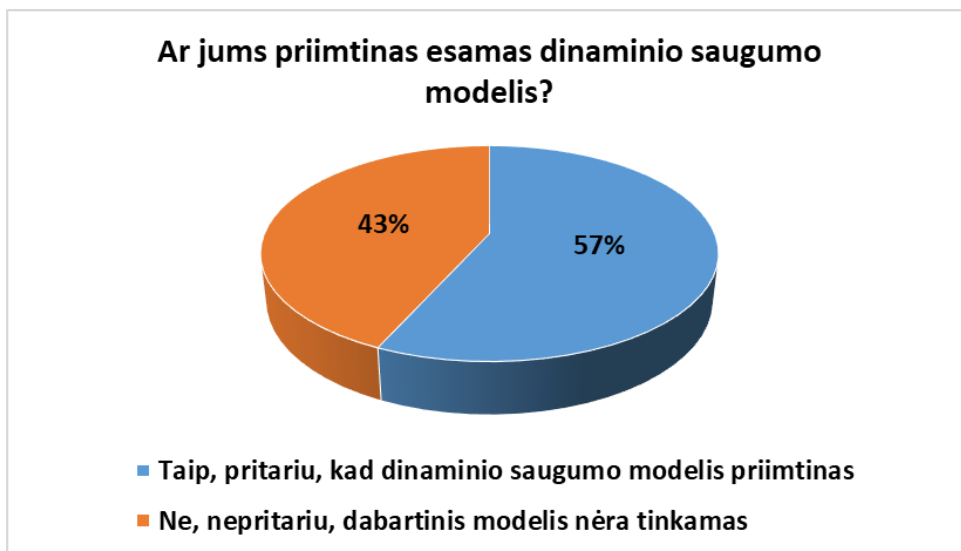
H3. Dinaminė priežiūra taikoma selektyviai atskiroms suimtųjų ar nuteistųjų kategorijoms. Tyrimas parodė, kad dėl dinaminės priežiūros pareigūnų stokos, taip pat ribotų galimybių nuteistuosius lokalizuoti į mažesnes grupes ar užsitikrinti kamerinį kalinimą itin sudėtinga vykdyti dinaminę priežiūrą. Taip pat praktikoje formuojasi tendencijos, kai įvedami atskiri kriterijai, kuriais vadovaujantis nusprendžiama, ar tikslinga taikyti dinaminę priežiūrą: Š5 – „<...> dinaminė taikome ne visiems, taikome tik „pirmakarčiams“ suimtiesiems, su jais dar yra prasmė dirbti, na, tarp jų yra normalesnių, yra prasmės dirbti, ne visi socialiai apleisti, jie drausmingesni, pasiduoda įtakai <...> Mes sudėliojame taip, kad koridoriaus gale laikome izoliuotus, jie mažai juda, tik į pasivaikščiojimą ir viskas, realiai jiems nėra jokio užimtumo, tik laikome, kiti, kurie „pirmakarčiai“, tai jiems ir užimtumas, ir sportas, pradžioje 3 val., tada jeigu gerai, tada leidžiame iki 4 val., kaip skatinime“; A3 – „<...> manau, kad dinaminė neturėtų būti taikoma drausminei nuteistųjų grupei, jie labai probleminiai, nestabilūs ir agresyvūs, tai su jais kažkokios kalbos yra beprasmiškos, laiko gaišimas, juos kaip tik reikia griežčiau statyti į „vietą“; V1 – „<...> vykdymas priklauso nuo sąlygų, anksčiau durys nebuvo rakinamos, tai dinaminės nepadarysi, kai 50 žmonių koridoriuje vaikšto, kai pradėjome rakinti, tada atsirado minimalios galimybės jį išsivesti ir aiškintis, kokios problemos kyla“; V5 – „Dinaminė apsauga pataisos namuose ir tardymo izoliatoriuje skiriasi, nes pataisos namuose kamerinio kalinimo sąlygomis nėra galimybės jos taikyti <...> Pataisos namuose nuteistieji juda, bendrauja, tačiau jiems trūksta veiklos“.

Apibendrinant šios dalies tyrimo rezultatus pabrėžtina, kad dinaminės priežiūros vykdymas labai skiriasi atskirose penitencinėse įstaigose, jau nekalbant, kad itin dideli skirtumai tarp pataisos namų ir tardymo izoliatorių, kurie gali užtikrinti kamerinį kalinimą, kartu ir nuolatinę nuteistųjų kontrolę, stebėjimą, jį derindami su resocializacijos ir užimtumo priemonėmis. Skirtinga praktika vyrauja ir pataisos namuose, kur dinaminė priežiūra iš esmės priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus, t. y. visų pirma nuo vadovybės, jos požiūrio ir motyvacijos plėtoti dinaminę priežiūrą, ją vykdant tik formaliai, pavyzdžiui, nurodant, kad įstaigoje yra dinaminės priežiūros

pareigūnų, yra patvirtinti jų pareigybių aprašai, nors praktikoje dinaminė priežiūra prilyginta tradicinei apsaugai ir priežiūrai, o dar blogiau, kai dinaminės priežiūros pareigūnai paverčiami „aptarnaujančiu“ personalu su neapibrėžtu užduočių sąrašu.

2.2. Subjektyvus dinaminės priežiūros pareigūno esamo dinaminio saugumo modelio vertinimas

Duomenų analizė parodė, kad taikomas dinaminio saugumo priežiūros modelis vertinamas nevienareikšmiškai, 43 proc. pareigūnų nurodė, kad esamas modelis nėra tinkamas. Buvo vertinama, kiek dabartinės dinaminės priežiūros funkcijos, jų kasdienis įgyvendinimas atitinka bendrus dinaminio saugumo principus. Paminėtina ir tai, kad dalis pareigūnų, kurie įvardijo vertinamą dinaminio saugumo modelį kaip tinkamą, tuo pat metu pateikė ir kritinių pastabų, kurias taip pat tikslinga pateikti ir panagrinėti.

6 pav. Subjektyvus dinaminės priežiūros pareigūno esamo dinaminio saugumo modelio vertinimas (proc., N-37)

Pareigūnai akcentuoja, kad nors pats **dinaminio saugumo modelis ir išsiskiria iš „standartinės“ priežiūros**, tačiau vertinant priskirtas funkcijas akivaizdu, kad

didžioji dalis specialistui, vykdančiam dinaminę priežiūrą, pavestų funkcijų turi mažai sąsajų su pamatiniais dinaminės priežiūros principais.

Atlikus funkcijų aprašų analizę pabrėžiama, kad dinaminės priežiūros pareigūnui priskiriama nuo 25 iki 30 skirtingų funkcijų, kurių didžioji dalis – užtikrinti nuteistųjų kontrolę, režimo laikymąsi, stebėjimą, nusikalstamų veikų užkardymą, kratų darymą, tarnybinių pranešimų rengimą ir skundų nagrinėjimą. Taigi minėtuose pareigybių aprašuose vidutiniškai numatomos tik 4–5 dinaminės priežiūros funkcijos, pavyzdžiui:

- pagal galimybes (kompetenciją) įstaigoje laikomiems asmenims padeda spręsti įvairaus pobūdžio asmenines, socialines problemas (klausimus), siekdamas užtikrinti savalaikį problemos (klausimo) sprendimą, arba nurodo jiems darbuotoją, kompetentingą išspręsti problemą;

- stebi ir vertina jam priskirtos įstaigoje laikomų asmenų grupės mikroklimatą. Pastebėjęs pokyčius, pagal kompetenciją priima sprendimus problemoms išspręsti arba kreipiasi pagalbos į kompetentingą darbuotoją. Apie keliamas problemas, reiškiamą nepasitenkinimą ir kitus reikšmingus įvykius informuoja skyriaus bei įstaigos vadovybę;

- vykdo tarpasmeninių konfliktų, kylančių tarp įstaigoje laikomų asmenų, tarpininko funkciją, užtikrindamas konstruktyvų ir savalaikį problemų sprendimą;

- domisi jam priskirtų nuteistųjų (suimtųjų) užimtumu, skatina juos dalyvauti socialinės reabilitacijos programose ir pozityvaus užimtumo priemonėse. Kontroliuoja jų dalyvavimą įstaigoje vykdomuose bendrojo ir profesinio lavinimo mokymuose, socialinės reabilitacijos ir psichologinės terapijos užsiėmimuose, kartu dalyvauja įvairiose akcijose, renginiuose ir pan.

Taigi, kaip rodo tyrimas, aukščiau įvardytoms funkcijoms įgyvendinti laiko ir nelieka, mat visas laikas skiriamas prioritetinėms kontrolės ir priežiūros funkcijoms, be to, pirmiau minėtosios paliktos kaip „papildomos“, t. y. „pagal galimybes“, „pastebėjęs“, „domisi“ ir pan.

A. Tolimesnė tyrimo duomenų analizė parodė, kad 57 proc. apklaustų dinaminės priežiūros **pareigūnų palankiai vertina esamą dinaminio saugumo modelį laisvės atėmimo įstaigose, tačiau kartu pateikia ir kritinių pastabų:** A2 – „Modelis tinkamas, bet visa dinaminė veikla priskirta priežiūrai, viskas įkelta į Saugumo valdymo skyrių, tai kitaip ir būti neturėtų <...> Suprantama, kad viskas daugiau į priežiūrą, tokios jau mūsų funkcijos“; A3 – „<...> o kaip gali būti kitaip, juk valdžia nurodo, kokios mūsų funkcijos ir ką mes turime daryti, nepasirenkam iš sąrašo gi“; Š1 – „Taip, tinkamas, tik problema, kad nėra jis taikomas visoj įstaigoj. Tada gaunasi darbas, kad dalį dirbi dinaminės, dalį kaip saugumo valdymo specialistas, dalį kaip

resocializacijos. Patogiau būtų, jei visoj įstaigoj, ir tada būtų didesnis aiškumas, dirbi pagal vieną standartą <...>, labai sunku su vienais vienaip, o su kitais taip negali daryti, neleidžiama“.

B. Dalis pareigūnų vienareikšmiškai nurodo, kad esamas dinaminio saugumo modelis yra geriausias, kitaip jie vertinti ir negalėtų, mat patys yra jo kūrėjai, tiesiogiai kūrė nuo pirmųjų diegimo dienų, dalyvavo Norvegijos finansinio mechanizmo projekte, pagal kurį ir buvo įgyvendinama dinaminė apsauga: A6 – „Tą modelį esu pats susikūręs ir manau, kad jis yra teisingas, ypač įvertinant mūsų įstaigų specifiką ir darbuotojų skaičių, taigi tai geriausias variantas, koks tik gali būti pagal mūsų sistemą“; K6 – „Viskas priimtina ir tinkama, išskyrus tai, kad dienotvarkės planavimą kažkaip reikia supaprastinti, kasdienis planavimas tik vienai dienai, tai perteklinis dalykas <...>, galima numatyti kelias dienas į priekį, gal savaitę ir viskas“; V3 – „Modelis labai tinkamas ir visiškai priimtinas, juk sukurtas pagal Norvegų modelį, viskas apgalvota ir sudėliota“.

C. Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų kritiškai vertina esamą dinaminės priežiūros modelį, kartu pateikia savo pastabas: A1 – „<...> dinamistų funkcijos yra, tačiau kas iš to, jeigu nėra bendravimo su kolegomis, mes praktiškai nieko nepadarysime <...> Kiti tik galvoja, kaip uždaryti, užkardyti, užblokuoti, taip pat žmonių trūkumas, mes dirbame ir laukuose, tikrai to neturime daryti, tai prižiūrėtojų darbas <...> Taip pat stipriai veikia „paniatkės“ <...>, daugiau modelis į priežiūrą, nors suprantu, per mokymus aiškino kitaip, t. y. kad taip neturėtų būti, mus juk mėto, eik ten, eik kitur, prižiūrėtojų nėra, tai mus mėto į jų vietas, dažnai liekame po vieną, nors turime būti po du, nekalbu, kas darosi per atostogų metą ar šventes“; A4 – „<...> ar durų rakinėjimas ir vedžiojimas, tai dinaminė, kad nelabai, nors tai vadiname dinamine <...>, taigi dinaminės mes nelabai dirbam, nors yra kažkiek, jei jie kreipiasi, mes padedam, sprendžiam problemas“; A5 – „Šiuo metu daug dalykų dirbam iš priežiūros, saugumo valdymo, o resocializacija patenka į antrą planą, nors turėtume labiau orientuotis į ją“; A7 – „Tikrai ne, mat didelę dalį dienos praleidžiam su raktais, juos išleidžiame, įleidžiam“; K9 – „<...> manau, kad jis turėtų būti kitoks, <...> manau, kad daugiau galėtume dirbti su nuteistųjų elgesio keitimu, dienotvarkės gerai, bet jos savaime neduoda to rezultato <...> Reikėtų daugiau su nuteistaisiais užimtumo ir socialinės rehabilitacijos, dabar daugiau kontrolė, o kai prigauname, kas iš to, nuobaudą paskiri, bet situacija nesikeičia <...>, taip pat manau, kad dinaminė neturi būti kažkam priskirta, juk gali būti atskiras padalinys, o dabar mėto, tai resocializacijoje, tai priežiūroje <...> Gal tikslinga tuos abu skyrius į vieną ir visi darbuotojai yra dinamistai, tada nereikėtų kraštinių

ieškoti“; Š2 – „<...> NE, NE, NE ir apie tai jau išsaciau mintis KD direktoriui. Visu pirma ne tam skyriui turi priklausyti, dabar Saugumo valdymo, bet vienareikšmiškai turi priklausyti Resocializacijos“; Š4 – „Manau, kad dabar dirbame kaip prižiūrėtojai, mūsų darbas juos disciplinuoti, kad būtų tvarka ir režimas, tai gaunasi, kad reaguojame labai griežtai, o jų atsakas atitinkamas, jie priešinasi, tai apie tuos bendravimus kalbų nėra“; Š5 – „<...> kai perkėlė į Apsaugos ir priežiūros skyrių (APS), tai viskas pasikeitė, dabar dinaminė priežiūra tik popieriuje“; V5 – „Ši pareigybė yra neaiški, jovalas, nėra tikslaus reglamentavimo. Turi būti vienas, atskiras, Dinaminio saugumo skyrius, turi būti tiksliai sudėliota, ką turi daryti dinaminio saugumo specialistas, o dabar savo pareigas ir patį dinaminį saugumą kiekvienas supranta skirtingai“; V6 – „<...> jis yra neišsigryninęs. Įstaigoje yra dvi stovyklos, vieni mano, kad viskas puikiai, dirbam prižiūrėtojais, bet man tai yra nepriimtina, nes kryptis turėtų būti resocializacijos <...> Santykiai, darbas per kontaktą, per pažinimą, per supratimą, per išsiaiškinimą“.

Tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros „modelis“ tik kuriamas, nėra nei aiškaus matymo ir sutarimo dėl šios bausmių vykdymo sistemos (toliau ir – BVS) dalies struktūrinio priklausomumo, nei išgrynintų dinaminės priežiūros pareigūnų funkcijų, tad tyrime bandyta patyrinti, **kurios funkcijos, kokia veikla yra realizuojama dažniausiai, kam teikiamas prioritetas.**

2.3. Dinaminės priežiūros prioritetinės funkcijos

Tyrimo siekta išsiaiškinti ne tik dinaminio saugumo ir priežiūros suvokimą, tam tikrų funkcijų išskyrimą, bet ir atitinkamą praktiką, kas realizuojama tiesiogiai dirbant su nuteistaisiais. Tad siekta ištirti, kokios dinaminės priežiūros veiklos realizuojamos kasdieniame dinaminės priežiūros pareigūnų darbe, kokios funkcijos įgyvendinamos dažniausiai, kurios įstaigos vadovybės išskiriamos kaip svarbiausios, ką ir turi daryti pareigūnai.

A. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad dinaminės priežiūros pareigūnai kaip prioritetines funkcijas išskiria nuteistųjų priežiūrą, kontrolę, režimo laikymąsi: V5 – „<...> mūsų darbas prasideda nuo režimo reikalavimų, dienotvarkės patikros <...> Šiuo metu visos mūsų funkcijos labiau susijusios su režimo reikalavimu, priežiūra“; V2 – „Darbas prasideda nuo to, kad tikriname patalpas, techninį stovį, prietaisus, žiūrime, ar nesugadinta, nesulaužyta, ar tvarka patalpose, tada einame prie kitų darbų“; Š3 – „Užimtumas ir bendravimas, tai tik pareigybę aprašuose,

mūsų vadai aiškiai nurodo, kad svarbiausia įstaigoje tvarkos ir drausmės palaikymas, kontroliuoja drausmę, tvarką kamerose ir viskas“.

B. Kiti pareigūnai aiškiai nurodo, kad pagrindinės funkcijos, kurias jie ir realizuoja savo darbe, tai nuteistųjų vedžiojimas ir registravimas: V6 – „Registruojame pas medikus, į pasimatymus, į parduotuvę. Vedžiojam nuteistuosius“; V1 – „<...> mūsų funkcijos rutininės, prašymų tvarkymas, skambučiai, pasimatymų grafikų sudarymas, vedžiojimai, rytinės rikiuotės-skaičiuotės“; A2 – „<...> rytinė rikiuotė su kitais pareigūnais, susirenki informaciją, į lokalinį eini, išleidi į mokyklą, sportuoti, pas medikus, jei kam reikia, jei drausminėje, tada lydime, tada maitinimas, lydime, žiūrime, einame į valgyklą, aišku, kad nevalgome kartu, nei kavos negeriamo, kai jie žaidžia, tada būname šalia ir stebime, na, kad nesąmonių nepradėtų daryti“; PR2 – „<...> vienareikšmiškai tai vedžiojimas, žinote, turiu išmanųjį laikrodį, tai per dieną 20 000 žingsnių, tai galite įsivaizduoti, eini ir eini“; PR1 – „Vedžiojimai, vedžiojimai ir dar kartą vedžiojimai, mums svarbiausia stiprios kojos“; A3 – „<...> pagrinde tai išleidžiame ar vedame pas medikus, rakiname nuteistuosius, vedžiojame, tai darome visą dieną, praktiškai kas penkias minutes rakinimas, maitinimai, skambučiai, medikai, mokykla“.

C. Taip pat kaip vieną iš prioritetinių funkcijų pareigūnai išskiria atsakymų rengimą į nuteistųjų skundus, kitos dokumentacijos tvarkymą: V1 – „<...> tvarkome dokumentaciją kartu su resocializacijos specialistais, jie vieni nespėja, tai mums permeta, taip pat rengiame raštiškus atsakymus nuteistiesiems į jų skundus, tai labai daug laiko reikalauja, bet toks vadovybės nurodymas“; A4 – „<...> surenkame prašymus, juos registruojame, paskirstome, <...> tenka ir skundus atrašinėti, aišku, nesąmonė, kad atrašome skundus dėl savo nuteistųjų, bet tokia tvarka, reikia pateikti raštišką atsakymą, kuris nieko nesprendžia“; PR2 – „<...> daugiausiai vedžiojame nuteistuosius, o kai turime laiko, tai su dokumentais dirbame, kur reikia, iš nuteistųjų parašus surenkame, padedame būrio viršininkui“.

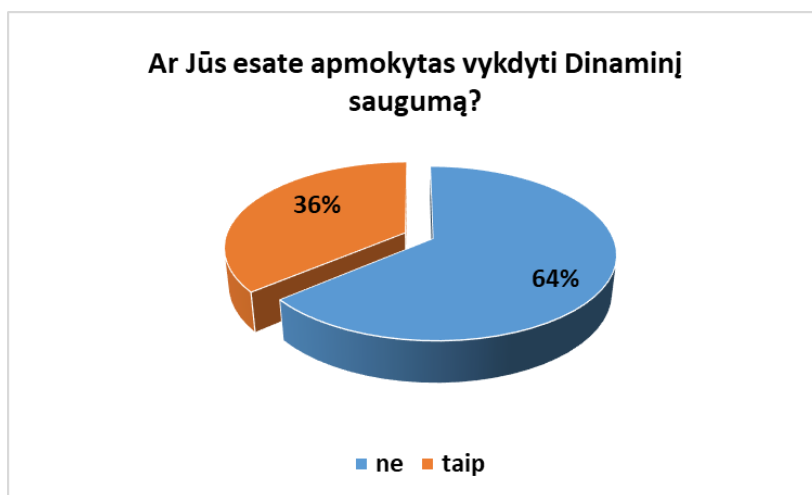
D. Dalis pareigūnų nurodė, kad jų darbas labai priklauso nuo situacijos pačioje įstaigoje, t. y. jie yra pagalbinis rezervas tiek prižiūrėtojams, tiek resocializacijos specialistams, tiek pačiai administracijai, kai gauna nurodymą nuteistąjį konvojuoti, atlikinėti kratas, asmens apžiūras ir kitus pavedimus, kurių jų pareigybių aprašuose nėra: Š3 – „<...> gauni vadovybės nurodymą ir vykdai, pas mus tokia įstaiga, kad nepasiginčysi, darai ir viskas, nesvarbu, kas ten pas tave parašyta, pavyzdžiui, susižalojo suimtas, konvojuoji į ligoninę <...> Arba nurodo, kad reikia kratas daryti, tai darai, aišku, kad už tai dar papildomai pinigų gauni, kaip

ir apsimoka, bet tai nieko bendra su mūsų funkcijomis“; PA1 – „Sėdim poste, išleidinėjam, priklausomai nuo dienos <...> Šiaip darbai paaiškėja dienos metu, kaip ir kas vyks, dažniausiai tiesioginiai vadai darbelius padalina“; PA2 – „<...> galiu pasakyti, kad sunkiausia, kai viską reikia padaryti iš nieko, kažkam sušviečia kokia nesąmonė, kokia akcija ar veikla, kažkoks neva užimtumas, kad Kalėjimų departamentui parodyti, liepia daryti, o jokių resursų, jokių priemonių mums niekas neskiria, tai viską reikia kažkaip organizuoti, kažkoks teatras <...> Kartais nelabai ir suprantame, kam to reikia, bet darome, toks vadovybės nurodymas“.

Tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros funkcijų realizavimas išskirtinai susietas su nuteistųjų režimo, kontrolės palaikymu. Nors dinaminės priežiūros pareigūnai žino, kad yra ir kitų funkcijų, nukreiptų į dinaminę priežiūrą, tačiau dėl vadovybės nurodymų, prioriteto teikimo atskiroms funkcijoms, laiko ir personalo stokos dinaminės priežiūros pareigūnai neatlieka dinaminės priežiūros funkcijų.

3. Dinaminės priežiūros pareigūnų pasirengimas vykdyti pavestas funkcijas

Tiek užsienio praktika²⁷, tiek dinaminės priežiūros „modelio“ diegimas parodė, kad itin svarbu dinaminės priežiūros pareigūnų pasirengimas įgyvendinti numatytas funkcijas, atitinkamai formuoti pažangią dinaminės priežiūros praktiką, ją vertinti ir koreguoti. Kaip minėta, dinaminė priežiūra įdiegta įgyvendinant Norvegijos finansinio mechanizmo projektą, tam buvo skirti atskiri resursai. Tad tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kiek dinaminės priežiūros pareigūnai yra apmokyti, kokie mokymai jiems vyko, kiek turi specialių žinių. Kitų šalių praktika rodo, kad dinaminės priežiūros įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo apmokytų ir profesionalių pareigūnų, jų gebėjimų užmegzti ryšius su įkalintais asmenimis, jų gebėjimų įgauti pasitikėjimą ir efektyviai bendrauti, gauti informaciją ir tinkamai reaguoti²⁸.

7 pav. Dinaminės priežiūros pareigūnų apmokymas vykdyti dinaminį saugumą (proc., N-37)

²⁷ Pastaba – akcentuojant Norvegų finansinio mechanizmo įgyvendintą projektą, kuriame buvo bandoma perteikti progresyvią dinaminio saugumo praktiką Lietuvos bausmių sistemai.

²⁸ Doherty S., White M. Dynamic Security Practice among Correctional Officers: Acquiring the Skills // Research Snippet, 2014, March, Number RS 14-15. Prieiga per internetą: <<https://www.csc-scc.gc.ca/005/008/092/005008-rs14-15-eng.pdf>>.

Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad net 64 proc. pareigūnų teigė, kad nėra apmokyti vykdyti dinaminį saugumą. Taigi matyti tendencija, kad labai didelė dalis pareigūnų darbą pradeda neturėdami specialių žinių apie dinaminę priežiūrą, jos taikymą, ypač praktinius aspektus. Šią tendenciją patvirtina ir aukščiau pateikti pareigūnų atsakymai, kaip jie supranta dinaminę priežiūrą. Taip pat tyrimas parodė, kad jų žinios nėra susistemintos, vyrauja fragmentiškumas, saviedukacija, kuri dažnai neturi nieko bendro su dinaminio saugumo koncepcijoje keliamais tikslais ir gerą dinaminės priežiūros praktiką.

Dinaminės priežiūros pareigūnai aiškiai įvardija, kad jiems patiems tenka perimti praktiką iš savo kolegų, nors ir kolegos nėra apmokyti, tad gaunasi paradoksali situacija, kai viskas palikta savireguliacijai ir savišvietai. Pareigūnai nurodo, kad: A3 – „Dar nespėjau, reikės apsimokyti prie progos, dirbu tik keli mėnesiai“; K7 – „Nesu apmokyta, žiūrėjau, kaip dirba kolegos, ką jie daro, tai iš jų ir mokiausi, ateini į darbą ir dirbi“; Š1 – „Niekas nemokė, kai buvo projektas, tai aiškino bendrus principus, bet mokymų nebuvo, <...> suvarė visus į salę ir formaliai papasakojo, nelabai buvo įdomu“; Š4 – „<...> nesu profesionaliai parengtas, anksčiau dirbau eiliniu prižiūrėtoju, tai ir tiek, kiek išmokau, kiek sužinojau dirbdamas, tai tiek“; V1 – „Ne. Aš esu apmokytas, kaip turi elgtis eilinis prižiūrėtojas, o kai pervedė į dinaminę, tai davė instrukciją, sakė, turiu persiskaityti“.

Paminėtina ir tai, kad dalis dinaminės priežiūros pareigūnų, atsakiusių, jog yra apmokyti vykdyti dinaminį saugumą, pateikė atsakymų paaiškinimus, kurie keltų abejonių, ar tikrai vykę mokymai buvo naudingi ir davė rezultatą: A1 – „Taip, bet tai buvo kelios bendros paskaitos“; A2 – „Taip, keturios valandos įstaigos viduje“; K3 – „Buvo įvadiniai mokymai, bet ten apie dinaminę tik paminėjo, gal tai jau skaitosi, kad apmokė, nežinau“; PR2 – „Taip, buvo keli mokymai apie savižudybes, kaip jas atpažinti, taip pat mokymai, kaip elgtis konfliktinėse situacijose“.

Atlikus Kalėjimų departamento Mokymo centro vykdytų mokymų programų analizę buvo išskirta atskira mokymų programa **„Prižiūrėtojų parengimas dirbti dinaminėje apsaugoje“**, kur nurodoma, kad šių mokymų trukmė buvo net 160 akademinų valandų²⁹, o Kalėjimų departamento Mokymo centre nuteistųjų resocializacijos kompetencijų buvo apmokyta net 500 jaunesniosios grandies pareigūnų³⁰. Be to, informacija antrinama ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės

²⁹ Projekto „Įkalinimo įstaigų personalo kompetencijų stiprinimas, skiriant daugiau dėmesio įkalinčių asmenų mokymui“, kurį įgyvendinant formuojama techninė specifikacija. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. Prieiga per internetą: <<http://www.kaldep.lt/download/6464/technin%C4%97%20specifikacija%20skelbimui.doc>>.

³⁰ Infolex. Naujovė Lietuvoje – dinaminė apsauga. Kas tai? Prieiga per internetą: <<http://infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=57390>>.

ataskaitoje dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas, kur teigiama, kad vyksta intensyvūs nurodytų įstaigų vadovybės ir jaunesniųjų pareigūnų įvadiniai mokymai (16 akad. val.), kurių metu įstaigų personalas supažindinamas su pagrindiniais dinaminės priežiūros taikymo pataisos įstaigoje principais. Atrinkti konkretūs dinaminę priežiūrą vykdysiantys jaunesnieji pareigūnai papildomai mokomi pagal Norvegijos pataisos pareigūnų akademijoje parengtą mokymų programą „Pareigūnų parengimas dirbti dinaminėje apsaugoje“ (40 akad. val.)³¹. Be to, Kalėjų departamento Mokymo centre yra paruošta **Pataisos pareigūno modulinė profesinio mokymo programa**, kurioje išskirtas 5.4. modulio „**Nuteistųjų ir suimtųjų priežiūros ir dinaminės apsaugos vykdymas**“ aprašas. Modulio paskirtis: įgyti kompetenciją vykdyti nuteistųjų ir suimtųjų priežiūrą ir dinaminę apsaugą. Tad keltinas klausimas, kiek minėtos programos realizuojamos praktikoje, kiek parengiama kvalifikuotų dinaminės priežiūros pareigūnų, ar atliekamas šių programų vertinimas.

Tyrimas atskleidė didelę neatitiktį tarp oficialiai pateiktos informacijos ir realios laisvės atėmimo įstaigų praktikos, t. y. oficialiai teigiama, kad yra šimtai apmokytų pareigūnų, tačiau tyrime apklausus dinaminės priežiūros pareigūnus nustatyta, kad jie nėra apmokyti ar mokomi. Paminėtina, kad tai liečia tiek pareigūnus, kurie sistemoje dirba daugiau kaip dešimt metų, tiek ir pareigūnus, kurie tik pradėjo dirbti, nors tyrime pastarųjų buvo vos keli asmenys.

Natūraliai keliamas kitas tyrimo uždavinys, kuriuo bandoma išsiaiškinti, o kaip tampama dinaminės priežiūros pareigūnu. Iš vienos pusės, oficialiai paskelbiamos atrankos, keliami atitinkami reikalavimai, pretendentas turi atitikti tam tikrus bendruosius ir specialius reikalavimus³², tačiau tyrimas parodė tam tikrus probleminius aspektus, kuriuos aptarsime plačiau.

Tyrimo metu surinktų duomenų analizė leido išskirti dabartinėje praktikoje vyraujančius **tapimo dinaminės priežiūros pareigūnais būdus**:

A. Dalis pareigūnų įvardijo, kad vyko administraciniai, struktūriniai pasikeitimai įstaigoje, o jie paprasčiausiai „**perkelti**“ iš vienos pareigybės į kitą įstaigos viduje,

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – Komitetas) 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/pdf/16807846d7>>.

³² Pastaba – Dinaminės priežiūros pareigūnų atrankų, pvz.:

<<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/mpn/skelbiami-konkursai-mpn/archive/paskelbta-atranka-i-53zz.html>>.

dažnai jokių atrankų ar konkursų nebuvo, formaliai atliktos procedūros, kad būtų tinkamai sutvarkyti dokumentai: PR1 – „<...> dirbau įstaigoje, mažino etatus administracijoje, dirbau su bylomis administracijoje, na, ir perkėlė, kaip ir buvo atranka, bet ten formaliai“; Š1 – „<...> 15 metų dirbau Resocializacijos skyriuje, praėjau konkursą į šias pareigas“; V2 – „<...> buvo panaikintos korpusinio pareigos, tai perkėlė į lygiavertes, vieną dieną korpusinis <...>“.

B. Diegiant dinaminę priežiūrą, ji pavesta vykdyti atskiriems pareigūnams, kurie „automatiškai“ tapo dinaminės priežiūros specialistais: K5 – „<...> anksčiau dirbau būryje, tai natūraliai buvo pasiūlyta dirbti ir toliau, kartu ir dinaminę pradėjo nuo mūsų būrio. Realiai buvo papildytos mano pareigybės, anksčiau dirbau specialiste“; K7 – „Dirbau Resocializacijos skyriuje ir kai buvo pradėta vykdyti dinaminę priežiūrą, šios funkcijos atiteko Resocializacijos skyriui, tai kaip ir viskas natūraliai“; PA2, 3, 4, 5 – „<...> mūsų įstaigoje tai padarė centralizuotai, sudarė sąrašą prižiūrėtojų, kurios bus perkeltos į dinaminę, tai ir tiek <...> buvo padaryta atranka, kurią visi praėjo“; PR2 – „<...> pervedė iš prižiūrėtojų, kiek laisvesnis darbas, nors alga ir mažesnė už prižiūrėtojų“.

C. Nemaža dalis darbuotojų įvardijo, kad darbo prižiūrėtojais, o pasikeitė antpečiai ir darbo grafikas, bet kiti dalykai nepasikeitė, t. y. nei darbo pobūdis, nei jų atlyginimas: A2 – „<...> 11 metų dirbau apsaugoje, ten dirbti pavargau, nusprendžiau pakeisti rutiną, „užkniso“, atsirado kažkas naujo, galvoju, o kodėl ne“; A3 – „<...> apsaugoje dirbau virš 15 metų, o atranka buvo tokia „vietinė“; V1 – „<...> kiek žinau, kad atėjo nurodymas iš KD³³, kad turi būti dinaminė, aš tada dirbau priežiūroje, bokštelyje, sakė, kad būsi karininkas, gera proga palypėti be jokių didelių pastangų, o ir buvo pasakyta“.

D. Taip pat buvo įvardyta, kad dinaminės priežiūros pareigybės yra „patogesnės“, tad tai ir buvo esminė darbo pobūdžio keitimo priežastis: A4 – „<...> aš 18 metų dirbau prižiūrėtoju, atsibodo naktinis darbas, per didelis nuovargis, todėl perėjau į „dieninės pamainos prižiūrėtojus“, taip ir vadiname dinaminę priežiūrą“; Š1 – „<...> darbo grafikas patogesnis, tik dėl to keičiau darbą. Darbas panašus, bet čia mažiau dirbama su dokumentais, o daugiau su žmonėmis, tai toks darbas irgi priimtinesnis“; V3 – „<...> kaip dirbau sargyboje, tai darbas buvo monotoniškas, vargino fiziškai, dinaminėje darbas mažai kuo skiriasi, bet laiką gali kitaip dėti, daugiau laiko skirti darbui su užimtumu, na, ir laikas juda greičiau“; K2 – „<...> atsirado dinaminė, tai buvo proga persikelti iš kitos įstaigos arčiau namų, na, suprantate, kad kiekviena

³³ Pastaba: KD – Kalėjimų departamentas.

diena važinėjimas po 100 kilometrų, tai nėra patogiu, dabar iki darbo 10–15 min. kelio, tai buvo pagrindinė priežastis“.

E. Dalis darbuotojų **naujai atėjo į bausmių vykdymo sistemą**, kadangi šis darbas jiems pasirodė patrauklus: A7 – „<...> prieš tai dirbau bibliotekoje, pamačiau skelbimą internete, praėjau visas atrankas, trijų savaitių kursus. Tie kursai buvo bendrieji, ne konkrečiai dinaminei apsaugai skirti“; PR5 – „<...> niekada nedirbau sistemoje, pamačiau konkursą, kad reikia pareigūno į dinaminę, tačiau ten reikalavo vienų metų darbo patirties bausmių vykdyme, tai reikėjo pradžioje eiti į prižiūrėtojus, o tada jau perėjau į dinaminę priežiūrą“.

F. Dalis darbuotojų kaip priežastį įvardijo, kad nori **išlaikyti socialines pareigūno garantijas, taip pat tapti vyresniaisiais pataisos pareigūnais** („karininkais“, specialistais ar vyriausiais specialistais): Š2 – „<...> 14 metų dirbau Socialinės reabilitacijos skyriuje, prieš pusantrų metų šitą pareigybę buvo nuspręsta išstatutinti, o aš šito nenorėjau, norėjau likti pareigūne, o tada kaip tik buvo formuojamas dinaminės priežiūros kolektyvas, tai kaip ir atsitiktinai ar natūraliai gavosi, kad perkėlė“.

4. Dinaminės priežiūros pareigūnų karjeros galimybės

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kiek dinaminės priežiūros pareigūnai yra motyvuoti dirbti šį darbą, ar jie mato karjeros galimybes, jei taip, kokios jos, tai itin svarbus aspektas plėtojant dinaminio saugumo koncepciją bausmių vykdymo sistemoje. Tikėtina, kad penitencinėse įstaigose dinaminė priežiūra bus progresyvi tiek, kiek yra profesionalūs ir motyvuoti šios srities pareigūnai. Formuojant dinaminės priežiūros praktiką, diegiant dinaminio saugumo modelį personalo, žmogiškųjų resursų valdymo politika yra kertinė. Statistiniai duomenys rodo, kad Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje yra santykinai didelė personalo kaita, kai per metus sistemą palieka ir papildo apie 15 proc. visų darbuotojų³⁴. Galima konstatuoti, kad į bausmių vykdymo sistemą ateina nemaža dalis naujų darbuotojų, pavyzdžiui, 2018 m. į darbą priimti 505 asmenys, o tai sudarytų prielaidą investuoti į naujus pajėgumus, naujų darbuotojų motyvavimą, jų kvalifikaciją, požiūrio keitimą ir sistemos tobulinimą. Toliau pateikiami dinaminės priežiūros pareigūnų karjeros galimybių vertinimai pagal atskiras atsakymų kategorijas:

A. Dinaminės priežiūros pareigūnai karjeros pokytį įvardija kaip asmeninio tobulėjimo galimybę, kai esi pastūmėtas domėtis bendravimo su skirtingais asmenimis psichologiniais aspektais, reagavimu skirtingose situacijose, sprendimų paieška, kai laiko ir kitų resursų dalykai yra itin riboti: A6 – „Kas liečia asmenines savybes, tai tikrai pats patobulėjau, tikrai daug psichologinių dalykų sužinojau, neįvaizdavau, kokių žmonių gali būti, ką jie galvoja, kai nekalbėdavom, tai daugiau mažiau visi vienodi buvo“; A5 – „Profesines savybes tikrai padėjo tobulinti: teisinių žinių gilinimas, bendravimo įgūdžiai, psichologija, o dėl karjeros aš asmeniškai ambicijų neturiu“; V6 – „Man darbas dinaminėje priežiūroje – tai iššūkis, t. y. kaip aš sprendžiu tas problemas, gebėjimas išspręsti problemą jos nepagilinant, kas dažnai būna tarp prižiūrėtojų ir nuteistųjų, kai nedidelė problema perauga į didelį

³⁴ 2018 m. į Kalėjimų departamentą ir jam pavaldžias įstaigas buvo priimti dirbti 501 darbuotojas (2017 m. – 425), atleisti – 434 (2017 m. – 371) darbuotojai. Kalėjimų departamento 2018 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metu.html>.

konfliktą, tada tarnybiniai ir t. t. <...> Kitas dalykas – pamatyti, kaip keičiasi nuteistasis, nes vis dėlto ta vizija vadinasi pataisos namai, o ne gąsdinimo namai. Man pats noras, kai tu prie to prisidedi, tai yra didžiausias žmogiškas atlygis. O labai skaudu yra tai, kad viršininkai kaip ir deklaruoja tokią politiką, bet jiems geriau prigąsdinti, prirašyti tarnybinių, ištiesai įtampoj laikyti, jiems yra geriau ta situacija“; V3 – „<...> čia kaip naujovė, galimybės plėstis, lavinti savo žinias, daug naujos informacijos, pastovus paties mokymasis“; Š1 – „<...> sistemoje 15 metų, kai pradėjau dirbti dinaminėje, tai kiek pasikeitė ir mano požiūris į viską, kas vyksta įstaigoje, kai pradėjau matyti, ko anksčiau net nenorėjau pastebėti <...> Taip pat matau, kad galima dar tobulėti, anksčiau atrodė, kad viską jau moku, na, ko reikia įstaigoje, dabar daugiau bendraudamas su žmonėmis matau, kad daug ko nesuprantu <...> Reikia gebėti įsiklausyti, nes dažnai jie nesako kaip yra, bet reikia mokėti taip paklausti, kad jie nejausdami atsakytų“.

B. Dinaminė priežiūra kaip profesinės karjeros galimybė. Nedidelė dalis pareigūnų mano, kad ši pozicija galima aukštesnei profesinei karjerai daryti: V5 – „Šitoj pozicijoj yra kelios galimybės – tapti skyriaus vyriausiu specialistu arba pereiti į kitus skyrius, kadangi dinaminio saugumo specialistai daugiau universalūs, turi platesnius gebėjimus, todėl gali dirbti ir kituose įstaigos skyriuose“; Š3 – „<...> jeigu bus kitokie vadovai, kitoks požiūris į dinaminę priežiūrą, daugiau pasitikėjimo ir noro daryti, tai manau, kad dinamistai turėtų didžiausias perspektyvas įstaigose <...> todėl, kad daugiausiai išmano, didžiausią poveikį nuteistiesiems padaro“; K8 – „<...> esu jaunas žmogus, tad natūralu, kad noriu pasikeitimų, kad sistemoje būtų kitaip, keistųsi požiūris tiek į pareigūną, tiek į nuteistą asmenį, tai profesines perspektyvas tikrai matau“.

B1. Dinaminės priežiūros pareigūnai užsimena apie horizontalios karjeros galimybes, kurios leidžia jiems nesustabarėti, toliau profesionalėti einant tas pačias pareigas, gilinti ir pademonstruoti savo profesines žinias, o tai užtikrina jų tobulėjimą akcentuojant, kad atskiruose struktūriniuose įstaigų padaliniuose vertikalios karjeros nėra ar jos galimybės itin ribotos: PA6 – „<...> karjeros galimybės jau ir nėra, čia maksimum, ką man gali pasiūlyti, na, pagal pareigas. Nors darbine prasme tai mes kaip ir keičiamės, t. y. po vienu metų keičiamės būriais, nors čia yra dvi medalio pusės, iš vienos pusės, su nuteistaisiais nesuaugi, yra aiški riba, kita vertus, vėl nusistatyti santykius, įsivažiuoti su kita žmonių grupe nėra lengva, juk reikia kiekvieną perprasti, surasti“; PA2 – „<...> su mano darbo stažu tai jau nelabai, bet jaunesnėms tai padės, nes gali ir į kitus skyrius pereiti, į būrio viršininkus, kur reikia daugiau specialių žinių turėti“.

B2. Dinaminė priežiūra kaip galimybė keisti darbą sistemos viduje: V2 – „<...> pas mus dabar tokia situacija, kad žmonės iš darbo masiškai atleidinėja, tai aš visiškai nepergyvenu dėl savęs, žinau, ką aš moku, jau kalbėjau dėl darbo Probacijos tarnyboje, ten žmonės išeina, jiems taip pat trūksta žmonių, kurie ne tik moka duris rakinėti“; V2 – „<...> darbas įdomesnis, gerai, kad yra galimybė keisti darbą sistemos viduje, neužsisėdėti vienoje vietoje, mat ankstesnėje pozicijoje išdirbau 18 metų, tai pakeičiau įstaigą, viskas nauja, atrodo, kad naujai dirbti pradėjau, naujas kolektyvas, nauji žmonės. Gerai, kad nėra monotonijos“.

C. Paminėtina ir tai, kad dinaminės priežiūros pareigūnai labai kritiškai ar net negatyviai įvardija karjeros galimybes: V1 – „<...> bendrai, taiėjau su noru, bet realybė pasirodė visai kita <...> pradžioje buvo augimas, jaučiu, kad galėčiau daugiau, bet to niekam nereikia, dabar viskas nugeso, nelabai ką norisi daryti, tik kas priklauso, formaliai“; PR3 – „Kaip asmuo tobulėju, įgaunu daugiau pasitikėjimo savimi, o dėl karjeros perspektyvų nematau, nes mus apskritai čia nuvertina ir neplėtoja ta dinaminė apsauga, tik kalbama, kai reikia, mus kelis pakviečia, parodo kaip eksponatus, papasakojam, ką išmokę pasakoti, ir tiek, dinaminė vyksta daugiau kalbėjimo lygiu, o ne realiu darbu“; PR2 – „Nežinau net, kaip čia pasakyti, manau, kad man čia lubos, visai likusiai tarnybai įstaigoje“; PA5 – „<...> perspektyvų nelabai matau, sistemoje jau dirbu 25 metus, tai čia ir pasibaigsiu“.

D. Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų akcentavo dinaminės priežiūros prasingumą, tikslingumą, kuris juos ir motyvuoja veikti: Š5 – „<...> darbas tikrai prasingesnis nei priežiūroje, ten žmonės po kelių metų degradoja, jie mano, kad apskritai nėra prasmės dirbti dinaminėje priežiūroje, tai bergždžias dalykas. Tačiau aš manau, kad tai labai geras būdas, pavyzdžiui, per 2 metus ir 9 mėnesius iš mano nuteistųjų nebuvo nei vieno skundo. Aišku, yra problemų, nepasitenkinimų, reikalavimų, bet aš jų nesiunčiu, o einu kalbėtis ir aiškintis, geriau tą laiką sugaišiu jam paaiškindamas, nei vėliau reikės man viską raštu dėlioti, o nauda akivaizdi, nuo atsakymų į skundus jie nerimsta, toliau skundžiasi“; Š2 – „Nemaža dalis įstaigos darbuotojų dirba su popieriais, bet iš darbo su popieriukais tu negauni atsakomojo ryšio, pasitenkinimo darbo rezultatu, o čia tu dirbi su žmonėmis, nesvarbu, kokie jie būtų, tačiau tas ryšys yra ir jis labai motyvuoja“.

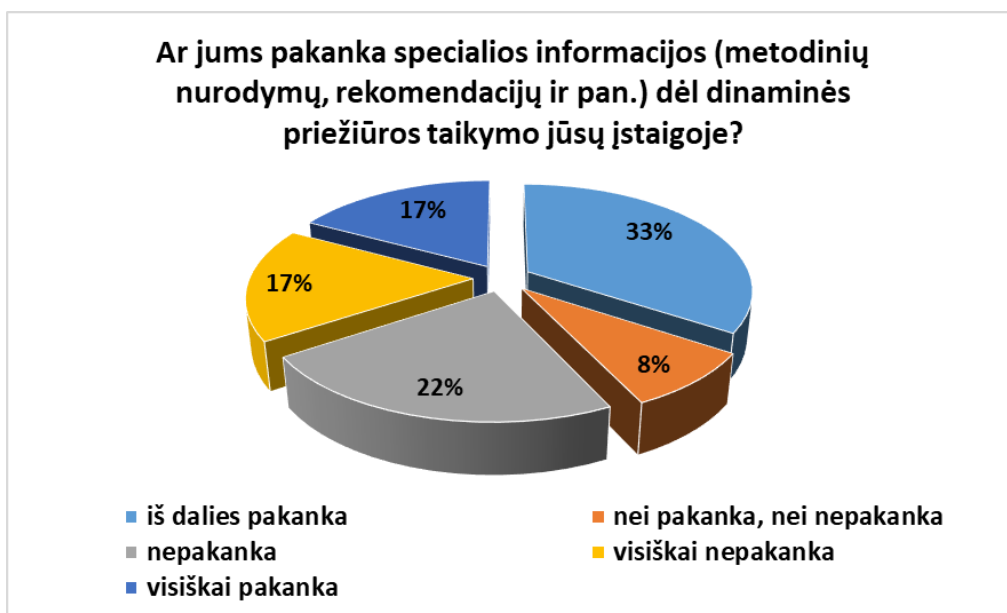
E. Dinaminės priežiūros pareigūnai mini, kad karjeros plėtojimui reikia ir infrastruktūrinių pasikeitimų: Š4 – „Viskas priklauso nuo vadovo, jeigu jis norėtų, tai dinaminė priežiūra būtų visai kito lygio, reikia duoti daugiau galimybių, t. y. kad būtų mums bent minimalios patalpos, kur mes galėtume su jais kalbėtis, daryti

užimtumą, ar programą praveisti, pavyzdžiui, aš apmokytas EPP³⁵ vesti, negaliu tai padaryti lauke ar praėjime“; Š1 – „<...> jei bus pritaikyta visoje įstaigoje, o ne tik viename korpuse, tada bus karjera įmanoma, dirba vos keli žmonės <...> aš matau sau karjerą, mes buvome šio dalyko pionieriai, tad galime mokyti kitus, perduoti, ką mokame, ką reikia padaryti įstaigoje, ką pakeisti, kad tai veiktų“.

³⁵ EPP – individuali pusiau struktūruota motyvuojanti pokalbių programa „Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas“. Prieiga per internetą:
<<http://www.kalejimudepartamentas.lt/download/777/epp.pdf>>.

5. Metodologinis dinaminės priežiūros pagrindimas ir palaikymas

Tęsiant dinaminės priežiūros praktikos analizę buvo tirta, kiek dinaminės priežiūros pareigūnai yra aprūpinami specialia informacija dėl jos taikymo laisvės atėmimo įstaigoje. Tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros mokymai itin menki, segmentiški, nesusieti su esama Lietuvos BVS praktika, tad siekiant užtikrinti dinaminės priežiūros realizavimą labai svarbu gauti konkrečius metodinius nurodymus ir rekomendacijas.

8 pav. Dinaminės priežiūros metodologinis palaikymas (proc., N-37)

Duomenų analizė parodė, kad tik 17 proc. apklaustų dinaminės priežiūros pareigūnų nurodė, kad jiems specialios informacijos dėl dinaminės priežiūros pakanka, jos randa internete, žiūri vaizdinę medžiagą, kurioje pateikiama kitų šalių praktika: A1 – „<...> praktiškai savišvieta, viską bandau pats, informacijos ieškodavau internete, yra keli geri filmukai, kaip dinaminė priežiūra buvo diegiama Jungtinėse Amerikos Valstijose, <...> kodėl žiūriu, todėl, kad motyvacija mokytis anglų kalbą, todėl ir žiūriu, du zuikius nušauunu, planuoju važiuoti darbams į užsienį“;

A2 – „<...> pats mūsų viršininkas labai reiklus, domisi viskuo, tai kai kažką naujo apie dinaminę sužino, tai visada papasakoja <...>, o patys tai neturime laiko kažką skaityti, pakanka tos informacijos“; K1 – „Informacijos yra pilna, internete yra ir jei norėsi, galėsi žiūrėt, skaityt, jei kažko nežinai, tai viską sužinot gali. Man netrūksta“; PR2 – „<...> žiūrėkit, kaip ir sakiau, juk nieko realiai nedarome kaip dinamistai, tai kam ta informacija, yra bendras supratimas, tai jo ir pakanka, kam užsikrauti dalykais, kurių niekada nedarysi“.

Pateikti empiriniai duomenys leidžia abejoti, kad net ir tais atvejais, kai pareigūnai pasako, kad informacijos jiems pakanka, kad taip ir yra. Informacija renkama iš bendro pobūdžio informacijos šaltinių, nerenkama, neapibendrinama specializuota informacija, neformuluojami praktiniai siūlymai ir rekomendacijos. Kita dalis pareigūnų aiškiai nurodo, kad **informacijos, metodinių nurodymų, praktinių pavyzdžių itin trūksta**: A4 – „<...> labai visi lyginasi į skandinavų modelį. Norėčiau pamatyti, kaip ten viskas vyksta. Mes girdime tik žodžiais, bet norėtūsi praktiškai pajauti, pamatyti... Dabar gaunasi taip, kad važinėjasi į mokymus, komandiruotes tie, kurie nieko bendro su dinamine priežiūra neturi, tarnybinis turizmas“; K9 – „<...> situacija tokia, kad KD prieš kelis metus padarė mokymus, buvo projektas, kur norvegų dinaminės priežiūros pareigūnai buvo, jie papasakojo, kaip jie dirba, viskas puiku, įdomu, paklausėm. O kas toliau? O toliau absoliutus nulis, visiškai nieko, daryk kaip nori, ką nori, tavo reikalai... Sąžiningai, tai labai abejoju, kad tame departamente yra nors vienas žmogus, kuris išmano dinaminę priežiūrą, jie tik bendrai gali pakalbėti, kad reikia daryti, dirbti, o kaip ir ką, nulis“; PA5 – „<...> mes viską patys padarome nuo pat pradžių, nieko nėra, jokių rekomendacijų, jokios metodikos, turime patys galvoti, eksperimentuoti. Tiesą pasakius, net nežinome, ar darome teisingai, kartais būna, kad nepasisėka, tada to nekartojame, matome, kad nuteistieji neįsitraukia, jiems tai neturi jokio poveikio, jie ignoruoja“; PA6 – „<...> mes turėjome mokymus per norvegų projektą, bet tai buvo tik teorija, pačią idėją papasakojo, jokių instrukcijų, jokių programų, jokių aprašymų. Tai viską darėme patys, patys dinaminės priežiūros modelį kūrėme. Darai ir limpa arba nelimpa. Manau, kad po trejų metų praktikos jau galime kalbėti apie mokymus, t. y. patys pareigūnai, kurie viską ant savų pečių ištempė, jie tikri specialistai“; Š5 – „<...> tiesą pasakius, tai mes turėtume gauti labai aiškias instrukcijas ir metodikas, mokymus ir tada dirbame, o dabar aš pats kažką pasiskaitau ir kažką bandau daryti, <...> nežinau, o kas gali pasakyti, ką aš blogai, o ką gerai darau, niekas...“.

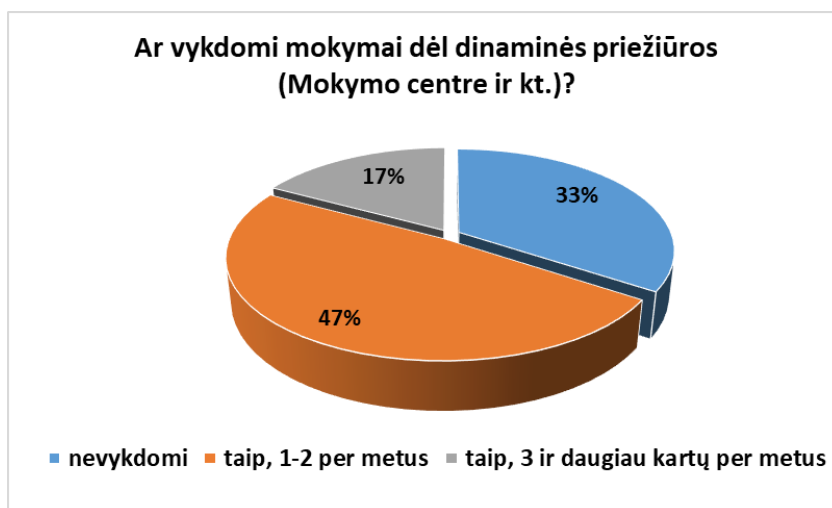
Apibendrinant galima teigti, kad tyrimas atskleidė itin ydingą situaciją, kad nagrinėjamam diskurse Kalėjimų departamentas neatlieka savo pagrindinės metodologinio vadovavimo funkcijos. Kalėjimų departamento nuostatuose

nurodoma, kad tai įstaiga prie Teisingumo ministerijos, kurios paskirtis – **metodiškai vadovauti** ir kontroliuoti probacijos tarnybų ir laisvės atėmimo vietų įstaigų veiklą³⁶. Tačiau tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros metodologinis vadovavimas paliktas savieigai, nėra parengti jokie dinaminės priežiūros metodologiniai nurodymai ar/ir rekomendacijos, instrukcijos. Dinaminės priežiūros pareigūnai užsiima savišvieta, dinaminė priežiūra vykdoma eksperimentavimo būdu, o ir pasitvirtinus vienai ar kitai dinaminės priežiūros praktikai neatliekamas jos apibendrinimas ar/ir vertinimas.

³⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. vasario 28 d. įsakymas Nr. 1R-58 „Dėl Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B04C1874D165/asr>>.

6. Dinaminės priežiūros pareigūnų mokymai ir supervizijos

Pradedant nagrinėti dinaminės priežiūros pareigūnų mokymą, jų profesinį parengimą vykdyti pavestas dinaminės priežiūros funkcijas, pabrėžtina, kad Kalėjimų departamentas turi sau pavaldžią atskirą specializuotą mokymų įstaigą – Mokymo centrą, kuriam keliami šie uždaviniai ir funkcijos: vykdyti profesinį ir įvadinį mokymą, užtikrinti bausmių vykdymo sistemos personalo kvalifikacijos tobulinimą, be to, Mokymo centras rengia ir platina metodinę medžiagą, informacinius leidinius, mokymo priemones³⁷.

9 pav. Dinaminės priežiūros mokymai (proc., N-37)

Empirinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad net 33 proc. apklaustų dinaminės priežiūros pareigūnų neturėjo specializuotų mokymų, o 47 proc. nurodė, kad jie vyksta 1–2 kartus per metus.

Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų jaučiasi nesaugiai, **neturi žinių ir įgūdžių veikti skirtingose situacijose, o tai lemia, kad pareigūnai atsitraukia ir nevykdo**

³⁷ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro nuostatai. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. 1R-65 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. sausio 2 d. įsakymo Nr. 1R-1 redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kdmc/kdmc_veikla/kdmc_nuostatai_570.html>.

dinaminės priežiūros: A1 – „<...> tikrai reikia mokymų, tačiau negali važiuoti, neišleidžia, trūksta žmonių, nėra kam dirbti. Būtų gerai, jei mokymai būtų įstaigoje, ypač jeigu būtų kokybiški apie nuteistųjų manipuliaciją, jų atpažinimą, derybos su nuteistaisiais, savižudybių atpažinimas, krizinių situacijų valdymas, skirtingų asmenybių tipų žinojimas, kaip reikia bendrauti dinamistui, kokius metodus naudoti, to niekas tikrai nemoko, o pats išmokti tikrai negali ir praktikos nėra, kai nemoki, tai ir nedarai“; Š2 – „Visai nieko nėra. Dirbam tai, kas priklauso pagal aprašą, kartais eksperimentuojame, nors bendrai, tai vengiame kištis į sudėtingas situacijas, na, žinote, jie ten patys apsimala ir susitvarko be mūsų“.

Be to, dalis pareigūnų akcentuoja, kad jiems **reikalingi specializuoti dinaminės priežiūros mokymai dirbant su atskiromis nuteistųjų kategorijomis**, pavyzdžiui, nepilnamečiais, nuteistaisiais laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos: K5 – „Suprantama, kad mūsų įstaiga turi atskirą kategoriją nuteistųjų, o jiems bendri dalykai netinka, t. y. norvegų pristatymas prieš kelis metus Pravieniškėse buvo, kelias valandas paklausėm bendrų dalykų, tai ir tiek. Jokių specializuotų mokymų niekada ir neturėjome, visi savamoksliai esame“; Š3 – „<...> žinote, verkiant reikėtų mokymų, nes kontingentas specifinis, su visais skirtingai reikia dirbti, su gyvagalviais, areštantais, suimtaisiais <...> dažniau nieko nedarome, mat galime užsirauti, tai geriau dirbame įprastai, nelendame prie jų, kai nežinai, tai geriau nerizikuoti“.

Nemaža dalis dinaminės priežiūros pareigūnų pabrėžė, kad **mokymai buvo, tačiau tik prieš kelerius metus, kai buvo diegiama dinaminė priežiūra, mokymai vesti įgyvendinant Norvegijos finansinio mechanizmo projektą:** K7 – „Buvo tik pačioj pradžioj prieš įvedant, bet ten ne visai mokymai, o tiesiog dalijimasis gerąja patirtimi, į ką turim lygiuotis. Pradžioje tokių buvo daug, o dabar visai nebėra“; PR2 – „<...> neturėjome jokių mokymų, dirbau prižiūrėtoju, tai mačiau, kaip dirba pirmieji dinamistai per projektą, tai informacijos turėjau, mačiau, kas ir kaip vyksta <...> nors realiai didelio skirtumo tarp dinamistų ir prižiūrėtojų tai nėra <...>, tai gal ir tie mokymai nėra kažkas tokio...“.

Tyrimas atskleidė **neigiamą mokymų rengimo Mokymo centre praktiką, kai mokymai vedami tik formaliai, o patys lektoriai nėra kvalifikuoti, mokymai nekokybiški:** K8 – „<...> mokymai Mokymo centre vyksta, bet lektorius iš Mokymų centro kreipėsi į mus dėl medžiagos, kadangi pats jos tiesiog ieško internete <...>, pats sako, kad neturi nieko. Tai juokingai gaunasi, kad mes važiuojame į mokymus, o mums dėsto pagal mūsų pateiktą medžiagą, manau, kad mes turėtume dėstyti Mokymo centro lektoriams... Manau, kad visą medžiagą, ir ne iš vienos įstaigos, turėtų suruošti Departamento darbuotojai. Pas mus įstaigoj nevykdomi mokymai, mes tik buvom patys pasidarę vieną kartą, aš pats juos vedžiau“; PA5 – „<...> kažką

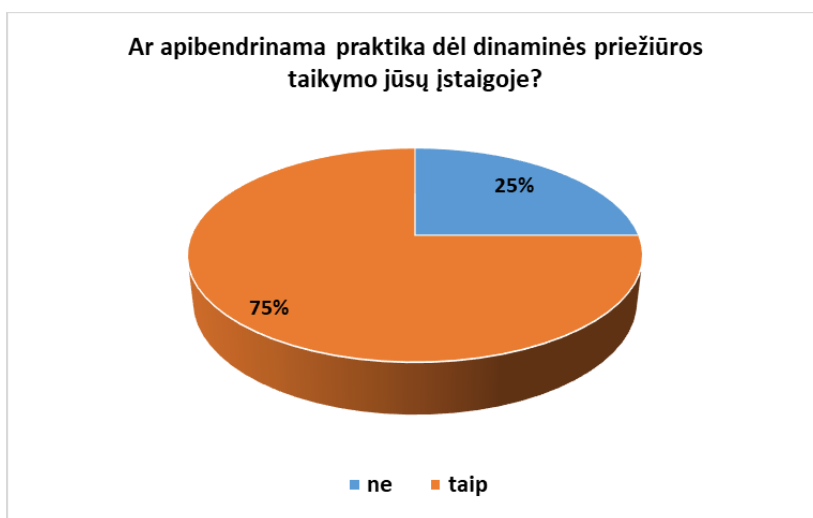
įstaigos viduje pasidarome, bet tai nėra apie dinaminę, tai susiję dalykai, bet specializuotų mokymų nėra. Buvau mokymuose, aš klausiau lektoriaus Mokymo centre, kaip reikėtų daryti konkrečioje situacijoje, kaip pasielgti, kaip daryti? Gavau atsakymą iš lektoriaus, kad „aš nežinau, aš pats nedirbęs šio darbo, o ir įstaigoje buvęs vos kelis kartus“, tai apie kokius mokymus mes kalbame, kai tie, kurie moko, neturi jokio supratimo apie mūsų darbą, ką jie moko, juokas <...>, tokių mokymų tik vienas privalumas, kad į Vilnių išvažiuoji, gali kiek prasiblaškyti“; V5 – „<...> Mokymo centre, bet jų kokybė labai prasta, tik dalinimasis gerąja patirtimi“; PR1 – „<...> nors buvau įvadiniuose mokymuose Mokymo centre, bet ten nebuvo išskirta dinaminė, gal tik kelis kartus buvo paminėta, o kažkokių specializuotų mokymų tikrai nebuvo“.

Paminėtina ir tai, kad dalis dinaminės priežiūros pareigūnų įvardijo, kad **mokymai gal ir vyksta, tačiau jie dėl didelio darbo krūvio, darbuotojų, dirbančių tiesioginį darbą su nuteistaisiais, stokos, intensyvaus darbo grafiko neišleidžiami į mokymus:** K1 – „<...> girdėjau, kad kažkokie mokymai vyksta, bet aš juose nesu dalyvavusi, mat darbuotojų trūksta, tai niekas nesiunčia į mokymus, nėra kam dirbti“; A2 – „<...> realiai per metus vieną kartą buvau mokymuose, norėtuši dažniau, o dar nebūna vietų automobilyje, t. y. kai iš įstaigos automobilis važiuoja, nėra vietos, vadovas sako, jei nori, važiuok su savo, bet tada pats už kelionę susimoki, tam tikrai pinigų nėra, tai ir nevažiuoju“; PA3 – „<...> su mokymais yra taip, kad važiuoja tie, kurie važiuoja į Vilnių po parduotuves pasivaikščioti, nuvažiuoja į Centrą, užsiregistruoja, pasirašo ir viskas, nei jie dirba dinaminėje priežiūroje, nei jiems tie mokymai reikalingi“.

Taigi tyrimas parodė, kad tikslinga išgryninti dinaminės priežiūros pareigūnų kvalifikacijos kėlimo temas, aiškiai išskirstyti specializuotas potemes, kas tenkintų pareigūnų, dirbančių su atskiromis nuteistųjų kategorijomis, profesinius poreikius. Taip pat būtina pritraukti kvalifikuotus lektorius, kartu kviečiantis ir galimus lektorius-praktikus iš įstaigų. Be to, turi būti skaidrus mokymų dalyvių sąrašų sudarymas ne pagal jų atvykimo galimybes ar užimtumą įstaigoje, bet pagal jų vykdomas dinaminės priežiūros funkcijas. Taip pat tikslinga įvesti sisteminį mokymų rezultatų įvertinimą, grįžtamąjį ryšį iš klausytojų, tai sudarytų prielaidas užtikrinti mokymų kokybę.

6.1. Dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas

Dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas – itin reikšmingas aspektas, kadangi diegiant dinaminio saugumo modelį natūraliai kyla praktinių klausimų dėl vienos ar kitos funkcijos realizavimo, įskaitant ir tai, kad aukščiau pateikti duomenys rodė, jog metodologinis pagrindimas ir palaikymas neegzistuoja, mokymai vykdomi vangiai, tad didesnė atsakomybė ir praktikos apibendrinimo krūvis tenka pačioms įstaigoms.

10 pav. Dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas laisvės atėmimo įstaigose (proc., N-37)

Pateikiami duomenys rodo, kad net 75 proc. respondentų teigė, kad jų įstaigoje vienokia ar kitokia forma atliekamas dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas, tačiau tolimesnė duomenų analizė atskleidė kritines tokio apibendrinimo tendencijas.

Dinaminės priežiūros pareigūnai komunikuoja tarpusavyje, taip pat su jų tiesioginiais vadovais, tačiau **apibendrinimas suprantamas itin primityviai – kaip pokalbis, pasitarimas, nuomonių apsikeitimas**: A1 – „<...> taip, turime gerą vadovą, pasikalbam, pasitariame“; A4 – „Susirenkam visi ir bendraujam su viršininkais, tariamės, ką veiksime ir pan.“; A6 – „Vyksta susirinkimai dinamistų su įstaigos direktoriumi, viršininkais. Tarpusavyje nuolat vyksta apibendrinimas, kaip pasielgti, bendraujam ir per „knygą“, jei neturim galimybės susitikti, kurioje rašom, kas vyko per mūsų pamainas“; A7 – „Rytai aptariame, kokios problemos iškyla,

kokios naujienos, ką turėtume daryti. Bet tai daugiau skirta buitiniams dalykams, o ne dinaminei priežiūrai“; K9 – „Vyksta kontroliniai patikrinimai, kaip nuteistieji laikosi dinaminio planavimo ir kaip darbuotojai tą užtikrina. Tai vyksta pasitarimų forma“.

Taip pat buvo aiškiai išreikštas dinaminės priežiūros pareigūnų **noras bendrauti ir keistis patirtimi su kitų penitencinių įstaigų dinaminės priežiūros pareigūnais**. Respondentai vienareikšmiškai įvardijo, kad jų praktika grindžiama asmenine patirtimi ir subjektyviu vertinimu, tad būtų prasminga pamatyti, kaip veikia kiti pareigūnai, kaip paskirsto laiką, kaip pavyksta keisti santykį su nuteistuoju, kaip išlaikyti „profesines ribas“, kaip reaguoti vienoje ar kitoje konfliktinėje situacijoje: A2 – „<...> bet norėtusi bendravimo su kolegomis iš kitų įstaigų, kaip jie daro, būtų labai gerai informacija tarpusavyje pasidalinti“; K5 – „<...> tai padaro viršininkas, visus surenka, apibendrinimus pasidarome, padiskutuojame, bet tik įstaigos viduje. Kas vyksta kitur, tai nieko nežinau, nebendrujame. Jau nekalbu apie užsienio praktiką, čia apskritai jokios informacijos“; Š3 – „Su pamainom susitinkam iš ryto, aptariam, kokios problemos, pageidavimai, prašymai, nusiskundimai. Kasdien aptarinėjam ir iš to gimdavo idėjos ir patobulinimai“.

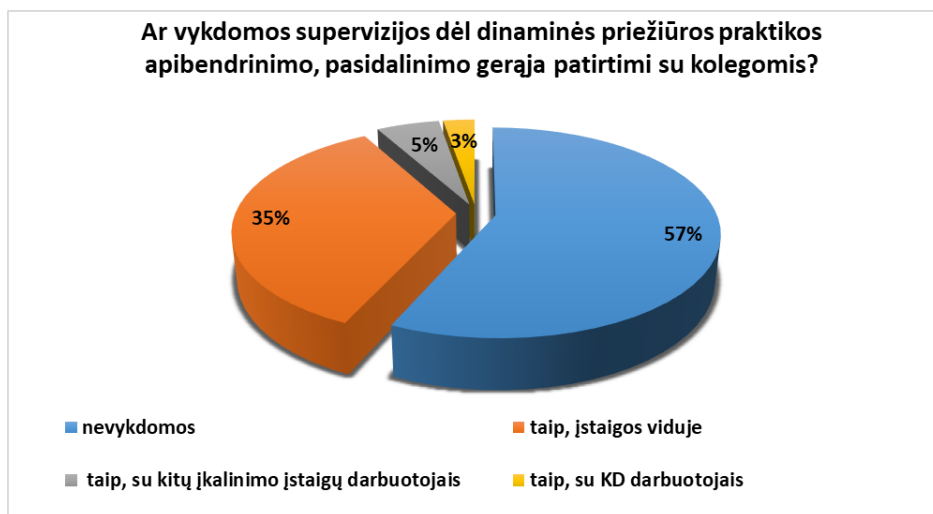
Dalis pareigūnų praktikos aptarimą **tapatina su vadovo ir pavaldinio metiniais pokalbiais, kai vertinama, kaip pavyko įgyvendinti numatytus uždavinius**, o tai tikrai neturėtų būti traktuojama kaip įstaigos dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimas: PA1 – „Vykdom uždavinius, paskui vyksta atsiskaitymai ir pas viršininkę, ir raštu, teikiame metinę ataskaitą“; PA4 – „Kartą per metus susitinkam ir aptariam, su vadovu, kai vyksta mūsų vertinimas“; Š2 – „Kol kas nebuvo, mes tik žiūrėjom, kaip įvykdėm metinius uždavinius, kad kuo daugiau suimtumų būtų išvedami iš kamery, daugiau užimtumo. Turim ataskaitinę lentelę, kurią pildome, kas išėjo, kas neišėjo. Rodom, kiek suteikėm galimybių, kiek jie jomis pasinaudojo“.

Be to, tyrimas parodė, kad **dinaminės priežiūros praktikos stebėseną ir apibendrinimą vyko, kai buvo įgyvendinamas Norvegų projektas, tada buvo didesnis dėmesys dinaminiam saugumui, kartu ir apsikeitimas informacija buvo intensyvesnis**. Pastaraisiais metais tokie apibendrinimai jau neatliekami, vyksta eiliniai darbuotojų susitikimai, kaip ir kitų pareigūnų, kai sprendžiami einamieji klausimai: PA5 – „<...> anksčiau buvo dažniau, projekto metu, dabar praktiškai nebūna, gal per metus 1–2 kartus...“; PR1 – „Yra buvęs susirinkimas, bet tik vieną kartą ir jis vyko mūsų iniciatyva, kai tik pradėjome, nes nebuvo aišku, kokia mūsų paskirtis ir ką mes turim daryti <...> Dabar nėra jokių apibendrinimų“; PA6 – „<...> aišku, kad daugiau pamainoje, ypač pradžioje, kai pradėjome dirbti su dinamine

priežiūra, tai į savaitę po kelis kartus susitikinėjome, nelabai žinojome, kaip ir ką daryti, tai labai reikėjo aptarimų, dabar kaip ir aišku...“.

Paminėtina ir tai, kad nė vienoje įstaigoje negalėjo įvardyti nė vieno šaltinio (ataskaitos, pažymos ar pan.) dėl dinaminės priežiūros praktikos apibendrinimo. Taigi galime daryti prielaidą, kad praktikos apibendrinimas yra tik *ad hoc* einamaisiais klausimais, bet nematoma visuma ir nevertinama sistemiškai, ar esama praktika formuojama teisinga linkme, kokie pasiekimai, kokie rezultatai.

6.2. Supervizijos dėl dinaminės priežiūros vykdymo

11 pav. Supervizijų dėl dinaminės priežiūros vykdymas laisvės atėmimo įstaigose (proc., N-37)

Dinaminės priežiūros pareigūnų superviziją penitencinėse įstaigose galime **apibrėžti** kaip pareigūnų, jų tiesioginių vadovų tarpusavio grupines konsultacijas, praktinių-profesinių situacijų aptarimą, jų analizę, kartu siekiant didinti profesines kompetencijas, iš turimų patirčių mokytis, kaip suvaldyti krizines situacijas, rasti optimaliausius veikimo būdus. Taigi šios supervizijos – itin svarbi profesinio tobulėjimo, taip pat dinaminės priežiūros modelio išgryninimo priemonė. Tačiau tyrimo duomenų analizė parodė, kad 57 proc. pareigūnų nurodė, kad jos nėra

vykdomos, t. y. neišnaudojamos papildomos galimybės pareigūnus motyvuoti, stiprinti, formuoti profesines perspektyvas, pozityvų požiūrį į atliekamą darbą.

Paminėtina ir tai, kad 35 proc. nurodė, kad supervizijos atliekamos, tačiau jų formatas primena vidinius pasitarimus, kur nėra pasiskirstyta vaidmenimis, t. y. supervizorius ir supervizuojamuosius, netaikomos supervizijos vedimo taisyklės ir principai.

Nuodugnesnė kokybinė duomenų analizė leido išskirti atskiras dinaminės priežiūros naudas ir poreikius, kuriuos įvardijo respondentai:

– **Dinaminės priežiūros pareigūnų komandos telkimas.** Respondentai nurodo, kad ypač dinaminės priežiūros diegimo pradžioje reikėjo bendro susitelkimo, vienas kito palaikymo, kadangi buvo pasipriešinimas tiek iš kitų darbuotojų, itin kritiškai vertinančių jų darbus, tiek iš pačių nuteistųjų, kurie sunkiai suprasdavo, ką pareigūnai bando padaryti. Taigi itin svarbus **dinaminės priežiūros pareigūnų tarpusavio profesinių santykių užmezgimas, palaikymas ir stiprinimas.**

– **Dinaminės priežiūros pareigūnų motyvavimas įgyvendinti pavestas funkcijas.** Pareigūnai pabrėžia, kad vienas kito palaikymas, taip pat geras kontaktas su tiesioginiais viršininkais, jų supratingumas ir palaikymas turėjo svarų vaidmenį motyvuojant juos priimti naujus iššūkius, rizikuoti ir pradėti be didelio pasirengimo ir metodologinio pagrindimo.

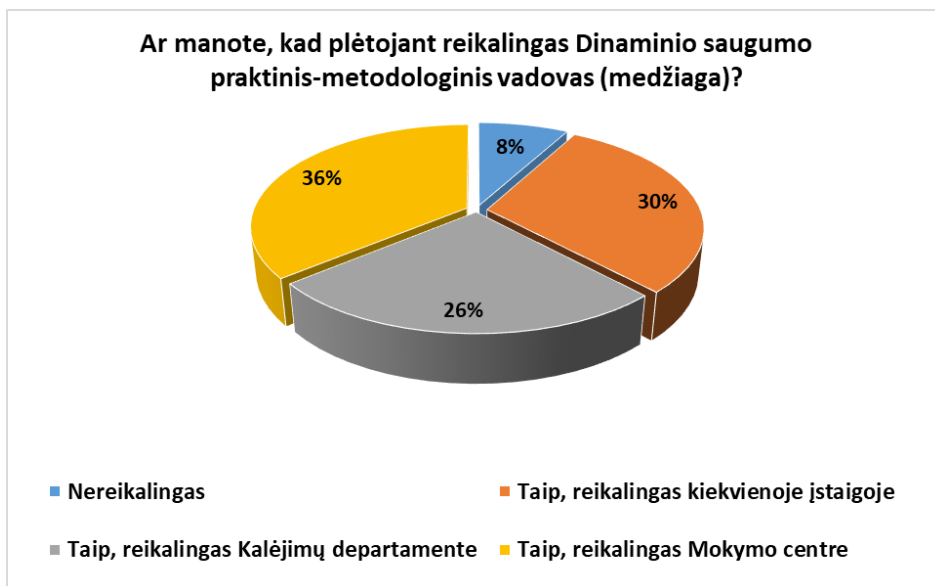
– **Dinaminės priežiūros pareigūnams galimybė pasidalinti nauja patirtimi,** kartu sulaukiant palaikymo ir pasitvirtinimo, kad praktika formuojama tinkama linkme.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnų patirties perteikimas naujiems darbuotojams.** Tai itin svarbus supervizijų aspektas, kadangi tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros mokymai neįgyvendinami, metodinių rekomendacijų, instrukcijų nėra. Taigi supervizijos tampa vos ne vienintele galimybe perteikti sukauptą patirtį kolegoms, kurie tik pradeda dirbti dinaminėje priežiūroje.

– **Dinaminės priežiūros tikslingumo, perspektyvos pamatymas, pakitęs požiūris į darbinę veiklą.** Respondentai įvardijo, kad supervizijų, praktikos aptarimo su viršininkais metu, dalindamiesi patirtimi, jie suvokia ir pamato savo darbo prasingumą ir rezultatyvumą, gali išgryninti dinaminės priežiūros teikiamą naudą, jos veiksmingumą, kartu keičiasi požiūris į „rutininį“ darbą, jame atrandami nauji iššūkiai ir perspektyvos tobulėti, mokytis.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnų požiūrio į nuteistuosius keitimas** – itin svarbus aspektas, lemiamas dinaminės priežiūros koncepcijoje, kadangi tik pakeitus požiūrį į nuteistuosius, į darbą su jais galima tikėtis dinaminės priežiūros rezultato. Svarbu paminėti ir tai, kad nemaža dalis dinaminės priežiūros pareigūnų bausmių vykdymo sistemoje jau išdirbę daugiau nei dešimt metų, tad jų nusivylimas sistema yra didelis, o supervizijos – tai savotiška persikrovimo galimybė, tiek keičiant požiūrį, tiek įžvelgiant naujas galimybes tose pačiose laisvės atėmimo įstaigose.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnų profesinis ir asmeninis pasitikėjimas savimi.** Pradėję dirbti dinaminėje priežiūroje pareigūnai suvokia, kad gali padaryti realų poveikį kitam asmeniui, jam pagelbėti. Pajunta, kad gali spręsti problemas, yra labiau susikoncentravę siekti tikslo, pasikeičia jų asmeninis gyvenimas, pradeda kitaip vertinti savo ir kitų laiką. Pareigūnai nurodo, kad dirbdami prižiūrėtojais jie laiko neskaičiavo, pagrindinis tikslas buvo kažkaip „pratraukti“ laiką.

12 pav. **Dinaminio saugumo praktinio-metodologinio vadovo reikalingumas** (proc., N-37)

Kiekviena inovacija reikalauja ne tik pačios idėjos ištransliavimo, mokslinio ar/ir užsienio šalių patirčių pagrindimo, bet ir metodologinio palaikymo. Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje yra gerų pavyzdžių, kai nuteistųjų elgesio korekcinės programos, rizikos pakartotinai nusikalsti vertinimo metodikos yra išbandomos,

atliekami validumo tyrimai, esant poreikiui atliekamos šių įrankių turinio korekcijos, taip pat parengiami praktiniai vadovai³⁸. Tačiau diegiant dinaminio saugumo modelį nebuvo laikomasi jau minėto nuoseklaus algoritmo, tad tyrimu siekta iširti, ar dinaminio saugumo diegimo atveju reikalingas atitinkamas praktinis-metodologinis vadovas.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad net 92 proc. respondentų vienareikšmiškai nurodė, jog dinaminio saugumo praktinis-metodologinis vadovas reikalingas. 36 proc. respondentų nurodė, kad toks vadovas turi būti Mokymo centre kaip priemonė vykdant dinaminės priežiūros mokymus. Taip pat 30 proc. teigė, kad tikslingas metodinis vadovas ir jų įstaigoje, atsižvelgiant į jų specifiką, t. y. jeigu dirbama su nepilnamečiais, tai vadovas turi apimti praktinius aspektus, susijusius su nepilnamečių ir jaunimo dinamine priežiūra, jiems taikomas poveikio priemonės.

Dalis dinaminės priežiūros pareigūnų nurodė, kad jiems žinomas Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro 2015 metais išleistas „Dinaminės apsaugos ir žvalgybos laisvės atėmimo įstaigose vadovas“, tačiau pabrėžė, kad jis sunkiai pritaikomas Lietuvos bausmių sistemai, tinka tik kaip papildoma mokymo priemonė, o darbe reikia labai konkrečių praktinių, kasdienių darbinių įrankių, dokumentų formų, užimtumo užsiėmimų, kitų veiklų planavimo ir kontrolės įrankių, taip pat reagavimo algoritmų į atskiras krizines situacijas, santykių ir ribų su nuteistais nusistatymo rekomendacijų, saugumo užtikrinimo ir rizikos suvaldymo priemonių.

Tyrimas išryškino didelį dinaminio saugumo metodologinio-praktinio vadovo, kurio turinio išgryninimas ir parengimas turėtų būti pavestas Kalėjimų departamentui ir Mokymo centrai, poreikį.

³⁸ Plačiau žr.: Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 „Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“.

7. Dinaminės priežiūros įgyvendinimą ribojantys veiksniai

Vienas iš pagrindinių šio tyrimo uždavinių – identifikuoti veiksnius, ribojančius dinaminės priežiūros taikymą penitencinėse įstaigose, kartu nurodant jų šalinimo kryptis ir būdus. Išskirtini šie veiksniai ar/ir jų grupės:

A. Dinaminės priežiūros pareigūno ir nuteistųjų skaičiaus santykis. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Rec (2003) 23 valstybėms narėms dėl kalėjimų administracijų darbo su nuteistais iki gyvos galvos ir kitais ilgam terminui nuteistais kaliniais 18, 37 punktai³⁹ akcentuoja dinaminio saugumo svarbą ir įkalinimo įstaigų personalo konstruktyvų santykį su nuteistais. Rekomendacijoje pabrėžiama, kad dinaminio saugumo pareigūnai privalomai mokomi ir skatinami formuoti pozityvius santykius su kaliniais, juos pažinti ir suprasti kaip asmenis, suteikti jiems reikiamą pagalbą sprendžiant jų problemas, taip pat užmegzti su jais prasmingą dialogą. Nagrinėjamu diskursu itin svarbus dinaminės priežiūros pareigūno ir tiesiogiai jo prižiūrimų nuteistųjų santykis, kuris priklauso tiek nuo pačios įstaigos infrastruktūros, tiek nuo bendro nuteistųjų skaičiaus, kuris šiuo metu yra Lietuvos įkalinimo įstaigose. Lietuvos praktikos analizė parodė, kad šis santykis svyruoja nuo 1 dinaminės priežiūros pareigūno, kuriam tenka 10–15 nuteistųjų, iki 1 pareigūno, kuriam tenka 200 nuteistųjų: A1 – „<...> dabar yra labai didelis darbuotojų stygius, ne tik dinamistų, visoje įstaigoje trūksta darbuotojų, mūsų įstaigoje tai santykis 7–8 dinamistai su 200 nuteistųjų, optimalu būtų 10 pareigūnų 100 nuteistųjų, tada galėtume daryti dinaminę kaip priklausomą, galėtume juos paveikti“; A2 – „<...> personalo trūkumas, vienas žmogus būriui, tai labai blogai, nekalbant apie saugumą. Kriminalinės žvalgybos pareigūnai apskritai apstulbę, sako, ką jūs darote, čia kažkokia nesąmonė, viena mergina su 45 nuteistais ir dar kameras viena atrakinėja, labai rizikuojame“; PA5 – „<...>

³⁹ Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies).
Prieiga per internetą:
<https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_2003_23_management_of_life_sentence_and_long-term_prisoners.pdf>.

visiškai nenormalus dinamistų santykis su nuteistaisiais, manau, kad turėtų būti bent 1 su 20, dabar 1 su 80 ar 1 su 100, tikrai nerealu kažką rimto padaryti“.

B. Dinaminės priežiūros pareigūnai neaprūpinami priemonėmis, kurios reikalingos užimtumo veikloms įgyvendinti, turiningam laisvalaikiui, atskiriems užsiėmimams grupėse organizuoti. Dinaminės priežiūros darbuotojai įvardija, kad nėra net tokių elementarių dalykų kaip popierius, rašikliai, jau nekalbant apie sporto inventorių, stalo žaidimus ar pan.: A1 – „<...> neturime laisvalaikio praleidimo priemonių, net popieriaus neturime“; PA3 – „<...> jau namiškiai iš manęs juokiasi, tai, sako, vėl iš namų į darbą daiktus tempi, o ką daryti, įstaigoje nieko nėra, tai jeigu ką nori, tai pati perkiesi arba iš namų neši, kartais su kolegėmis susimetam, tai nuperkam minimaliai <...> būna ir labdaros gauname, tai tą dalyką taip pat išnaudojame“.

C. Pasitikėjimo dinaminės priežiūros pareigūnais nebuvimas: A1 – „<...> daugiau laisvės ir pasitikėjimo dinamistais, kad galėtume patys priimti sprendimą, pavyzdžiui, klausiamo viršininko, ar galime išleisti nuteistąjį iš kameros, aišku, sako ne, ne tam skirtas laikas, ir viskas, negalime jam padėti, o galėtume išsivesti pasikalbėti, nuraminti, pasiaiškinti ir viską nugesinti, o tada jis žalojasi, valdžia to nesupranta, sako, kad tvarka yra tvarka, nėra čia ką kalbėti“; A6 – „<...> trukdo užsisenėjęs vadovybės požiūris, pavyzdžiui, kai su nuteistuoju bendrauji ir viršininkas pasikviečia ir duoda velnių už tai, kad tu čia su juo bendrauji“.

D. Dinaminės priežiūros pareigūnai neturi atlikinėti funkcijų, kurios susijusios su nuteistųjų baudimu, izoliavimu, perkėlimu į drausminę grupę, kratų darymu, konvojavimu ir pan.: A3 – „<...> manau, kad neturime dirbti su drausmine grupe, mes negalime būti baudėjai, nėra tada mūsų darbo prasmės, tai turi daryti prižiūrėtojai“.

E. Dinaminės priežiūros pareigūnų darbas nuvertinamas, atitinkamai atlygis neadekvatus, algos itin mažos: A3 – „<...> algos košmariškos, priežiūroje žmonės uždirba daugiau, nors mes esame karininkai ir didelius darbus darome, bet tai vėlgi nuvertinama“; K8 – „<...> paradoksalu, tačiau labiau vertinami tie, kas duris atidarinėja, manau, kad reikia darbuotojų, kurie dirba su nuteistaisiais, o ne su popieriais ar techniniais dalykais, kur vyksta darbo imitacija“; PA5 – „<...> svarbiausia atlyginimas, piniginiai reikalai, supraskite, kad čia juk dirba žmonės, kai jie neranda kito darbo, kitur dirbti net neišgali arba jiems šis darbas patogus, t. y. gali dirbti pamainomis, eina „Sodra“ ir t. t., <...> manau, kad KD turi kada nors

suvokti, jeigu nori gerų darbuotojų, tai reikia ir mokėti normaliai, juk policija jau suvokė ir susigaudė, ten situacija pasikeitė“.

F. Dinaminės priežiūros pareigūnai atlieka pagalbinių darbuotojų vaidmenį, o tai neleidžia jiems įgyvendinti jų dinaminės priežiūros funkcijų: A4 – „Pamainose trūksta žmonių, mes esam išsiunčiami į kitus postus ir nebegalim tiesiogiai atlikti savo darbo. Mes turim atlikti kitas funkcijas, tuomet savo darbą apleidžiam ir susiduriam su sunkumais, kuomet reikia grįžti į pradinę padėtį“; A6 – „Didžiulė darbo apkrova. Būna laikas, kai viskas sklandžiai vyksta, bet didžiausia apkrova būna, kai reikia padengti kitą postą, viskas eigoje vyksta, iškviečia į kitą postą, kartais turi daryti beprasmius darbus“; PA6 – „<...> vadovybė neleidžia mums dirbti dinaminėje priežiūroje, mes tikrai neturime dengti jaunesniųjų specialistų darbo, negalime dirbti pasimatymuose ir stovėti sargyboje, mūsų kitos funkcijos“.

G. Dinaminės priežiūros pareigūnai turėtų mažiau dirbti su „popieriais“, daugiau su žmonėmis: K5 – „<...> manau, kad reikia mažinti popierizmą, dirbti reikia su žmonėmis, o ne su dokumentacija, daug socialinių tyrimų išvadų rengiame, o tai laiko atima be proto daug. Manau, kad tai gali atlikinėti specializuoti pareigūnai, kurie tai tik ir daro, reikia rinkti info, ją sudėlioti, apibendrinti, o nuteistieji reikalauja laiko čia ir dabar“.

H. Dinaminės priežiūros pareigūnai nurodo, kad atskirų įstaigų infrastruktūra visiškai nepritaikyta dinaminei priežiūrai, trūksta patalpų, kur pareigūnai galėtų netrukdomi kitų nuteistųjų pasikalbėti apie nuteistojo problemas. Kai kuriose įstaigose dinaminės priežiūros pareigūnai neturi net tokių patalpų, kur, pavyzdžiui, galėtų persirengti, prašosi į resocializacijos specialistų ar psichologų naudojamas patalpas (kabinetus): PA2 – „<...> patalpų trūkumas, <...> nes nori daug kas ateiti asmeniškai pabendrauti, bet kalbam tose pačiose patalpose, kur gyvena, ir su visom iš karto. Taip pat nėra patalpų, kur galima būtų jas suburti kažkokiai bendrai veiklai, koridoriuose nepadarysi, nesąmonė kažkokia gautųsi“; V1 – „<...> dirbame koridoriuose, laiptinėse, kieme ir pan., trūksta elementaraus kabineto, savo kampo, kur galėtum kėdę pastatyti ir su nuteistaisiais pasikalbėti, kaip gali spręsti jo problemą, kai aplink dar kelios dešimtys veidų“.

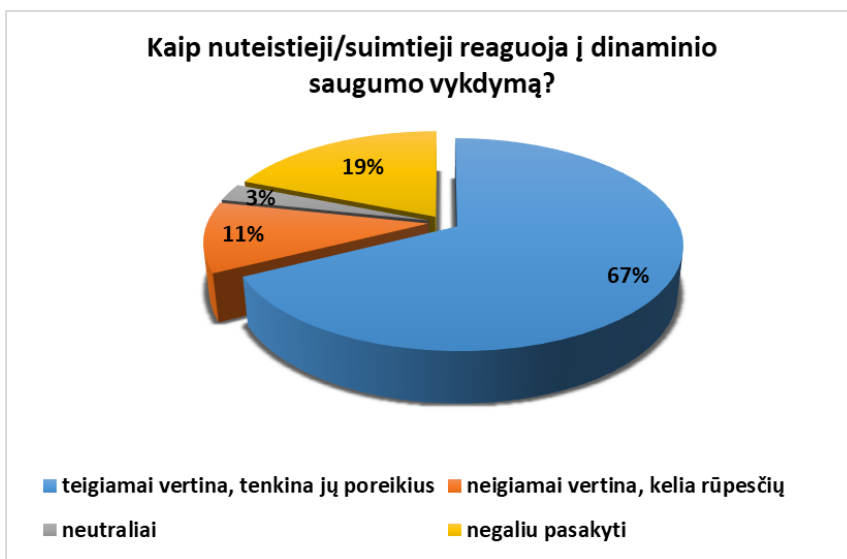
I. Nėra išgrynintas dinaminės priežiūros apibrėžimas Lietuvos BVS, neišskirtos jos kryptys, uždaviniai, kartu ir pareigūnų funkcijų teisinis reglamentavimas: Š2 – „<...> dabar visiškas jovalas, jokio teisinio pagrindo nebuvimas, kas kaip nori, taip ir daro, pagal savo nuovoką, bardakas, <...> jei būtų aiškus reglamentavimas, kas tai

yra dinaminė priežiūra, kokie suimtieji ar nuteistieji patenka į tą dinaminę priežiūrą, kokie jiems reikalavimai, koks jų judėjimas ir panašiai, tai viskas būtų aišku. Kai nėra įtvirtinta, kiti net nieko nedaro, sako, kodėl turiu daryti, kas man nepriklauso, o prirašyta visokių dalykų, kurie nieko bendro su dinamine priežiūra neturi...“; Š1 – „<...> nėra aiškaus teisinio reguliavimo, tą dinaminę mėtė kaip karštą bulvę, beveik metus vienam skyriui, pavolioja, darai įdirbį ten, lyg ir įsivažiuoji, o tada kažkokį nesąmoningą įsakymą priima, tada tave permeta į kitą skyrių, ir vėl bandai susigaudyti, ką ir kaip daryti, atsiranda visai kitos funkcijos ir nebelieka to socialinio darbo, kuris buvo pagrindas vykdant dinaminę priežiūrą. Dabar vykdom vos ne jaunesnio specialisto funkcijas, pristatyti suimtąjį iš taško A į tašką B, tačiau tau nėra būtinybės aptarinėti su juo jo problemas – nuvedei, palikai, parvedei...“; Š3 – „<...> pradėkime nuo to, kad niekas ir negali pasakyti, kas ta dinaminė priežiūra, reikia, kad būtų bendras suvokimas, o jis atsiranda su aiškiu reglamentavimu. Trūksta bendros koncepcijos, pagal kurią turėtume ją įgyvendinti“; Š5 – „<...> reikia kažką daryti su funkcijų aprašymu, pareigybinėmis, kažkoks jovalas, taip pat reikia suvienodinti praktiką, reikia konkrečios dinaminės priežiūros vykdymo tvarkos, reikia tvarkos“.

J. Dinaminė priežiūra stringa, kadangi nėra kvalifikuotų darbuotojų: Š2 – „<...> aš pradėjau nuo dinaminės pradžių, tai iš tų pirmųjų, kurie dar kažką mokėjo, tai liko vos keli žmonės, kiti visi permesti iš priežiūros, nuimti nuo bokštelių, tai natūralu, kad jie net nelabai supranta, kas ta dinaminė, ką čia reikia daryti“; A4 – „<...> dinaminei priežiūrai reikia kitokio personalo, kiek kitas išsilavinimas turėtų būti, bent minimalus socialinių ir psichologinių dalykų žinojimas, <...> kai ateina ūkvedžiai į dinaminę, tada tik verkti ir keiktis norisi“.

8. Nuteistųjų dinaminės priežiūros poveikio vertinimas

Dinaminė priežiūra atskirose Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose pradėta taikyti 2017 m., tad yra pakankamas pagrindas panagrinėti jos veiksmingumą per subjektyvųjį dinaminės priežiūros pareigūnų vertinimą.

13 pav. Nuteistųjų reagavimas į taikomą dinaminę priežiūrą (proc., N-37)

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad 67 proc. respondentų teigiamai vertina dinaminės priežiūros taikymą, kartu išskirtini atskiri aspektai, kurie indikuoja pozityvią dinaminės priežiūros praktiką. Pareigūnai nurodo, kad:

A. Pasikeitė dinaminės priežiūros pareigūnų ir nuteistųjų santykis, kuris pasireiškia atsirandančiu pasitikėjimu, tarpusavio bendravimu: A3 – „<...> jų elgesys parodo, kad yra pasikeitęs santykis tarp jų ir pareigūnų <...>, jie su mumis 12 valandų būna, nuolatinis bendravimas“; PA1 – „<...> nebūna, kad 100 procentų visi bus patenkinti, čia gyvenimas virte verda, visą laiką kažkas atsitinka. Bet žinant, kas ir kaip buvo prieš trejus metus, tai ypač santykis pagerėjęs tarp pareigūno ir nuteistojo“; Š2 – „<...> jie džiaugiasi, kad mes esame, jie nori sugrįžti į kameras, kur vykdoma dinaminė, ir jie tada jaučia požiūrio į juos skirtumą, kaip su jais mes, kaip kiti

pareigūnai bendrauja. Aišku, kad negali už kitą žmogų pašnekėti, bet aš girdžiu, kaip jie džiaugiasi grįžę pas dinamistus, mus vadina auklėtojais. Kelios kameros buvo „išsprogdintos“ ir jie paskui mėnesį dėjo pastangas, kad grįžtų į dinaminės priežiūros kameras“.

B. Pasikeitė komunikacijos būdai, bendravimo stilius, abipusis supratimas: A1 – „<...> jie patys pasako, kad dinamistai su mumis bendrauja žmogiškai, kaip su normaliais žmonėmis, nevadina zekais, nėra žargonu <...> Jie patys ne kartą yra pasakę, jeigu su mumis visi taip bendrautų, t. y. kaip dinamistai, tai išvis su administracija problemų nebūtų“; A2 – „<...> atrakini sekciją ir matai, kaip pozityviai reaguoja, nešaukia, nesikeikia, nori bendrauti, kartais pasako, gerai, kad jūs tokie esate, yra su kuo pasikalbėti...“.

C. Atsirado daugiau tvarkos ir susikalbėjimo nuteistųjų grupėse (būriuose): A5 – „Prieš kokius metus buvo didžiulis chaosas, bet per metus jie apsiprato prie dinamistų, pradėjo suvokti, kad mes jiems padedam išspręsti kažkokias problemas (organizacines, susijusias su sveikata ir pan.), pačiuose būriuose pradėjo kitaip mus vertinti, reaguoja į pastabas, kad reikia susitvarkyti, nėra pasipriešinimo“; Š3 – „<...> ypač pasimato per tuos, kurie jau kalbėję anksčiau ir gali palyginti, jie pasako, tikrai taip geriau, aiškiau, <...> ankstesnis „bespridėlas“ pabosdavo“; PA3 – „<...> būriuose atsiranda poreikis tvarkytis kitaip, jeigu įkeliamas naujas žmogus, tai jį greitai įveda į naują tvarką, kad čia kitaip nei visur, čia kiek kitokios taisyklės, kartais ir mums mažiau reikia kištis“.

D. Sumažėjo konfliktinių situacijų dėl nereikšmingų dalykų, paprastų nesusipratimų, nesusikalbėjimo: A6 – „<...> mažiau tampymosi, konfliktų, jau nepamenu, kad būtų kažkokios muštynės ar pasistumdymai būryje, anksčiau vos ne kiekvieną dieną, tai vienas su nubrozdinimais, tai kitas, natūralu, kai 50 vyrų vienoje vietoje“; V2 – „<...> tikrai sumažėjo agresyvių išpuolių, aišku, kad visko pasitaiko, bet atvirų puldinėjimų, rėkimų, šukavimų tikrai mažiau girdime. Anksčiau buvo, kaip taisyklė, rėkia, tai rėkia, nuolatinis fonas, dabar jau reaguojam, vadinas, kažkas tikrai negerai“.

E. Sumažėjo kriminalinės subkultūros apraiškų, pagerėjo kontrolės ir valdymo užtikrinimas: K7 – „<...> pradžioje buvo sunku, jie su savo „paniatkėmis“, kad su pareigūnais tik „stukačiokai“ bendrauja... Dabar jau gerai, nes suprato, kad kitaip nebus, o kai naujokai ateina į tokią aplinką, jie ją priima kaip esamą, o ne taip, kaip buvo“; K8 – „<...> didžioji dalis nuteistųjų teigiamai vertina, jie mato naudą, kad

mažiau subkultūros, nėra baimės, įtampos, nėra smurto, daugiau lygiaverčio bendravimo tiek tarp nuteistųjų, tiek su pareigūnais. Aišku, pyksta dėl mūsų kontrolės, bet manau, kad tai natūrali reakcija. Mes ir jie supranta, kad kas turi kontrolę, tas ir valdo situaciją...“; K3 – „<...> sunkiausia, kai reikėjo nutraukti „senas tradicijas“, nusistovėjusią tvarką, kuri, matyt, dar nuo sovietmečio galiojo <...>, kai nuteistieji suprato, kad jie neturi tiek teisių, kiek mano, kad ne jie valdo situaciją, o įstaigos pareigūnai“.

F. Nuteistieji gauna reikiamą pagalbą, paslaugų teikimas organizuojamas be didelių atidėliojimų ar vengimo: PA6 – „<...> jie mato, kad gauna realią pagalbą, mes nekuriame, o sprendžiame problemas, va čia esminis dalykas“; K1 – „<...> nuteistieji supranta, kad jų problemos sprendžiamos, jeigu anksčiau būdavo daug nesusikalbėjimo, tai pareigūnai patys vilkindavo, „blokuodavo“, dabar jie jaučia, kad viskas daroma kaip galima greičiau, bet dinamistai visada sureaguoja“.

G. Didesnis nuteistųjų įtraukimas į užimtumo veiklas: Š5 – „<...> tai matome iš kitų suimtųjų, kuriems dinaminė priežiūra netaikoma, kad jie taip pat norėtų įsitraukti į veiklas, tačiau jie nėra pirmakarčiai, tad jiems sportas, užimtumas neprieinamas kaip kitiems“; A2 – „<...> jie mato, jeigu elgiesi normaliai, tai ir mes reaguojame juos motyvuodami, daugiau veiklos, kurios jie nori, daugiau laiko lauke, daugiau galimybės judėti“.

Paminėtina ir tai, kad dalis dinaminės priežiūros pareigūnų nurodo, jog nuteistieji **neigiamai vertina dinaminę priežiūrą**: K5 – „<...> nuteistieji neigiamai vertina, tai kelia jiems rūpesčių, jie nepatenkinti, mat mes neleidžiame jiems laiko leisti kaip jie nori. Su dinamine priežiūra mes pradedame sąlygas diktuoti, o ne jie, mes nustatome žaidimo taisykles. Jie nori, kad jie galėtų judėti laisvai, nevaržomai, o mes įvedam kontrolę, mes uždaramė kambarius, juos rakiname, o jiems tai nepatinka, negali savo reikalų tvarkytis“; A6 – „<...> labai natūralu, kad kai kurie nuteistieji dinaminę priežiūrą vertina labai blogai, jie priešinasi suvaržymui, viską priima priešiška, kad juos nori užrakinti, kad jie negali vaikščioti kur nori. Ypač tie, kurie linkę pažeisti drausmę, užsiimti neteisėtais dalykais. Šitie žiūri labai priešiška ir juos sunku kontroliuoti, jie nenori planuoti, dažnai nori keisti suplanuotas veiklas“; V5 – „Jei paėmus bendrai – nuteistieji dinaminę priežiūrą vertina labiau neigiamai, jaučiama daugiau pasipriešinimo. Nors jau antrus metus vykdoma, jie nepatenkinti tuo, kad yra įsprausti į rėmus, kad gauna visišką kontrolę, turi atsiskaityti, ką veiks, kad negalės vaikščioti kur norės, keisti veiklos“; A6 – „<...> neigiamai jie vertina, kadangi dinaminis saugumas yra ne visiems nuteistiesiems,

tinka, kurie paveikiami, yra kur po 20 metų sėdėje, tai jiems nieks jau nepadės, jie mus atmeta, neprisileidžia, daug laiko sugaištame, o rezultato nėra, nieko negalime padaryti, manau, kad turi būti atranka...”

Apibendrinimui tikslinga pateikti ir **tarptautinėse rekomendacijose išskiriamus dinaminio saugumo teikiamus privalumus**⁴⁰:

- įkalintų asmenų ir administracijos sąveikos procese veikia priskirtas pirminis atsakingas kontaktinis asmuo (dinaminės priežiūros pareigūnas);
- pagerėja įkalintų asmenų ir penitencinės įstaigos darbuotojų santykių dažnumas ir kokybė;
 - geresnė komunikacija ir programinio darbo planavimas;
 - padidėjęs programos lankstumas (galimybė greičiau keisti bausmės vykdymo planą);
 - sprendimus dėl įkalintų asmenų priima žemesnio lygmens darbuotojai, kurie tikrai žino situaciją;
 - veiksmingiau atliekama įkalintų asmenų veiklos stebėseną, sudaromos prielaidos anksčiau nustatyti problemą ir imtis atitinkamų veiksmų;
 - iš įkalintų asmenų gaunama patikima, kokybiška informacija, kurią galima panaudoti užkertant kelią pabėgimams ir kontrolės problemoms;
 - penitencinės įstaigos darbuotojai didina savo korekcinis ir vadovavimo įgūdžius;
 - daugiadisciplininės komandos panaudojimas gerina įvairių sričių darbuotojų bendradarbiavimą;
 - užtikrinamas labiau koordinuotas požiūris į rehabilitacijos ir ugdymo programas.

⁴⁰ Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. United Nations Office on Drugs and Crime (Vienna), Criminal Justice Handbook Series, United Nations. New York, 2015, p. 35.

9. Bendradarbiavimas įgyvendinant dinaminę priežiūrą

Dinaminės priežiūros įdiegimas ir įgyvendinimas Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje priklauso ne tik nuo dinaminės priežiūros pareigūnų, bet ir nuo visos penitencinės įstaigos sutelktumo ir kryptingo bendradarbiavimo. Tyrimu siekta išsiaiškinti, kiek skirtingi įstaigos padaliniai tarpusavyje bendradarbiauja, kokių kyla praktinių iššūkių ir kaip jie suvaldomi. Tyrime buvo akcentuojamas bendradarbiavimas su resocializacijos specialistais (buvusiais būrių viršininkais) ir psichologais.

Taigi visus dinaminės priežiūros pareigūnų vertinimus dėl bendradarbiavimo įstaigų viduje galime suskirstyti į dvi grupes:

A. Dinaminės priežiūros įgyvendinimas lydimas tarpusavio supratimo ir glaudaus bendradarbiavimo tarp skirtingų penitencinės įstaigos padalinių:

– **Bendradarbiavimas vyksta, tačiau jis itin formalus**, bendraujama, bet tik būtiniausiai atvejais, priešingu atveju net nepavyktų išsispęsti einamųjų klausimų: A1 – „<...> bendraujame tik būtiniausiai reikalais, tik kai jie paprašo kažko, būrio viršininkui reikia atvesti nuteistąjį, išvesti vėliau, tai tiek“; A3 – „<...> nelabai bendraujame, nuteistuosius paleidžiame pas psichologes ir viskas, jie turi savo kabinetus, mes savo, kvietimus išdaliname ir tiek, atrakinam ir išleidžiame, <...> o būrio viršininkai su mumis elgiasi kaip su prižiūrėtojais, mus vaiko, eik atvesk, eik nuvesk“.

– **Bendradarbiavimas vyksta intensyviai, tai aptarta su įstaigos vadovais, yra jų palaikymas, vyksta bendri susitikimai, einamųjų klausimų aptarimai**: K5 – „Bendradarbiaujame ir bendraujame, kaip ir priklauso, tikrai nėra problemų, viskas gerai, tarp skyrių susikalbėjimas tikrai yra <...>, o su psichologe nuolatos bendraujame, tai mūsų pagrindinė pagalbinkė, artimiausias specialistas pagal mūsų darbo pobūdį“; K6 – „Labai glaudžiai bendradarbiaujam. Jei nuteistieji išsako problemą, arba mes matom kažkokį pokytį, kad kažkas ne taip elgėsi, nuotaikoje, bendravime, tai iš karto skambinam psichologei. Jei ji turi informacijos, kurią mums pravartu žinoti, taip pat paskambina, pasako, ką turėtume stebėti, į ką atkreipti

dėmesį. Su visais skyriais vyksta glaudus bendradarbiavimas. Jei kažką matom, visad kreipiamės, sulaukiame pagalbos. Tai, ką turim žinoti iš kitų skyrių, visad sužinom“; K7 – „Bendradarbiavimas prasideda nuteistajam atvykstant, kartu stebime jo adaptaciją, darome rizikos vertinimus. Visi kvietimai ir ėjimai pas psichologą vyksta per mus. Jei nuteistieji turi problemų, ateina pas mus, o mes pranešame psichologei. Psichologas irgi kreipiasi į mus, siūlo pastebėti tam tikrus dalykus“; K7 – „Dar kartą pabrėžiu vadovo indėlį, praktiškai viskas priklauso nuo įstaigos vadovo, viskas jo rankose, jis gali padaryti, kad dinaminė priežiūra būtų visur arba jos apskritai nebūtų. Na, kad ir įvyksta kažkas, kad ir nesigauna, bet vadovas palaiko, paaiškina, neskuba bausti nei nuteistųjų, nei pareigūno, visada ieškomas geriausias sprendimas ir bendradarbiavimas puikiai vyksta“; Š4 – „<...> viskas priklauso nuo bendros įstaigos vidinės atmosferos, jeigu ji bloga, tai joks bendradarbiavimas nepadės. Jeigu darbuotojai susipriešinę, o vadovybė nieko nedaro, tai ir viskas pasakyta, kiekvienas už save, bando daryti savo darbus ir neužlėkti“.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnai akcentuoja, kad bendradarbiavimas vyksta su resocializacijos specialistais ir psichologais:** Š1 – „<...> su socialinės rehabilitacijos skyriumi labai glaudus ryšys, nes labai panašios funkcijos. Mūsų abiejų pagrindinis tikslas – tai resocializuoti, pritaikyti suimtuosius, nuteistuosius išėjimui į laisvę“; K3 – „<...> mūsų pagrindiniai bendradarbiai – tai psichologai, jų pagalba akivaizdi, jie tikrai mus supranta, kaip ir mes juos, kaip ir resocializacijos specialistai, kurie daro savo darbą, o mes jiems padedame, susikalbame visada“.

B. Dinaminės priežiūros pareigūnai teigia, kad bendradarbiavimo su kitais įstaigos padaliniais, jų pareigūnais nėra, jis nevyksta, mat dinaminė priežiūra menkai įgyvendinama, jie dirba kaip prižiūrėtojai, jų darbas nuvertinamas:

– **Dinaminės priežiūros pareigūnai nurodo, kad ne tik nėra bendradarbiavimo, bet yra jų ignoravimas, kartais jaučiama panieka ir pažeminimas tarp kolegų:** A2 – „<...> mes ir būrio viršininkas į atskiras puses, sako, kad nesikištume į jo darbą, jie mus vertina kaip žemesnius, kažkokius patarnautojus, jūs čia tokie, anokie, tik norite plepalais užsiimti, gavote žvaigždutes ir turėkite, raktininkai su žvaigždutėmis“; K8 – „Daugiau problemų su prižiūrėtojais. Apskritai, kai buvo įdiegta dinaminė priežiūra, tai jie iš karto jos nenorėjo priimti, ją „stūmė“ į resocializacijos darbuotojų pusę, mat tai ne jų darbas, jie niekada nesikalbės ir „nežais žaidimų“ su zekais. Nežinau, kaip tai pasakyti, bet vyksta kova tarp jaunų ir senų darbuotojų, kurie tikrai labai priešiskai nusiteikę, tai tiesiai šviesiai sako, tik „greičiau lėk iš čia“; PA6 – „<...> blogiausias bendradarbiavimas su

prižiūrėtojais, kažkoks košmaras, nežinau, iš kur tokius žmones dar randa, bet ten tikrai sudėtinga situacija, su nuteistaisiais lengviau dirbti“; PR1 – „<...> manau, kad svarbiausia laikytis subordinacijos, negali prižiūrėtojai mums nurodinėti, ką mums daryti, santykis visiškai netinkamas, yra didelis priešiškas tarp dinaminės priežiūros pareigūnų ir prižiūrėtojų“.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnai pažymi, kad labai trūksta elementarios komunikacijos, apskaitimo informacija, ką reikėtų daryti su vienu ar kitu nuteistu, kokių papildomų priemonių reikėtų imtis:** A4 – „<...> kol kas jo nėra. Kiekvienas skyrius dirba sau, komunikacijos yra labai minimaliai. Su psichologijos centru: nei išvadų, nei charakteristikų apie nuteistuosius iš jų negauname“; A8 – „<...> bendrai bendravimo nėra, tiek su resocializacijos specialistais, tiek su psichologais tas pats, kitas pasaulis, nėra kontakto, ir tai iš abiejų pusių, nėra komunikacijos, nėra ir tiek, <...> tikrai nesijaučiame, kad dirbame vienoje komandoje, gal reikėtų bendrų mokymų, bendro intereso nusistatymo“; A7 – „<...> būtent to ir trūksta. Mes esame visiškai atskirti. Bendravimas vyksta tik jei yra būtinybė ir dažniausiai buitinais klausimais. Jokių bendrų veiklų nėra“.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnai nurodo, kad jaučia atskirtį, stigmatizaciją, ignoravimą ir jų darbo nuvertinimą:** PR3 – „<...> mes esame labai atskirti, uždaryti, į mus niekas rimtai nežiūri. Bendradarbiavimo nėra, nes mūsų apskritai nevertina <...> Labai trūksta bendradarbiavimo su kitais skyriais ir normalaus požiūrio į mus“; PA2 – „<...> kažkodėl mus vertina kaip kažkokius antrarūšius, kažkoks nepasitenkinimas, ir jis visoje įstaigoje, kaip kokia rakštis visiems <...> Atrodo, kad čia mes tą dinaminę susigalvojome“; V7 – „<...> yra didelė trintis su prižiūrėtojais, jie nori ant mūsų nusimesti darbo dalį, nori mažiau dirbti mūsų sąskaita, taip negalima, jie daro daug formalių dalykų, tačiau turinio prasme nieko nedaro“.

– **Dinaminės priežiūros pareigūnai pabrėžia, kad bendradarbiavimui turi būti sukurta atitinkama atmosfera, bendras tikslų suvokimas ir būtinas įstaigos vadovo palaikymas:** Š5 – „<...> nėra to bendradarbiavimo, tam turi būti stiprus ir patikimas vadovas, kuris sugebėtų sustyguoti komandą, kurti ir palaikyti darbingą klimatą įstaigoje“; PA5 – „<...> bendradarbiavimą užtikrina vadovas, jis suveda skyrių vadovus į vieną matymą <...> Ką gali vienas darbuotojas, nieko, gali būti labai geranoriškas, bet jei visiems vienodai, tai jokio bendrumo ir nėra“; V1 – „<...> nevyksta bendradarbiavimas, kiekvienas su savo rūpesčiais, jie sau, mes sau, praktiškai nėra jokio informacijos pasikeitimo, kuris mums padėtų vykdyti dinaminę priežiūrą, nėra supratimo, kad tai bendras darbas, sakyčiau, čia problema visoje

įstaigoje, nėra suprantančio vadovo, kartu nėra susikalbėjimo tarp atskirų padalinių, vieni dirba, kiti kažką daro, ko niekas nesupranta, vieno kumščio tikrai nėra“.

– Dinaminės priežiūros pareigūnai teigia, kad, jau nekalbant apie bendradarbiavimą tarp įstaigos padalinių, jo nėra ir tarp pačių dinaminės priežiūros pareigūnų – tiek vienoje pamainoje, tiek ir tarp atskirų pamainų: V1 – „<...> net dinamistai vienoje pamainoje nebendrauja, kartais net fiziškai esame tarp aukštų atskirti, nesusimatome, o kada dar pasikalbėti, kažkokio bendrumo nelabai yra <...> na, gal kur asmeninis kontaktas, bet ne profesinis“; Š5 – „<...> ateini į darbą ir tiek, atidirbi tas valandas ir džiaugiesi, kad sveikas namo parsiradai, niekam ta dinaminė nerūpi, juokingiausia, kad ir patiems dinaminės priežiūros pareigūnams ji neįdomi, jie tik tokias pareigas gauna, o ką daro, tai niekas nežino, jie nesikalba ir tiek“.

Apibendrinant bendradarbiavimą įgyvendinant dinaminę priežiūrą matyti dvi tendencijos. Pirmoji, kai bendradarbiavimas vyksta sklandžiai, jis suvokiamas ir vertinamas itin pozityviai. Dinaminės priežiūros pareigūnai jaučiasi dirbantys vieningoje komandoje, kur vyrauja tarpusavio supratimas ir palaikymas. Ypač akcentuojamas įstaigos vadovo pamatinis vaidmuo, jo nuostatos tiek dėl pačios dinaminės priežiūros, tiek dėl bendradarbiavimo būtinumo. Kita tendencija – tai bendradarbiavimo nebuvimas, kai dinaminės priežiūros pareigūnai patiria atskirtį, stigmatizaciją ir jų darbo nuvertinimą. Kartu jaučiamas priešiškus, trūksta vadovybės palaikymo.

Išvados ir rekomendacijos

– Atlikta mokslo studija pagrindžia, kad dinaminis saugumas – neatsiejamas šiuolaikinių penitencinių įstaigų elementas, leidžiantis subalansuoti nuteistųjų resocializacijos ir kontrolės priemones, tinkamai paskirstyti resursus ir įvertinti kiekvieno iš jų duodamą rezultatą. Dinaminė priežiūra apibrėžiama kaip reguliarus, nenutrūkstamas konstruktyvus bendravimas su nuteistuoju, grindžiamas užimtumo ir resocializacijos priemonių realizavimu, taip pat surinktos informacijos analizavimu ir dalijimusi su kitais įstaigos darbuotojais ar/ir kitomis penitencinėmis įstaigomis, kartu siekiant užtikrinti saugias darbo vietas darbuotojams ir palankią resocializacinę aplinką nuteistiesiems.

– Šiuo metu yra parengta ir patvirtinta Dinaminio saugumo laisvės atėmimo įstaigose koncepcija, tačiau praktikoje ji visiškai netaikoma. Tyrimas atskleidė, kad nė vienas pareigūnas, kuris dalyvavo interviu, nežinojo apie šios koncepcijos buvimą, tad tikslinga atnaujinti šią koncepciją, ją detalizuojant aiškiu priemonių planu, numatant konkrečias dinaminio saugumo plėtojimo priemones, aiškius rodiklius ir jų pasiekimo laikotarpius.

– Tyrimas parodė, kad tikslinga ne tik aiškiai apibrėžti dinaminę priežiūrą, bet ir išgryninti ir reglamentuoti patį dinaminio saugumo modelį. Būtina parengti Dinaminio saugumo vykdymo tvarką, kur būtų aptartos dinaminės priežiūros vykdymo formos, taip pat aiškūs nuteistųjų/suimtųjų įtraukimo kriterijai, dinaminės priežiūros pareigūnų funkcijos. Pats modelis turėtų būti suvokiamas ir apibrėžiamas kaip mokslu ir praktika grįstas sisteminis-funkcinis mechanizmas, turintis aiškią struktūrinę sąrangą, jos elementai susieti funkciniais ryšiais ir turi tikslų veiklos apibrėžtumą.

– Tyrimas atskleidė, kad nors Lietuvoje dinaminio saugumo modelis buvo kurtas remiantis Norvegijos Karalystės bausmių vykdymo patirtimi, tačiau praktika formuojama santykinai unikalčiai. Išryškėjo dinaminio saugumo teorinio ir praktinio pagrindimo atskyrimas, kai progresyvi užsienio šalių dinaminio saugumo praktika, mokslinis pagrindimas, atitinkamas įdirbis yra atmetamas kaip nerealus ir neįgyvendintinas dėl netinkamos laisvės atėmimo įstaigos infrastruktūros ar/ir žmogiškųjų išteklių stokos. Autorius mano, jog tikslinga grįžti prie Dinaminio saugumo koncepcijos bausmių vykdymo sistemoje peržiūros, jos korekcijos ir

papildymo, ją įgyvendinant su aiškiu priemonių planu ir strateginiu matymu bent dešimčiai metų.

– Atlikta analizė parodė, kad yra sukurta speciali pataisos pareigūnų rengimo programa, kur akcentuojama, jog dinaminė apsauga orientuota į kokybinį (turiningą) pareigūno santykį su nuteistuoju. Įkalinimo įstaigos ir nuteistųjų kontrolė bei saugumas užtikrinamas per visapusišką nuteistojo pažinimą, vertinimą ir jo elgesio korekciją, kartu parenkant individualizuotas poveikio ar kitas veiksmingas intervencines priemones. Teigiama, kad pataisos pareigūnas, vykdamas dinaminės apsaugos funkcijas, kartu yra socialinis darbuotojas, užtikrinantis socialinę nuteisto asmens rehabilitaciją. Dinaminės apsaugos funkcijoms vykdyti reikalingos specifinės žinios, todėl pareigūno rengimui skiriamas ypatingas dėmesys. Tačiau praktikoje matyti priešingos tendencijos – mokymai vykdomi vangiai, jų kokybė itin prasta, o dinaminę priežiūrą taiko neapmokyti pareigūnai. Kartu rekomenduotina: rengti dinaminės priežiūros pareigūnus pagal specialią programą (40–50 akad. val.), kuri apimtų visus dinaminės priežiūros vykdymo aspektus, taip pat būtini kokybiški kvalifikacijos kėlimo mokymai pareigūnams, kurie jau dabar vykdo dinaminę priežiūrą (16–20 akad. val.), bei supervizijos (8–16 val.), kuriose būtų aptartos probleminės situacijos, pasidalinta esama patirtimi su skirtingų įstaigų darbuotojais.

– Tyrimas atskleidė itin ydingą situaciją, kai dinaminės priežiūros metodologinis vadovavimas paliktas savieigai, nėra parengti jokie dinaminės priežiūros metodologiniai nurodymai ar/ir rekomendacijos, instrukcijos. Dinaminės priežiūros pareigūnai užsiima savišvieta, dinaminė priežiūra vykdoma eksperimentavimo būdu, o ir pasitvirtinus vienai ar kitai dinaminės priežiūros praktikai neatliekamas jos apibendrinimas ar/ir vertinimas. Kalėjimų departamentui tikslinga suburti vedančiuosius dinaminės priežiūros pareigūnus, apibendrinti esamą praktiką, ją įvertinti ir parengti metodologinius vadovus, kurie būtų naudojami tiek pavienių penitencinių įstaigų, turinčių savo specializaciją, tiek Mokymo centro kaip įstaigos, kuri turi parengti profesionalius dinaminio saugumo pareigūnus.

– Tyrimas parodė, kad dinaminio saugumo įgyvendinimas per dinaminę priežiūrą iš esmės priklauso nuo įstaigų vadovų. Skirtingose įstaigose praktika labai įvairi, tačiau pabrėžtina, kad tose įstaigose, kur vadovai palaiko dinaminės priežiūros idėją, sutelkia pareigūnus bendram darbui, dinaminė priežiūra vienaip ar kitaip realizuojama, darbuotojai motyvuojami ir stiprinami, vyksta bendradarbiavimas tarp skirtingų įstaigos padalinių.

– Kalėjimų departamentui ir įstaigų administracijoms rekomenduotina peržiūrėti žmogiškųjų resursų paskirstymą įstaigų viduje. Tyrimas parodė, kad dinaminės priežiūros pareigūnų ir įkalintų asmenų santykis labai įvairus: nuo 1 pareigūno – 10 nuteistųjų iki 1 pareigūno – 100 ar net pavieniais atvejais iki 200 įkalintųjų. Akivaizdu, kad esant tokiai situacijai kalbėti apie dinaminį saugumą yra beprasmiška. Realizuojant dinaminio saugumo institutą būtina suvokti, kad penitencinėse įstaigose nuo 80 iki 90 proc. darbuotojų turi dirbti pagal dinaminio saugumo principus. Šiuo metu turime atvirkštinę situaciją.

– Kalėjimų departamentui rekomenduojama peržiūrėti laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros esamą teisinį reguliavimą. Rekomenduojama iš esmės revizuoti ir peržiūrėti Kalėjimų departamento direktoriaus 2014 m. rugsėjo 10 d. įsakymą Nr. V-362 „Dėl laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“, kur dinaminė priežiūra net neįvardyta. Taip pat tikslinga peržiūrėti ir išgryninti dinaminės priežiūros pareigūnų funkcijas, kurios būtų orientuotos į dinaminio saugumo principus, o ne kontrolės ir režimo užtikrinimą.

Literatūra ir šaltiniai

1. Balancing security and dignity in prisons: a framework for preventive monitoring. Penal Reform International, United Kingdom, Association for the Prevention of Torture, Geneva, Switzerland, 2013.
2. Commissioner's Directive - Dynamic Security and Supervision, Correctional Service Canada, 2013. Prieiga per internetą: <<https://www.csc-scc.gc.ca/acts-and-regulations/560-cd-eng.shtml>>.
3. Committee of Ministers. Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies). Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dec7a>.
4. Council of Europe Annual Penal Statistics for 2018 (SPACE). Prieiga per internetą: <http://wp.unil.ch/space/files/2019/06/FinalReportSPACEI2018_190611-1.pdf>.
5. Doherty S., White M. Dynamic Security Practice among Correctional Officers: Acquiring the Skills // Research Snippet, 2014, Number RS 14-15. Prieiga per internetą: <<https://www.csc-scc.gc.ca/005/008/092/005008-rs14-15-eng.pdf>>.
6. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms Nr. Rec (2006)2 dėl Europos kalėjimų taisyklių. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16804d22f9>>.
7. Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. United Nations Office on Drugs and Crime (Vienna), Criminal Justice Handbook Series, United Nations. New York, 2015.
8. Kalėjimų departamento statistiniai duomenys ir ataskaitos. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html>.
9. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. V-564 „Dėl dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijos patvirtinimo“.
10. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymas Nr. 1R-65 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m. sausio 2 d. įsakymo Nr. 1R-1 redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kdmc/kdmc_veikla/kdmc_nuostatai_570.html>.

11. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 „Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“.
12. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
13. Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymas. 2018 m. birželio 29 d. Nr. XIII-1387 // Teisės aktų registras, 2018-07-16, Nr. 12055.
14. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. vasario 28 d. įsakymas Nr. 1R-58 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B04C1874D165/asr>>.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau – komitetas) 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas CPT/Inf (2018) 3. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/pdf/16807846d7>>.
17. Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies). Prieiga per internetą: <https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_2003_23_management_of_life_sentence_and_long-term_prisoners.pdf>.
18. Sakalauskas G., Jarutienė L., Kalpokas V., Vaičiūnienė R. Kalnimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Žara, 2019.
19. Vaičiūnienė R., Viršilas V. Socialinės reabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018.

Summary

Dr. Rokas Uscila
Law Institute of Lithuania

THE CONCEPT OF DYNAMIC SECURITY IN PENITENTIAL INSTITUTIONS

This scientific study examines the concept of dynamic security in penitentiary institutions in Lithuania. The current practice of dynamic supervision and its implementation in Lithuanian penitential institutions is systematically analyzed. This research is based on both generalized international standards and practice, and empirical data collected within the framework of targeted research. The data were obtained directly by the researcher visiting individual penitentiary institutions and conducting a semi-structured interviews with the personnel. The research study analyzes the current dynamic security model and the legal regulation of dynamic supervision introduced in Lithuania. The study focuses also on the discussion on the functions of dynamic supervision officers and the assessment of their readiness to perform dynamic supervision. The research allowed to provide targeted recommendations for different stakeholders: policy makers, legislators and to the Department of Prisons and penitentiary institutions for improvement of regulation and for further development and implementation of the concept of dynamic security in the Lithuanian penitentiary system.

**Klausimynas dėl dinaminio saugumo (dinaminės apsaugos)
Lietuvos baudmų vykdymo sistemoje: (pusiau struktūruotas interviu)**

1. Ar jūsų įstaigoje vykdomas dinaminis saugumas?

- taip (įrašyti, kaip tai vykdoma)

- ne (įrašyti, kodėl nevykdoma)

2. Ar jūsų įstaigoje yra patvirtintas Dinaminio saugumo vykdymo planas?

- taip;
- ne;
- nežinau.

3. Kaip jūs suprantate dinaminį saugumą (apibūdinkite)?

4. Kaip Jūs tapote dinaminio saugumo pareigūnu (specialistu)?

5. Kokias profesines perspektyvas matote dirbdami dinaminio saugumo pareigūnu (pvz., karjeros, profesinių savybių tobulinimas ir kt.)?

6. Ar jums asmeniškai priimtinas esamas dinaminio saugumo modelis?

- taip;
 - ne (kodėl jis jums nepriimtinas, ką reikėtų keisti esamoje situacijoje).
-
-
-

7. Kokių funkcijų, susijusių su dinaminio saugumo vykdymu, atlikimas yra dažniausias jūsų kasdieninėje veikloje? (išvardinkite)

8. Ar pakankamas dinaminės priežiūros teisinis reguliavimas įkalinimo įstaigoje?

- visiškai pakankamas;
- iš dalies pakankamas;
- nei pakankamas, nei nepakankamas;
- nepakankamas;
- visiškai (labai) nepakankamas.

9. Ar jums pakanka specialios informacijos (metodinių nurodymų, rekomendacijų ir pan.) dėl dinaminės saugos taikymo jūsų įstaigoje?

- visiškai pakanka;
- iš dalies pakanka;
- nei pakanka, nei nepakanka;
- nepakanka;
- visiškai (labai) nepakanka.

10. Ar vykdomi nuolatiniai mokymai dėl dinaminės saugos (Mokymo centre ir kt.)?

- taip, 1–2 per metus;
- taip, 3 ir daugiau kartų per metus;
- nevykdomi.

11. Ar apibendrinama praktika dėl dinaminės saugos taikymo jūsų įstaigoje?

- taip;
- ne;
- nežinau.

12. Ar vykdomos supervizijos (vidinis profesinis praktikos aptarimas, probleminių situacijų analizė ir pan.) dėl dinaminio saugumo praktikos apibendrinimo, pasidalinimo gerąja patirtimi su kolegomis?

- taip, įstaigos viduje;
- taip, su kitų įkalinimo įstaigų darbuotojais;
- taip, su KD darbuotojais;

- nevykdomos.

13. Ar Jūs esate apmokyti vykdyti dinaminį saugumą?

- taip;
- ne.

14. Ar manote, kad plėtojant reikalingas Dinaminės saugos praktinis-metodologinis vadovas (medžiaga)? (galimi keli atsakymų variantai)

- taip, reikalingas kiekvienoje įstaigoje;
- taip, reikalingas Kalėjų departamente;
- taip, reikalingas Mokymo centre;
- nereikalingas.

15. Ar manote, kad plėtojant reikalingas dinaminės priežiūros kuratorius (praktinis-metodologinis vadovas/asmuo)? (galimi keli atsakymų variantai)

- taip, reikalingas kiekvienoje įstaigoje;
- taip, reikalingas Kalėjų departamente;
- taip, reikalingas Mokymo centre;
- nereikalingas.

16. Ar yra kliūčių, kurios apsunkina dinaminės priežiūros vykdymą, jos plėtojimą įkalinimo įstaigose?

17. Kaip manote, kuri dinaminės priežiūros forma yra veiksmingesnė?

- Aktyvaus dinaminio saugumo forma (kodėl?)

- Pasyvaus dinaminio saugumo forma (kodėl?)

18. Kaip nuteistieji/suimtieji reaguoja į dinaminio saugumo vykdymą?

- teigiamai vertina, tenkina jų poreikius;
- neigiamai vertina, kelia rūpesčių;
- neutraliai;
- negaliu pasakyti.

19. Kaip manote, kokių funkcijų neturėtų vykdyti dinaminės apsaugos pareigūnas?

20. Kaip pasireiškia bendradarbiavimas su socialinės reabilitacijos (būrio viršininkais, psichologais) specialistais (jvardinkite)?
